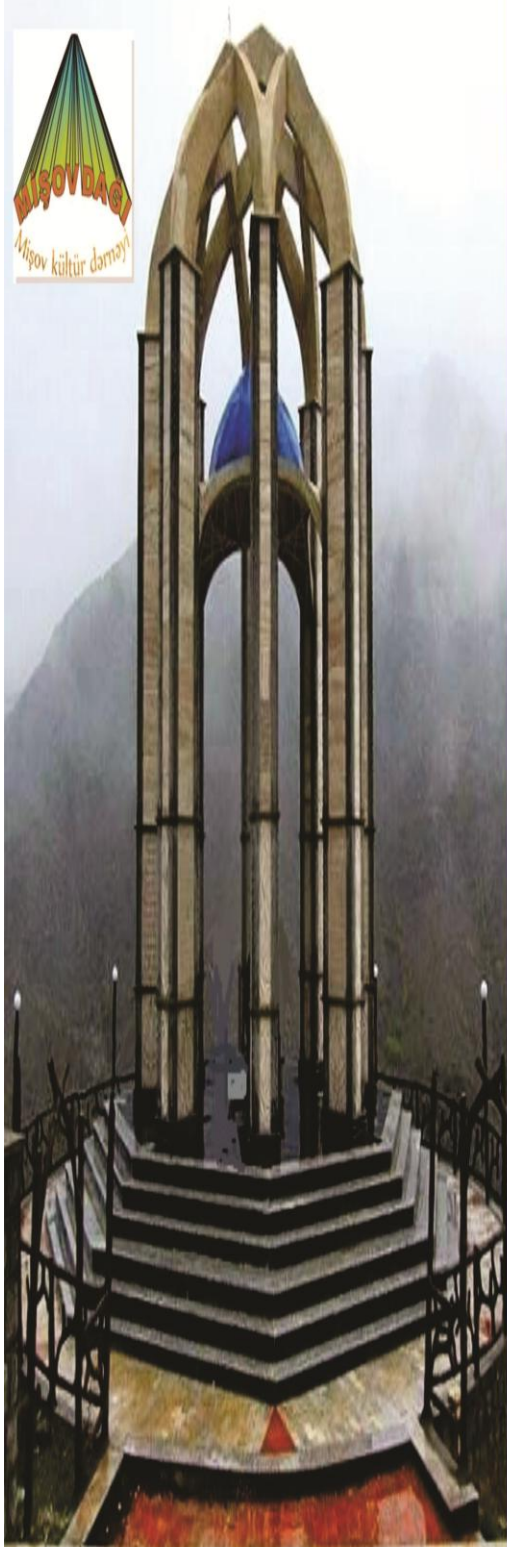

24

Əbülqasım Nəbat

Mišov Dağı No 24

Mišov Dağı No 24

اولو تاتری نین آدیله

XXIV

میشوو کولتور درنه یی

ƏDƏBİ BƏDİİ DƏRGİ

MIŞOV KÜLTÜR DƏRNƏYİ 2018 = 1397

TEHRAN

Mışov Dağı. 24

میشوو داغی

Mışov Kültür Dərnəyi

میشوو کولتور درنه یی

TÜRKÇƏ – FARSCA

تورکجه - فارسجا

QURUCU VƏ REDAKTOR D.R AQŞIN AĞKƏMƏLİ رنداكتور : دوكتور آقشین آغكمرلی

DIZAYNER :MIŞOV.K.

بیلگی سایارلا ییغان : میشوو . ک . ل

BILGISAYARDA YIĞAN : MIŞOV .K. جیلد و دیزاینر : میشوو . ک . ل

رنداكسيا هیاتی: پورفئسوردوكتور نریمان حسن زاده(صدر)، دوكتورآتا بابا ایسماعیل اوغلو، علی خیر، ارکین(عبداللہ لطفی)، انلچین(اصغر سلطانی)، دوكتور بارات ویصال، دوكتوراکرم میشوو داغلی، خومنالی اکبر منظوری، سولدوز ده بیرمانچی اوغلو، دوكتور مظاہر سلیمانزاده . پورفئسور دوكتور آقشین بابا

Redaksiya heyəti: porfessor Dr. Nəriman Həsənzadə (sədr) , Dr.Əkrəm Mişovdağlı, Dr. Məzahir Süleymanzadə, Dr. Porfessor Dr.Aqşin Baba. Elçin (Əsgər Sultani). Ərkin(Əbdula lütfi) Dr. Barat Vüsal, Əli Xeyri, Xumnalı Əkbər Mənzuri, Suldüz Dəyirmançioğlu, Dr. Ata baba İsmayloğlu.

260

صفحه لرین سایى :

Tehran-تهران

باسين ايلي؛ يئرى: 1397- 2018

300:sayı

سايى

E -mishov.az@hotmail.com

ايميل

6037 9918 3995 5105:

میللى بانک دا حسابیمیز بئله دیر

00989353506616 : Tel

تلفون نومره

20000

يیرمی مین تومن

SÖZ

Azərbaycan rəqsləri

حتي شو اوفوقلره سونن قانلي گونشده
هپ رقص انده رەك غيب اولويور سنير اندين ايشته
هپ رقص اندييور قانلي گونش، قانلي اوفوقلر
هپ رقص اندييور هاله قمر، پنبه شفقلر.

*Hətta şu üfüqlərə sönən qanlı Günəşdə,
Hər rəqs edərək qeyb oluyor seyr edin iştə.
Hər rəqs ediyor qanlı Günəş, qanlı üfüqlər,
Hər rəqs ediyor halə qəmər, pəmbə şafəqlər.*

Hüseyin Cavid.

Qaya üstü rəsmlərdən öyrənirik (Qobustan...)
Azərbaycan rəqslərinin tarixi 6-min ildən artıqdır
bu rəqslər təbiyyətin 4- ünsürünün əsasında (su,
hava, torpaq, od) yaranmışdır. İlk öncə rəqslər
işarələr formasında (Pantomim) öz əksini tapır
get-gedə məişət və iş nəticəsində ritmik hala
çevrilir və zaman sürəcində həmin hərəkətlərə
özəl adlarda verilir misal üçün Yallı, Qaytağı,
Mirzəyi... bu rəqslərdə iki özəl xüsusiyyətlərdən

biri, kişilərdə çeviklik və qadınlarda isə incə hərəkətlər nümayiş etdirilir. Bütün Azərbaycan rəqslərində Türkün Dünya baxışı, döyüş, qələbə, savaş rəzmi var, Koroğlu cəngisi, Babək mənlisi Nəsimi, Şəms,Mövlana fəlsəfəsi var. Xalqımız öz mədəni kimliyini rəqslərin ifasında göstərir eyni halda Azərbaycan rəqsləri Azərbaycançılığın simgəsidir, niyə ki O səni daxili qaranlıqdan işığa aparan bir yoldur. Günəşə, Aya,vətənə,Torpağa Təbiətə... tapınmaqdır, Bunun nəticəsində böyük vətən duğusu bütöv Azərbaycan sevgisi rəqslərin əsas təməlini təşkil edir, Azərbaycan rəqslərinin mahiyyətində birlik bərabərlik və müstəqillik rəmzi var. Bu milli varlığını özəlliklə rəqs adətlərini qorumaq hər bir Azərbaycan Türkünün Vətəndaşlıq borcudur.

Azərbaycan rəqslərinin adları

1- Asta Qarabağı rəqsi. 2- Asma Kəsmə. 3- Alçagülü (rəqs). 4- Heyvagülü. 5- Aybəri bax 6- Ənzəli. 7- Üç badam bir qoz. 8- Uzun dərə. 9- İki arvadlı. 10- Birilant. 11- Bənövşə. 12- Pəhləvani. 13- Tamra. 14- Toy rəqsi. 15- Yuraci. 16- Tərəkəmə. 17- Camiş bağa girdi rəqsi. 18- Cəngi rəqsi. 19- Ceyrani rəqsi. 20- Cəhribəyim. 21- Çattadı. 22- Çal papaq. 23- Çit toman. 24- Xala baci. 25- Xala çobani. 26- Dartma yaxam cirildi. 27- Darçini. 28- Dəsmalı. 29- Rəngi. 30- Zoğalı. 31- Sari baş. 32- Samox.

33- Səməni. 34- Şalaxo. 35- Şahsevəni. 36- Şəki. 37- Ənabi. 38- Qazağı. 39- Qaytağı. 40- Qoçəli. 41- Qofta 42-Qitqilda. 43- Qizlar bolağı. 44- Qizil gül. 45- Keçi məməsi. 46- kəsmə. 47- kəndiri. 48- Koroğlu (rəqsi. 49- Kor oğlunun qaytirmasi. 50- Gəlin atlandi. 51- Gəlin gətirmə. 52- Gəlin havasi. 53- Gülgəz. 54- Gülməyi. 55- Lalə. 56- Mücəsəmə. 57- Misri. 58- Mirzeyi. 59- Mirvari. 60- Naznazı. 61- Vazğalı. 62- Vela çola. 63- Halai. 64- Hiratı. 65- Heiva gülü. 66- Yalli. 67- Yerli. 68- Yüz Bir. 69- Azərbaycan marali. 70- Ağ çiçək. 72- Ayşat. 73- Üzümçü. 74- Üvçü. 75- Bahar. 76- Bayram süitəsi. 77- Bəxtgri. 78- Çoban rəqsi. 79- Çobanı. 80- Dağlar gözəli. 81- Dağlı rəqsi. 82- Dilican. 83- Diyamond. 84- Sari gəlin. 85- Saz. 86- Şıx şamil. 87- Aşıq abadı. 88- Qarabağ yallısı. 89- Qaval. 100- Qisqanc. 101- Ləzgi. 102- Maral. 103- Məzəli. 104- Nabat xanim. 105- Naz eyləmə. 106- Nəlbəki. 107-Nə qədər qəşənqşən.108-Yordu-yordu...

Aqşin Ağkəmərlı

T
Ə
B
R
İ
Z

ƏBÜLQASIM NƏBATI

Vikipediya, açıq ensiklopediya

Seyid Əbülqasim Nəbati (1812-1873) — XIX əsr Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatının nümayəndəsi.

Həyat və yaradıcılığı ilə bağlı müxtəlif ziddiyyətli fikirlər var.

HƏYATI

Əbülqasim Nəbati Cənubi Azərbaycanın Qaradağ vilayətinin Dizmar mahalının Üştibin qəsəbəsində ruhani ailəsində anadan olmuşdur. Onun əsl qədim dövrlərdən bəri Ərəbistanda, İranda və Azərbaycanda geniş yayılmış Nəbatilər tayfalarındandır. Atası Seyid Mir Yəhya Möhtərəm Üstibində və yaxın kəndlərdə dərvişlik edir, müxtəlif

islami əqidələri yayırdı. Nəbati ilk təhsilini atasından almış, klassik poeziyanı, xüsusilə Hafiz yaradıcılığını və Şərq təsəvvüf ideyalarını dərinlən öyrənmişdir. Yeniyetmə çağlarından atasına qoşulub qələndərlik edən Nəbati Azərbaycanın çox yerlərini piyada gəzib dolaşmışdır. Şeirlərindəki bioqrafik işarələrdən məlum olur ki, o, Qaracadağdan başqa Qarabağda-Əsgəranda, Ağdamda, Hindarxda və Muğanda, Salyanda, Lənkəranda, Təbrizdə, Xorasanda olmuş, bu yerlərin ədəbi-mədəni həyatı ilə maraqlanmışdır.

Nəbati 1873-cü ildə Üstibində vəfat etmiş və orada kənd qəbristanlığında dəfn edilmişdir.

Ü Ş T İ B İ N, Q A R A D A Ğ

Ü L Q A S I M NƏBATİNİN TÜRƏSİ,

YARADICILIĞI

Nəbati "Məcnun", "Məcnunşah", "Xançobanı" təxəllüsləri ilə yazmışdır. O, həm klassik şərq, həm də aşiq şəri tərzində orijinal əsərlər yaratmışdır. Yaradıcılığında qoşma, təcnis, gəraylı, qəzəl, çarpa, bəhri-təvil kimi janrlara yer vermişdir. 400 beytə yaxın şeiri ilk dəfə 1845-ci ildə Təbrizdə çap olunmuşdur. Bundan bir neçə il sonra 7500 misradan ibarət "Nəbati" divanı işıq üzü görmüşdür. Bu divanındakı şeirlərin yarısı Azərbaycan türkcəsində, yarısı farscadır. Ancaq Nəbatinin heca vəznində, xalq şəri üslubunda yazdığı qoşmaların, gəraylıların çoxu bu divana daxil edilməmişdir. Bu əsərlər isə Nəbati yaradıcılığının ən gözəl nümunələrindəndir. Xalq poeziyası ruhunda yazdığı bəzi şeirlərində Nəbati "Xançobanı" təxəllüsündən də istifadə edib. Ehtimallara görə, XVIII əsrdə "Xançobanı" adlı bir şair də yaşamış və onun adıyla bağlı "Xançobanı" dastanı yaranmışdır. Nəbatinin həyatı bu dastanla səsləşir. Odur ki, adətən Xançobanına aid edilən və bir mahnı kimi də xalq arasında çox məşhur olan "Apardı sellər Saranı" şerinin də müəllifi Nəbati sayılır.

Nəbati qoşmalarının əsas mövzusu məhəbbətdir. Lirika onun şeirlərinin hamısı üçün səciyyəvidir. Nəbati aydın cinas qafiyələrdən ibarət təcnislər də yazmışdır: "Gözlər nə gözlər", "O üz bu üzə" və s. Nəbati qoşmaları öz lakonikliyi ilə seçilir.

Şair keçirdiyi mənəvi böhranları "Ləngəm", "Nədir" rədifli qəzəllərində təsvir etmişdir.

Onun məhəbbət mövzulu qəzəlləri də var.

سید ابوالقاسم نباتی ۱۹ اینجی عصرین آذربایجان ادبیاتی
 نین گۆرکملی سیمالارینداندیر. اونون نباتی، خانچوبانی،
 مجنون شاه و باشقا تخلص لرله یازدیغی اثرلر هله اؤز
 ساغلیغیندا الدن اله گزیر، ائلدن ائله یاییلیردی. شاعرین بیر
 چوخ شعرلری آذربایجان سرحدلرینی آشیب، تورکیه،
 اورتا آسیا اۆلکه لرینه ده گندیب چاتمیشدیر
 اونون اصیل تخلصی «نباتی» دیر او بیرلی ایسه خلق
 طرفیندن وئریلن آیاملاردیر. بودا اونون ایشی، مسلکی و
 شیدالیغی ایله علاقه دار دیر
 او گنجلیک ایللرینده ائلین چوبانی اولموشدور. اونا گورده
 ائلده «خانچونانی» آیاماسیله تانینمیشدیر. او عین زماندا
 «گوران» صوفی فرقه سینه داخیل اولوب بَرک آیاقلی،
 محکم عقیده لی پیرینه مسلکینه صادق، واله، شیدا و
 سرگشته اولموش و شیدالر کیمی یاشامیشدیر، بونا گورده
 ائل ایچینده اونا «مجنون» و «مجنون شاه» دئمیشلر
 نباتینین دوغوم و اولوم ایللری دقیق معین لشدیریل میشدیر.
 تحقیقاتچیلار اونون ۱۹ اینجی عصرین ایلیک ایللرینده

دو غولدو غونو قئید ائدیرلر. معلوم حقیقت بودورکی، نباتی جنوبی آذربایجان و قاراداغین «اوش تیبین» کندینده آنادان اولموش، بیر مدت اهر شهرینده، سونرا موغاندا یاشامیش دیر، قوجا یاشلاریندا دوغما یوردو اوش تیبینه گایتمیش و اورادا وفات ائتمیشدیر

بیر گوزو شهلا دلیسی

اولدی کونلوم یئنه بیر زولف چلیپا دلیسی
دوشدو زنجیره نه خوش یئرده بو سئودا دلیسی
عور و عریان، باش آچیق، اوز چئویریب صحرایه
قویدو مجنونو یاری یولدا بو صحرا دلیسی
عاشیق سوخته دیر، بولبول شئیدا کی دگیل؛
کی اولوبدور دئییه سن بیر گول حمرا دلیسی!
ربّ آرنی دیلننن ذیکری، دؤنوب موسایا
دشت ایمنده اولوب نور تجلی دلیسی
چوخلارین مست قیلیب ساقی میخانه عشق
گورمدی کیمسه منیم تک بنله رسوا دلیسی
دئمه فرهادیله مجنون دلیدیر بیر بری باخ
بیری شیرین دلیسیدر، بیری لیلی دلیسی
کنج وحدتده تباہ اولدی عزیز عؤمروم حئیف!
اولمادی یار منه بیر بوت زیبا دلیسی
خوشلاییبیدیر گؤره سن هانسی مزارستانی
دیون اول زاهیده ای بیر کؤکه حالوا دلیسی
باشینی آز یئره دئی، دنگ صیفت، ای حیوان!

آلمادی جنتی بیر آریایا مولا دلیسی
 گول ایاغینه سحر واختی ییخیلمیشدیم مست
 بیر سسلندی کی ای بیر گول ر عنا دلیسی
 بیر آییل گور کی نباتی نجه اوراد ائیلر
 نه یاتیبسان بئله؟ ای بیر گوزو شهلا دلیسی!

ابوالقاسم نباتی

بیر اوزون مودّت آنا دیلیبده یازیب اوخومانیب یاساق اولماسی و دیله
 باغلی اولان باشقا سوّیه لرده چالیشماغین ایمکان سیزلیغی سبب
 اولوب که بوچاغدا یاشییان آذربایجانلیلار اؤز کئچمیش دبلریله،
 کولتور لری ایله، آنادیللرینده یارانمیش اثر لرله و بویوک یازیچی
 لار و شاعیر لرله چوخ تانیس اولسونلار ائله کی چو خلو اثر لر
 ایلر بویو تاتانیمایش قالمیش و یا بیر آرا دیلره دوشندن سونرا
 خاطیر لردن سیلینیب و شاید ده تانینمایش آرادان گنتمیش اولوب
 آذربایجاندا 19 -جو عصرده یاشییان بیر بویوک و گورکملی
 شاعیر کی شعر لری دیلرده اولاراق بعضا افسانه لریمیزده گریب
 اما اؤزو اونودولوبدور سید ابوالقاسم نباتی دیر. اونون دوغوم
 تاریخی قطعی بیلنمه بیر اما چوخلو احتمال 1812 جی ایله آنادان
 اولماسیندادیر. تیریزده دیوان نباتی آدیله چاپ اولونان مجموعه
 آذربایجانین ده ه.ق 1191 ده آنادان اولماسی یازیلیمیشدیر
 جنوبوندا قاراجاداغ ماهالی نین "اوشتیبین" قصبه سنیده آنادان
 اولموشدور آتاسی سید محترم اوشتیبینی آدیله تانینمیش بیر روحانی
 ایدی. سید ابوالقاسم "خان چوبانی"، "مجنون"، "مجنون شاه" و
 "نباتی" تخلصلریله شعر یا زاراق شعرینین گوجو و میللت آراسیندا

يايغين اولماسين بئله توصيف ائدير

«ميدان عشق ايچره سگيرتديم آتي مسخر ائيله ديم روم وهراتي»
شاعرين نباتي و خان چوباني تخلصريني سئجه سينين نبات آيدندا
بير قيزا محبتي و بير مدت چوبانليق ائتمه سيله با غليلغي واردير
مجنون دئييرلر آديما آما نباتي ام دايم ايشيمدي كام آيرام من نباتدان»
عالم بيليركي من بيرم متصل نبات ال چكشيم اوسن ديين آب و نباتدان
بناتيين بير پارا شعرلري بيزيم ائليميزين آراسيندا ائله يئر آچميش
كي اونلاري هئچ بير زامان اونوتماق اولماز. البت كي هر
آذربايجانلي «آپاردي سئلر ساراني» ماهنيسي له تانيشدي نباتي بو
شعر ده بئله سؤيله بير

گندين دئين خان چوبانا»

گلمه سين بو ايل موغانا

موغان باتيب ناحاق قانا

نباتي بير پاك سيرت انسان كي مي بير خاص حقيقتي آختارير آما هئچ
ببر طريقت ده اونو تاپمايلاق درين حوزن ايله بئله سؤيله بير
جانا اود ووردوم اوزوم، پروانه لردن كوسموشم
تا كه مجنون اولموشم ديوانه لردن كوسموشم
ببر غلط سوزدوركي دببر گنج اولور ويرانه لرده
گنج يوخ ويرانه ده، ويرانه لردن كوسموشم
حاصليم اولدو تجربدن ندامت توشه سي
ايندي اول باش آغيردان، افسانه لردن كوسموشم
خانيما نيمدان مني سالدي نباتي دربدر
عقله باخ مجنون كي مي بيگانه لردن كوسموشم
نباتي نين شعرلرينين اساس قهرمانلا رينين بير ي اوز يئريني،
قيمتيني بيلن گوزلدير. بودا بير قوشماكي شاعير اوندا آذربايجانين
اثلات قيز لاريني درين بير تانيشليقلا و صف ائدير

با شینا اورتو بدور ترمه آبی قاشلاری با شلایبب ناز و عتابی»
 آمان ساقی، گتیر اول می نابی بوجلادین قیلینچپندان الحذر
 بونئجه ندگیزدیر، بونئجه گوزدور بونئجه لاله دیر، بونئجه اوز دور
 برنئجه شکر دیر، نئجه سوز دور نه بئله لعل اولور نه بئله گوهر
 نباتی بحر طویل ساحه سینده ده قلم چالمیشدیر. بیر نمونه سینی نظر
 سنی من ای مه انور نئجه تعریف فیلم یوخدی «: دن کچیردک
 شبیهون بولطفات بوشرافت بوجهان اوزره پری حورلر اولمز نه بیم
 قالمیشام عاجر بو و جاهت بوملاحتده زلیخا نه دی. لیلی نه دی.
 عزرا نه دی. سلمانه دی

بالله کی اوزون تک اولایلمرز گول حمرا ها بئله یوخدی قدون تک
 چمن دهرده بیر سرو دلارا و نه شمشاد و نه عرعر نه صنوبر هانی
 «زولفون کیمی سونبول

نباتینین و فات تاریخی، دوغوم تاریخی کیمی دقیق بیلیمه بیر و
 1862 دن 1873 نجو ایله قدر یا زیلیدیر نباتی عومرون آخیر
 لاریندا اوشتیینه قایتمیش و اوردا وفات اندیدیر و مزاری دا
 اوردادیر. سوندا نباتی نین شعریندن بیر با شقانونه

آذربایجان این مهد تمدن در دامان مقدس و والای خود
 شخصیت های ارزشمندی را پرورش داده که آوازه ی
 شهرت آنها از مرزها نیز فراتر رفته است. یکی از این
 گنجینه های ادبی و عرفانی آذربایجان را می توان استاد
 حکیم سید ابوالقاسم نباتی معروف به خان چوبان و
 مجنون شاه را با افتخار و مباهات تمام ذکر کرد. این شاعر
 وارسته و بزرگ در سال 1215 هجری قمری مطابق با
 1179 هجری شمسی در قریه ی اوشتین از محال قرمداغ
 به دنیا آمد. پدرش میر یحیی از سادات جلیله و صاحب

کرامات آن قریه بود؛ که اصل و نسب وی به حضرت پیامبر اکرم (ص) منتهی می‌شد چنانچه شاعر می‌گوید:

محترم او غلی‌پام آدیم نباتی
ذاتیمیز هاشیمی نسلیمیز عرب

ترجمه فارسی: فرزند شخص محترمی هستیم؛ نامم نباتی است، ذاتمان هاشمی و نسلمان عرب است. مادرش از زنان بسیار محترم و معزز آن محال می‌باشد. نباتی دوران جوانی خود را به حشم‌داری گذرانده و از طفولیت با دشت و کوه و زیبایی‌های طبیعت دل‌گشای آرازباران (ارسباران) انس گرفته بود. در تذکرها و نسخه‌های چاپی از تحصیلات علمی و ادبی او چیزی ننوشته‌اند ولی باید اذعان نمود که نباتی اولین شاعر آذربایجان بوده که به تمام مکاتیب فلسفی و عرفانی و ادبیات کلاسیک و السنه‌ی عرب آشنایی کامل و مطالعه‌ی وافر داشته و این الفت در اشعار زیبا و جاودانه‌ی او کاملاً ملموس می‌گردد و از اینجا می‌توان گفت که وی در عصر خود به طور یقین از علما و اساتید و عرفای عصر خود تلمذ نموده و حتی برخی از آیات قرآن را به نحو احسن به قالب شعر منتقل نموده؛ حسن آفرینش و قدرت کبریایی را ستوده؛ علاوه بر آن مطالعات بسیاری در دواوین مولای روم و شمس تبریزی و مخصوصاً حافظ شیرازی داشته و در اغلب اشعار خود به استقبال آنها شتافته و ارادت خود را به صورت آشکار به حافظ بیان کرده است.

نباتی همانند محمد فضولی و سید عظیم شیروانی و ملا پناه واقف دارای اشعار بسیار لطیف و زیبا و پرجاذبه است که این اشعار در مضامین عرفانی فوق العاده مورد توجه ادب دوستان قرار گرفته و معروفیت و محبوبیت او را به قله‌های رفیع رسانیده است. افزون بر همه علاقه‌ی وافر نباتی به حضرات معصومین خصوصاً مولا علی علیه السلام و ذکر مدح و منقبت آنها مبین و مؤید ذوق لطیف و اوج دیانت شاعر است.

نباتی در آخر عمر حشم‌داری و زراعت را ترک کرده و گوشه‌نشینی و عزلت و انزوا را انتخاب نموده و مدت‌های زیادی در مجاور آرامگاه عارف نامی شیخ شهاب الدین معتکف بوده و در این رهگذر مریدان و شاگردان بسیار زیادی داشته و این مریدان از تعلیمات و راهبری و طریقت وی با دل و جان بهره جسته‌اند.

نباتی با لحن بسیار زیبا و دلنشین قرآن را با حفظ قرائت می‌نموده است. نباتی در سال 1268 هجری قمری یا 1230 هجری شمسی فوت نمودند. می‌گویند او تاریخ وفات خود را پیش‌بینی کرده و به مریدان خود نیز این اتفاق را اظهار نظر نموده بود. دیوان اشعار ترکی نباتی با وجود اینکه چندین بار از روی نسخه‌ی خطی و سنگی به وسیله‌ی بنیاد کتابخانه فردوسی طبع شده ولی خالی از اشتباه و نقصان نبوده و همان نقصان در نسخه‌های خطی نیز وجود داشته‌اند؛ لذا روان‌شاد جناب آقای دکتر محمد تقی زهتابی به‌طور اجمالی و گذرا برخی از اشتباهات و نقصان‌ها را اصلاح و تدوین، و تصحیح کامل را موکول

به آينده نمودند كه متاسفانه اجل مهلت نداده دار فانی را
وداع گفتند.

نمونه از آثار نباتی:

اولدی كؤنلوم یئنه بیر زولف چلیپا دلیسی
دوشدی زنجیره نه خوش یئرده بو سودا دلیسی
عور و عریان باش آچیق اوز چؤوروب صحرايه
قویدی مجنونی یاری یولدا بو صحرا دلیسی
عاشق سوخته دیر بولبول شیدا کی دگیل
کی اولوبدور دیه سن بیر گول حمرا دلیسی
رب ارنی دئیلن ذیکری دؤنوب موسایه
دشت ایمنده اولوب نور تجلی دلیسی
چوخلاری مست قیایب ساقی میخانه عشق
گؤرمدی کیمسه منیم تک بئله رسوا دلیسی
دئمه فرهادیله مجنون دلی دیر بیر بری باخ
بیری شیرین دلی سیدر بیری لیلی دلیسی
کنج وحدتده تباه اولدی عزیز عؤمروم حنیف
اولمادی یار منه بیر بت زیبا دلیسی
خوشلیب دیر گورهن هانسی مزارستانی
دیون اول زاهده ای بیر کوکه حلوا دلیسی
گول ایاغینده سحر وقتی ییخیلمیشدیم مست
بیری سسلندی کی ای بو گول رعنا دلیسی
بیر آیل گؤرکی نباتی نئجه اوراد ائله
ه یاتیبسان بئله ای بیر گوز شهلا دلیسی

گوزلر گوزلریم

تیکمیشم گوز راهه بر جلا دی گوزلر گوزلریم
 دامه دوشمیش صیدتک صیادی گوزلر گوزلریم
 یوخسه دیر سیز زاهدم من اولمو شام خلوت نشین
 اول صنمدن اوتری بو بر بادی گوزلر گوزلریم
 بیستون داغین گیدوب گزمک دگل منظور میز
 نقش شیرین تک همان فرهادی گوزلر گوزلریم
 تا ائدوب عکس جمالین سینه می لوح خیال
 ششدر حیرتده برنرادی گوزلر گوزلریم
 برق عشقین آتش سوزانه یاخمیش باغرمی
 یاش توکنده دجله ی بغدادی گوزلر گوزلریم
 مکتب عشق ایچره تا ایتسون منی کامل عیار
 اولمو شام پا بسته بر استادی گوزلر گوزلریم
 قویمیم تا اوندان اوزگه کیمسه بو ویرانه ده
 روز و شب بو خاطر ناشادی گوزلر گوزلریم
 پرتو مهر روخوندن تاکی بیلسون بیر نشان
 هر طرف سیران ائدوب هریانی گوزلر گوزلریم
 جمله ی قرآن کتابی ائیله مکدن الورق
 اوزگه مطلب یوخ همین بیر آدی گوزلر گوزلریم
 محمل لیلی «نباتی» گوزدن اولدو ناپدید
 من نه مجنونم کی بو اوتادی گوزلر گوزلریم

قبریم اوسته اوخو

آلا گۆزلوم، بو درد منی اۆلدورر،
 سائما بو آزاردان آییلان منی
 او زامان کی، اجل گولوم سولدورار،
 قبریم اوسته اوخو، آی اۆلن، منی
 موژگان اوخون چک بیر- بیر آت سینمیه،
 معشوق گرک عاشیقینی سینایه
 دئمه گینن دخی گلمه سینایه،
 انده بیلمز سندن آیری "لن" منی
 هئچ گۆروکمور شفا اوزو بو درده،
 یوخ، عزیزیم، چاره یقین بو درده،
 قویون، باری، جان تاپشیریم بو درده،
 ایندی کی، بیلیمسیز آی اۆلن منی
 عشق بو خرابی توتدو تابینا،
 منی سالدین زولفون پیچ و تابینا،
 قوربان اولوم اورهیینین تابینا،
 بیر یادا سالماسان آی ایلن منی
 زولفون بوج عقرب بنزر یوز آیه،
 بئله گون وار برابر دیر یوز آیه،
 نباتی، چاره یوخ دئسن یوز آیه،
 سانج اجاق بیلیمیرم آی ایلن منی

قوربان اولوم

باشینا دۇندوگوم، بو نئجه حالدير،
 دینمه میش دئییر سن: آی ندير، ندير؟
 باشیم چيخماز منیم سنين ديلیندن،
 بویور گینن گۇروم آی ندير، ندير؟
 قوربان اولوم اوزوندکی هیلاله،
 غمزه اوخون میندیر گینن هئی یایه،
 نه باخیر سان مارال کیمی هئی آیه؟
 جمالین یانیندا آی ندير، ندير؟
 گۇزوم قان کاساسی، اوریم شیشه،
 منی کاباب کیمی چکمیسن شیشه،
 رقیبی گۇروم کی، دام کیمی شیشه!
 ایللر ایللر چکه، آی ندير، ندير
 نه باخیر سان او سلطانیه، بو خانه؟
 چوخ آداملر گلدی گئتدی بو خانه
 گئنه بو گون ایشیقلا نیب بو خانه،
 بیلیمیرم گۇرونن آینه دیر ندير؟
 حمد اولسون آلاها، گئتدی آچیلله!
 نباتی، آز قالدی گوللر آچیله،
 بو مشکولوم، یارب، کیمدن آچیله؟
 یار دستینده توتان آینه دیر ندير؟

هر گونوم

منیم بختیم کیمی طاق و رواقین
 فلک، گوروم، دؤنسون او اوز بو اوزه!
 گونش چبخار مگر سمت مغرییدن،
 اگر بیر یول دیسین او اوز بو اوزه؟
 هر گونوم هیجریندن دؤنوب بیر آیه،
 گنجه- گوندوز ذکر ائلرم بیر آیه،
 سنی تاری، اوزون گؤستر بیر آیه،
 هئچ گوروم اوخشارمی او اوز بو اوزه؟
 کؤکب طالعین اولدو سونبوله،
 یاخشی مقابل ائت گونو سونبوله،
 قویما دسته لنسین سونبول سونبوله،
 بیر دؤندر خرمنی او اوز بو اوزه
 آدم یئین باری دانه بیلمنم،
 گورموشم خالینی دانا بیلمنم،
 دیلبر، سندن اوزگه دانه بیلمنم،
 عبث منی آتما او اوز بو اوزه
 نباتی، غملییم، مئی تۆک ایاغه،
 پله تک قورولدوم دوشدوم آیاغه،
 بوندان آرتیق منی سالما آیاغه،
 سایل کیمی دوروم او اوز بو اوزه.

چکیب هارای

آمان- آمان منی بیر زولف یار یاندیردی!
 گؤرون منی نئجه بو زهرمار یاندیردی!
 چکیب هارای، قلیب نؤوچه ائیلرم فریاد،
 نه گؤزلوسوز، منی بیر گول عزار یاندیردی!
 قلیب کباب منی، چکدی شیشه هر ساعت،
 تۆکوب گوزوم یاشینی، زار- زار یاندیردی
 نئجه دئییم کی، منی یاندیریپ نه غایتده،
 مجوس آلوس و کیمی تۆکدو خار یاندیردی
 او جادو گوز، سنه قوربان، منی بو حاله سالیب،
 سنه گمان کی، منی روزگار یاندیردی؟
 خزان اولاندا، دئییرلر شجر تۆکر برگین،
 خزانی گؤر کی، منی نو باهار یاندیردی
 نه جام وصل ایچیب، نه گول مراد دریب،
 عبث- عبث منی رنج خومار یاندیردی
 نباتی، انتمه شیکایت کی، اود توتوب یاندیم،
 او بینوانی دا چوخ آشکار یاندیردی

با منی در یمنی

پیش منی!

بی منی پیش منی

نباتی

در یمنی

بیر بت مه پیکری

آه کی، گۆردوم گننه بیر بت مه پیکری،
 مو- کمر و غنچه لب، گول رخ و شوخ- منظری
 بیر صنمی شوخ و شنگ، سیم- بر و لاله رنگ،
 زولف سیاهین گۆرن ناره یاخار عنبری
 نافه‌ی آهوی چین سنده دیر، ای نازنین،
 باد صبا تک عبث ائتمه منی سرسری
 گئتدی الیمن، اینان، ساقی، آماندیر، آمان،
 باغریمی قان ائیلمه، وئر منه اول ساغری!
 هیکل جان دیر بوس اؤز حیرض یمانی کیمی،
 سانما کی، افسانه دیر، حفظ ائله بو گووه‌ری
 کؤنلومون آیینه سی ژنگ غم آلمیش گننه،
 دور، سنی تاری، گتیر نسخه‌ی اسکندری
 پرده اوزوندن اگر سالسا منیم دیلبریم،
 ترک قیلر بت پرست بتکده‌ی آذری
 جام مئی عشق‌دن دایم اولور بی نصیب،
 اولمایا تا عاشیقین مشقی روخ دیلبری
 مات قالیر متصل بادیه‌یی تیّه‌ده،
 اولمایا تا سالیکی‌ن خیضر کیمی رهبری
 کاغذ زرکش گتیر، وئر منه زرین قلم،
 تا کی، من انشاء قیلیم عشقه بو محضری
 چونکی تامام ائیلهدیم من بو طربخانه‌نی،
 حاضر ائدین سیز او دم مانی‌یی صورتگری

اوندا منیم شکلیمی، صورت دیلداریمی،
نقش انده بو صفحه ده، شاد انده بو کافری
گگندی نباتی اؤزو، قالدی سؤزو یادگار،
عاشیق اولانلار گزر، آختاری بو دفتری

یار اینجیمیش

آه، بيلم کی، نئچون بیزدن گئنه یار اینجیمیش،
بوی آياق آلتیندا قالمیش، سانکی شاهمار اینجیمیش
بند اندیب طرف بناگوشوندا مشکین زولفرین،
یوخسا باد اسمیش، داغیلیمیش لاله روخسار اینجیمیش
قویمادین بیر دم باخیم اول چشم مستین دؤورونه،
بیز نه قیلدیق تا کی، بیزدن چشم دیلدار اینجیمیش؟!
هارداسان، ای بینوا مجنون، انشیت آوازیمی،
گل دخی بسدیر کی، سندن دشت و کوهسار اینجیمیش
کنج خلوتدن آياق دیشقاری باسما بیرده سن،
قوی گولو الدن کی، سندن صحن گولزار اینجیمیش
ترک امید انت تمام آشنا و دوستدن،
بیل یقین واضح کی، سندن یار و اغیار اینجیمیش
بو نه مذهب دیر، نه آیین، ای نباتی، بیر اوتان،
سن نه کافر سن کی، سندن جمله کفار اینجیمیش!؟

انیله مستم

انیله مستم بيلمزم کیم، مئی نه دیر، مینا ندیر!

گول ندیر، بولبول ندیر، سونبول ندیر، صحرا ندیر!
 اود توتوب جانیم سراسر یاندی، اما بیلمدیم
 دیل ندیر، دیلیر ندیر، باشیمدا بو سئودا ندیر؟
 بیلمدیم عمروده هئچ بیر کفر و ایمان هانسی دیر،
 احمد محمود کیمدیر، موسی و عیسی ندیر؟
 شاهباز اووج وحدت، واحد و حی و قدیم،
 خالیق ارض و سما اول فرد و بی همتا ندیر؟
 صدر اثیوان جلالت، شمع بزم کاینات،
 آفتاب عرش عزت "لافتا ایلا" ندیر!
 طورحاتی قوی کناره، رقصه گل دیوانه وار،
 گل، خرابات ایچره گور بو شوریش و غوغا ندیر!
 دورد صافی گوزله مک واختی دئییل، ساقی، آمان!
 شیشه وئر، پیئمانه وئر، ساغر ندیر، صهبا ندیر!
 دور، گوزون قورباننیام، مستانه گل، ریندانه وئر،
 چوخ دئمه جمشیددن، اسگندر و دارا ندیر!
 لووحش لله، کیمدی بیلیم، عشق دیوانین یازان،
 عاشیق و معشوق کیم دیر، وامیق و عذرا ندیر!
 شاهید خلوت نیشینیم ائتدی روخسارین عیان،
 عاشیق دیوانه، گل گور ظاهر و ایخفا ندیر!
 یئتدی عمرون آخیره، سن بیر، نباتی، بیلمدین،
 کیمدی بو گوزدن باخان، یا دیلده بو گویا ندیر؟

کوسموشم

جانا اود ووردوم اوزوم، پروانه لردن کوسموشم
 تا کی مجنون اولموشام، دیوانه لردن کوسموشم

بیر غلط سۆزدور کی دئیرلر گنج اولور ویرانه ده
 گنج یوخ، ویرانه چوخ، ویرانه لردن کوسموشم
 حاصیلیم اولدو تجرردن ندامت گوشه سی
 ایندی او باش آغریدان افسانه لردن کوسموشم
 من ائشیتدیم، او گولون مئخانه لردی منزلی
 اصلی یوخ گوردوم گلیب مئخانه لر دن کوسموشم
 خانیمانیمدان منی سالدی نباتی دربه در
 عقله باخ مجنون کیمی بیگانه لردن کوسموشم

پوخته اولماغا چوخ سفر گرگ

گئت دولانگیلن، خامسن هنوز
 پوخته اولماغا چوخ سفر گرگ
 مرغ قافيله همزبان اولوب
 دؤوره وورماغا بال و پر گرگ
 کوه عشقه گل، گنتمه بی دلیل،
 غول دنگ تک دوشمه چوللره
 تا کی سالیکه رهنمون اول،
 خضر ره کیمی راهبر گرگ
 یوخ یالان دئیم هرزه سؤیله دیم،
 واضحین دئیم، دوغرو سؤیله بیم
 حقه عارفی واصل ائتمگه،
 بیر دوداقلاری گول شکر گرگ
 زولفی عنبرین خالی نازنین،
 غنچه تک دهان، قاشی جان سینان

شاه گولروخان، ماه بی قرین
 نسترن کیمی سیمبر گرگ
 لاله تک اوزو آل یاناق اولا،
 تازه گول کیمی تر بوخاق اولا
 آغ آياز اوزو آیدان آغ اولا
 قاشلاری اونا هم سپر گرگ
 همعینان اولا مهر و مار ایلہ
 هم زبان اولا نور و نار ایلہ
 زولفو بحث ائده شاهمار ایلہ
 گنج سینه سی پر گووهر گرگ
 حقه آشینا، خلقدن جدا،
 ائیلہ میش اولا نفی ماسوا
 ترک ائده بوتون یاردان ادا
 اول مسیح تک بی پدر گرگ
 قویگیلن قدم دیره لاجرم،
 نقش بوتده گور سیرر وحدتی
 بو چگونه دن واقیف اولماغا
 بیر جنون حق، مرد آر گرگ
 آز دانیشگیلن، اولگیلن خموش،
 انتمه عالمی سیرر عشقی فاش
 بوردا دورما چوخ، گنچ بو ورطه دن
 بو مقوله سؤز مختصر گرگ
 منع قیلمایین چوخدا زاهیدی،
 عذرو وار اونون، عاشیق اولماییب
 او عبث ینره خلق اولونماییب،
 باغبانه بیر کله خر کرگ

جد و جهد قيل، عارف اول، گوزوم،
 علم عشقندن اولما بی نصیب
 جوم بو بحرہ بیر، تاپ او گووهری
 عاشقم دئین ترک سر گرگ
 راه پر خطر، بخت واژگون،
 زولف یار تک شب سیاهگون
 ایندی غنبدن خان چوبانینا
 نخل طوردن بیر شرر گرگ
 هر خسیسه گل انتمه التجاء
 اولماز اوزگه دن حاجتین روا،
 مشکول آچماغا شاه لافتی
 عنتر اولدورن شیر نر گرگ
 بو جواهرین یوخدو قیمتی،
 آچگیلن گوزوم یاخشی سنیر قیل
 هر بیر ده یر چین خراجینا،
 موفته وئرمرم، سیم و زر گرگ
 بیر گوزل جوان ایسترم، همان
 کیم بو سوزلری ائيله سین روان،
 هاردا دیر دئسین بیر شکر زبان
 کیم بو سوز منه عامی تر گرگ
 ساقی! گل منه جام عشقیدن
 بیر کرم قیلیب اؤيله مست قیل،
 تا دئسینه خلق لال اوتورماغا
 بو نباتی تک بخته ور گرگ

بولبول گولوستانه گلسين گلمه سين؟

صبا مندن سؤيله او گولعداره
 بولبول گولوستانه گلسين گلمه سين؟
 بو هيچران دوشگونو، ايللر خسته سي
 قاپينا درمانه گلسين گلمه سين؟
 من قوربانى اولوم عنبر تنلارين
 غنچه دوداقلارين، پسته ديللارين
 او لاله رخسارين، مشكين خاللارين
 اودونا پروانه گلسين گلمه سين؟
 گوزوم چوخ حسرتدير خومار گوزونه
 گونش جمالينا شکر سوزونه
 اوتانيرام نئجه دئييم اوزونه
 دردین خسته جانہ گلسين گلمه سين؟
 دولاشدير بوينو ما شمشاد قولونو،
 قوجاقلاییم، قوجوم اينجه بئلينى
 لعل لبين أميم، سوروم ديلينى
 ايستر آلى جانہ گلسين گلمه سين!
 نباتى ايسته مز سنسيز دونيانى
 عزتى، حورمتى، شوكتى، شانى
 بير زادا قالمايبدى داها گومانى
 بو باش او ميدانه گلسين گلمه سين؟

سيد ابوالقاسم نباتى

Memmed Araz

AYAĞA DUR, AZƏRBAYCAN!

Nə yatmısan, qoca vulkan, səninləyəm!

Ayağa dur, Azərbaycan, səninləyəm!

Səndən qeyri

biz hər şeyi bölə billik!

Səndən qeyri

biz hamımız ölə billik!

Bu, Şəhriyar harayıldı,

Bu, Bəxtiyar harayıldı!

Hanı sənin tufan yıxan,

Gurşad boğan yurda oğul

oğulların!

Qara Çoban, Dəli Domrul oğulların.

Çək sinənə-qayaları yamaq elə,

Haqq yolunu ayağına dolaq elə,

Bayrağını Xəzər boyda bayraq elə,

Enməzliyə qalxmış olan bayrağını!

Azərbaycan, Azərbaycan,

Azərbaycan bayrağını!

Ayağa dur, Azərbaycan!

Bunu bizə zaman deyir,

Məzarından baş qaldıran baban deyir!

Nər oğlu nər, səninləyəm!

Səninləyəm, silah tutan,

Külüng tutan, yaba tutan,

Kösöy tutan, nişanlı ər, səninləyəm!

Səninləyəm, qız atası,

Hanı nərən, hanı səsin!

Hanı andın!

Yoxsa sən də yatmışlara, batmışlara,

Qeyrətini satmışlara xırdalandın!!!

Gözünü sil, Vətən oğlu,

ayağa qalx!

Üfüqünə bir yaxşı bax.

Sərhəddinə bir yaxşı bax.

Sərhəddinin kəməndinə bir yaxşı bax!

Dur, içindən qorxunu boğ,

Ölümünlə, qalımını ayırd elə.
Dur, içindən qorxağı qov,
Dur, özünü Bozqurd elə!
Bir səsindən min səs dinər,
Neçə-neçə daşa dönmüş dinməz dinər!
Oddan bitər, qandan bitər əyilməzlər!
Mərd oğullar-mərdliylə öyünməzlər!
Torpaq altda ölümlüyə gömülməzlər.
Varım, yoxum, səninləyəm,
Azım, çoxum, səninləyəm,
Şirin yuxum, səninləyəm.
Yıxın məni söz atından,
Atın məni tank altına.
Əzin məni xıncım-xıncım,
Kəsmir əgər söz qılıncım,
Didin məni didim-didim,
Atın məni tank altına.
Qundaqdakı bir körpəni
xilas edir.
Neçə "səni", neçə "məni" xilas edir.
Səninləyəm,
Sözü qəmli, özü dəmlə
rəhbər adam!
1918-də vuruşurdu,
Danışmırdı rəncbər atan,
rəncbər atam!

Səninləyəm, haqq-ədalət, səninləyəm,
Milli qürur, milli qeyrət, səninləyəm!
Səpil quma, göyər yerdə, bit qayada,
Gizli nifrət, açıq nifrət, səninləyəm,
Oyat bizi, ey yaradan, səninləyəm!
Ya bilmərrə yatırt bizi,
Ya bilmərrə oyat bizi,
Ya yenidən yarat bizi,
Ey yaradan, səninləyəm,
Səninləyəm, yatmış vulkan,
Səninləyəm!
Ayağa dur, Azərbaycan,
Səninləyəm!

19 mart, 1992

31 MART 1918
AZERBAIJANLILARIN
SOYKIRIM GÜNÜ

qüvvələrinin gizli niyyətləri üçün şərait yaratmışlar. Martin 31-də Bakı şəhərində azərbaycanlıların kütləvi qırğını başlamışdır.

Stepan Şaumyanın e'tirafına görə, dinc azərbaycanlıların qırğınında Bakı Sovetinin altı min silahlı əsgəri, eyni zamanda "Daşnaksütyun" partiyasının 3-4 minlik silahlı dəstəsi iştirak etmişdir.

Üç gün davam edən qırğın zamanı erməni silahlıları bolşeviklərin köməyi ilə azərbaycanlıların yaşadıkları məhəllələrə qəflətən basqınlar etmiş, əhalini uşaqdan böyüyədək qətlə yetirmişdir. Həmin dəhşətli günlərin şahidi olmuş Kulner familiarlı bir alman, 1925-ci ildə Bakı hadisələri barədə bunları yazmışdır: "Ermənilər müsəlman (azərbaycanlı) məhəllələrinə soxularaq hər kəsi öldürür, qılınc ilə parçalayır, süngü ilə dəlmə-deşik edirdilər.

Qırğından bir neçə gün sonra bir çuxurdan çıxarılan 87 azərbaycanlı cəsədinin qulaqları, burunları kəsilmiş, qarınları yırtılmış, cinsiyyət orqanları doğranmışdır. Ermənilər uşaqlara acımadıqları kimi, yaşlılara da rəhm etməmişdilər".

Ümumiyyətlə, XX əsrin birinci yarısında Zaqafqaziyada baş vermiş iki qırğın zamanı (1905-1907-ci illər, 1918-1920-ci illər) 2 milyona yaxın azərbaycanlı, ermənilər tərəfindən qətlə yetirilmiş,

öz ev-eşiyindən zorla qovulmuşdur.

Mart qırğını zamanı Bakı şəhərinin təkcə bir yerində qulaqları, burunları kəsilmiş, qarınları yırtılmış 57 azərbaycanlı qadınının meyidi tapılmışdır. Gənc qadınların diri-diri divara mismarlanması, ermənilərin hücumundan sığınmağa çalışan iki min nəfərin yerləşdiyi şəhər xəstəxanasının yandırıldığı da bu dəhşətli faktlar sırasındadır.

Qaçıb canını qurtarmağa çalışan əhalini gülləboran etmək üçün isə ermənilər şəhərin müvafiq yerlərində əvvəlcədən pulemyotlar yerləşdirmişdilər. İrəvan quberniyası, Şərur-Dərələyəz , Sürməli , Qars və digər ərazilərdə azərbaycanlıların qırğınının fəal iştirakçılarından biri olmuş erməni zabiti Ovanes Apresyanın xatirələri əsasında amerikalı aqronom Leonard Ramsden Hartvill "İnsanlar belə imişlər" adlı kitab yazmışdır.

Ovanes Apresyan kitabın müəllifi ilə söhbəti zamanı ermənilərin ingilislərin və Rusiyanın yardımı ilə öz məqsədlərinə çatdıqlarını qeyd edərək təkcə Bakıda mart qırğını zamanı iyirmi beş min azərbaycanlının qətlə yetirildiyini bildirmişdir.

Daşnakların azərbaycanlılara qarşı soyqırımı yalnız Bakı ilə məhdudlaşmamışdır. Qısa müddətdə Şamaxı, Quba , İrəvan , Zəngəzur , Qarabağ , Naxçıvan, Qarsda da azərbaycanlıların qırğını

törədilmişdir.

1918-ci ilin mart-aprel aylarında Şamaxıda 8 minə qədər dinc sakin qətlə yetirilmişdir. Şamaxı Cümə məscidi də daxil olmaqla əksər mədəniyyət abidələri yandırılmış və uçurulmuşdur.

Cavanşir qəzasının 28 kəndi, Cəbrayıl qəzasının 17 kəndi tamamilə yandırılmış, əhalisi məhv edilmişdir. 1918-ci ilin aprelin 29-da Gümrü yaxınlığında əsasən qadınlardan, uşaqlardan və yaşlılardan ibarət 3 min nəfərlik azərbaycanlı köçü pusquya salınaraq son nəfərinədək məhv edilmişdir.

Erməni silahlı dəstələri Naxçıvan qəzasının bir neçə kəndini yandırmış, Zəngəzur qəzasında 115 azərbaycanlı kəndi məhv edilmiş, 3257 kişi, 2276 qadın və 2196 uşaq öldürülmüşdür.

Bütövlükdə bu qəza üzrə 10068 azərbaycanlı öldürülmüş və ya şikəst edilmiş, 50000 azərbaycanlı qaçqın düşmüşdür.

İrəvan quberniyasının 199 kəndində yaşayan 135 min azərbaycanlı məhv edilmiş, kəndlər isə yerlə yeksan edilmişdir. Erməni silahlı dəstələri daha sonra Qarabağa yürüş etmiş, 1918-1920-ci illər arasında Qarabağın dağlıq hissəsində 150 kənd dağıdılmış, əhalisi məhv edilmişdir. (ADR hökuməti, Fövqəladə İstintaq Komissiyasının materiallarından)

1920-ci ilin mayında ermənilərin və XI Qızıl Ordunun iştirakı ilə Gəncədə 12 mindən çox azərbaycanlı qətlə yetirilmişdir.

31 MART
soyqırımı
1918

Məktəblərdə 31 Mart soyqırımının təbliği necə aparılır?

Date: 30 Mart 2018, 11:30, **Oxunma sayı:** 53

Ekspert deyir ki, bu mövzunun həm nəzəri, həm də praktik baxımdan tədrisi çox əhəmiyyətlidir

1918-ci ilin 30 martından başlayaraq aprelin 3-nə ermənilər tərəfindən xalqımıza qarşı kütləvi soyqırımı təşkil edildi. Ayrı-ayrı bölgələrdə minlərlə insan qətlə yetirildi. Bu soyqırımı zamanı təkcə insanlar deyil, onlarla mədəniyyət abidəsi və qəzet nəşriyyatı da yandırılaraq məhv edildi. Amma sovet

**31 MARCH IS A DAY OF
GENOCIDE**

In 1918 thousands peaceful Azerbaijani were killed for their nationality by Armenians

dövründə bu məsələ ört-basdır edilir, müxtəlif formalarda gizlədilirdi. Yalnız ümummilli lider Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli Sərəncamından sonra hadisəyə düzgün tarixi qiymət verildi və bu sərəncamla 31 Mart azərbaycanlıların soyqırımı günü kimi qeyd olunmağa başladı. Bəs görəsən qan yaddaşımız olan bu soyqırımının məktəblərdə tədrisi hansı formadadır?

Təhsil eksperti Şahlar Əsgərov deyir ki, öz tarixini bilməyən gənc vətənpərvər ola bilməz: "Gəncləri vətənpərvər edən onun tarixidir. Tariximizə yazılan şərəfli səhifələri və soyqırımı günlərini hər bir Azərbaycan gənci dərinləndirən bilməlidir. Çünki biz bu günlərə od-alov içərisindən çıxaraq gəlmişik. Azərbaycan öz müstəqilliyini min bir əziyyətlə qazanıb. Tarixi faktlar məktəblərdə diqqətli şəkildə tədris olunmalıdır ki, gənclərimiz bu hadisələrdən

nəticə çıxara bilsinlər. Şagirdlərimizi vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq ruhu ilə böyütmək üçün bu işə orta məktəblərdən başlayaraq xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Hal-hazırda tarix dərsliklərində vəziyyətin nə yerdə olduğunu dəqiq bilmirəm. Yaxşı olardı ki, tarix dərsliklərində soyqırımı haqqında geniş məlumatlara yer ayrılısın. Şagirdlər bu haqda geniş informasiya və məlumata sahib olmalıdırlar”.

Təhsil eksperti Məlahət Mürşüdlü isə deyir ki, təkcə nəzəri biliklərlə kifayətlənmək olmaz: "Bu mövzunu həm nəzəri, həm də praktik baxımdan tədrisi çox əhəmiyyət kəsb edir. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq son 5 il ərzində qəbul edilən təhsil proqramlarında və dərsliklərdə bu məsələ daha geniş şəkildə qeyd olunur və mövzu ilə bağlı daha çox məlumata yer ayrılıb. Amma düşünürəm ki, şagirdlərə verilən məlumat təkcə sinif daxilində

olmamalıdır. Məktəblilər üçün konfranslar, bədii gecələr təşkil olunur. Amma şagirdlərin Qubadakı soyqırımı məzarlığını ziyarət etməsi çox vacibdir. Həmçinin Şamaxı yolunda Acıdərə adlı əsgər məzarı var. Bu məzarlıq sovet dönmindən saxlanılıb. Məktəblilər muzeylərə və digər tarix faktların olduğu yerlərə aparılmalıdır. Bir sıra alimlər, tədqiqatçılar məktəblərə cəlb olunmalıdır. Soyqırımı ilə bağlı açıq dərslərin təşkil olunması da tədris baxımından faydalı olardı”.

Tədqiqatçı Ceyhun Bayramlı qeyd etdi ki, məktəblərdə soyqırımının təbliğatı qənaətbəxş səviyyədədir: "Bir sıra Bakı məktəblərində hər il Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsi və Təhsil Nazirliyinin tapşırığına əsasən soyqırımı ilə bağlı kütləvi tədbirlər keçirilir.

Əksər məktəblərdə inşa-yazı müsabiqələri, müxtəlif səpkidə tədbirlər təşkil olunur. Düşünürəm ki, tariximizin orta məktəblərdə tədrisi normal səviyyədədir. Təəssüf ki, bu məsələyə ictimaiyyət tərəfindən yanaşma

istənilən səviyyədə deyil. Məsələn, bu il 31 Mart soyqırımının 100 illiyi qeyd olunur. Amma Azərbaycan cəmiyyəti bu məsələyə susqunluqla yanaşır. Məsələn, bədnam qonşularımız öz qondarma soyqırımlarının 100 illiyini qeyd etmək üçün bir il əvvəldən geniş tədbirlər təşkil etməyə başladılar. Dünyanın bütün ölkələrində erməni lobbiləri öz fəaliyyətini daha da gücləndirdi. Bizdə isə bu məsələyə bir qədər diqqətsizlik var. Cəmiyyət, ictimai fikir adamları soyqırımının 100 illiyinə dair hər hansı bir yenilik etmir. Düşünürəm ki, soyqırımının 100 illiyi ilə bağlı daha çox iş görmək olardı. Bu baxımdan orta məktəblərdə vəziyyət xeyli yaxşıdır. Şagirdlərə ilk dərs günündən başlayaraq soyqırımı haqda geniş məlumatlar verilir. Müxtəlif video materiallar təqdim olunur. Tarix müəllimləri məktəblərdə açıq mühazirələr verir və praktik dərslər həyata keçirilir. Məktəblər soyqırımının təbliği baxımından cəmiyyətlə müqayisədə daha öndədir. Tarix dərsliklərində bu haqda kifayət qədər geniş məlumat var. Prezident İlham Əliyev soyqırımının 100 illiyinə dair fərman imzalayıb. Ümummilli lider Heydər Əliyev də 31 mart soyqırımının dünya Azərbaycanlılarının soyqırımı kimi tanınmasına dair bir sıra müvafiq fərmanlar imzalayıb. Həmin dövrdən başlayaraq tarix dərsliklərində bu məsələyə geniş yer ayrılır. Müxtəlif səviyyələrdə bu məsələ şagirdlərə tədris edilir”.

Şəbnəm Mehdizadə

LEYLA ƏLİEVA

4 Aprel 2017

Gedim bir az ağlayım
Gedim bir az ağlayım,
Elə-belə... astaca.
Ürəyimi gizlədim yastığımın altında.
Pəncərəni açaraq
Kövrəlmiş ürəyimi
Bəlkə həyatə atım?!
Həyatın ağuşuna?!
Yox, yaxşısı budur ki,
Gedim bir az ağlayım,
Elə-belə... astaca.
Kimsə duyuq düşməsin
Kədərimdən, qəmimdən,
Durub yol alım bağa
Astaca ağlamağa...
Götürüm ürəyimi
Atım çoxan ümmana –
Dalğaların qoynuna.
Heç dinə də bilməsin -
“Niyə sığmır sinəmə?”
Gah tufan, gah da rüzgar
Apardıqca uzağa...

Yox! Yaxşısı budur ki,
Qoy dirrikdə basdırım,
Dirilib çiçək olsun.
Ya da ki, bala tutum,
Acısın unutdurum.
Özümü aldatsam da,
Qoy ruhu ovundurum,
Acısın unutdurum.

Ya dostları çağırım
Axşam vaxtı mən şama -
Şərab içək doyunca.
Könlümü də versinlər,
Büllur qabda ortaya,
Dostlar ondan dadsınlar,
Dadıb, gəlsinlər cana.

Budur, orda uşaqlar
Atılırlar-düşürlər,
Bəlkə topları yoxdu?
Qoy verim ürəyimi
Qovsunlar yorulunca...

Yox!

Artıq kədərlənmək yox!
Ürəyin dediyilə
Oturmaq yox, durmaq yox!
Atım onu bazarda,

Ya da sizə verəcəm,
Elə-belə, bədava.

Gecənin sükutunda
Ürəyimlə tənhayam.
Yağış yağır, islanır
Çətir tutmuram ona
Qoy incisin...
Nə qədər
oyun açıb başıma...

Hərdən üsyana qalxıb
Həm Günəşə, həm Aya
Hayqırıram: “Götürün,
Verdim onu Allaha!”
Amma qərar vermədim,
Neyçin qərar vermədim,
Bu geniş ürəyimi
Sənə bağışlamağa?!

Qarışdırdım yuxumu...
Gördüm ki, balıqlar da
Quşlar kimi uçurlar...
Ayılıram... Sən yoxsan.
Bilirsənmi,
yoxluğun,
Görünəcək hər zaman...

Qar basıbdır həyəti...
Qar dondurub ruhumu...

Yanımda sən olsaydın,
Bunu sənə deyərdim...
Sənsə bir baxışınla
Qovardın qəm-qüssəni.
Yanımızda olsaydın,
Əvəz edərdin həməni
Qardan, soyuqdan qaçıb,
Gizlənen o Günəşi...

Şəfəq saçan Günəşə
Buludlar pərdə olmaz,
Biz də elə bilirdik,
Çöhrən heç zaman solmaz.
Günəş qüruba dalmaz...

Derlər, zaman- təbibdir,
Neynək... zamana əhsən!
amma ki, arzuları
bəzəyib, dəyişməyə,
izn vermərəm aman,
qadir deyildir zaman.

Sən də şəfa verirdin,
Biz balaca kəslərə.
İndisə vaxt dəyişib...
Zaman təbiblə əgər,
Əlac etsin kədərə...
Torpağın üzü soyuq,
Həsərik sənə
isti,

mehriban gülüşünə...

Sənin o gülüşlərin,
zarafatların yaşar.
Gözlərin yumuldusa,
bizsiz olan səhərin
Cənnətlə bir açılar...
Sən bizi qoyub getdin
Məkanın behişt olsun!..
Göydəki ulduzun da,
parlasın, hey parləsın,
Gecəmizə nur saçsın!..
leyla

Əliğa Kürçaylı 1928-ci il fevralın 20-də Salyan rayonu Kür Qaraqaşlı kəndində doğulmuşdur. Orta məktəbin 9-cu sinfindən çıxıb Zaqafqaziya dəmir yolu idarəsinin Salyan şöbəsində mühasib işləmişdir (1944-1946).

Bakı dəmir yolu texnikumunda birillik mühasiblər kursunda oxuduqdan sonra baş mühasib olmuş, Salyan dram teatrında eyni vəzifəyə dəyişilmişdir (1946-1947). Bu dövrdə onda poeziyaya güclü maraq oyanmışdır. "Sənin gözlərin" adlı ilk şeiri ilə ("Azərbaycan gəncləri", 1946) ədəbiyyata gəlişi uğurlu olmuş, mərkəzi və respublika dövrü mətbuatda müntəzəm çıxış etmişdir. Salyan radio qovşağında redaktor işləmiş, gənc yazıçıların I Respublika müşavirəsində iştirak etmişdir (1947).

Bakıda fəhlə gənclər orta məktəbinin son sinfini bitirib ADU-nun filologiya fakültəsinə daxil olmuşdur. Onu M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutuna təhsil almağa göndərirlər, ab-havası düşmədiyindən geri qayıdıb universitetdə təhsili davam etdirir (1949-1954), eyni zamanda "Kommunist" qəzeti redaksiyasında ədəbi işçi, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində şöbə müdiri (1953-1955) işləyir. Moskvada ali ədəbiyyat kursunun dinləyicisi (1955-1957), "Azərbaycan gəncləri" qəzeti redaksiyasında şöbə müdiri (1959-1965), "Azərbaycan" jurnalı redaksiyasında məsul katib, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı nəşriyyat şöbəsinin rəisi (1965-1966), "Literaturniy Azerbaydjan" jurnalı redaksiyasında məsul katib, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında redaktor (1966-1967) işləmiş, sonra bir müddət yaradıcılıq fəaliyyəti ilə məşğul olmuş, Yazıçılar İttifaqında dramaturgiya bölməsinə rəhbərlik etmiş (1975), "Yazıçı" nəşriyyatında (1978-ci ilin mayından ömrünün axırınadək) baş redaktor olmuşdur.

1980-ci il fevralın 11-də vəfat etmişdir.

Əsərləri

1. Arifin bağçası. Bakı: Uşaqgənclənəşr, 1953, 16 səh.
2. Salam gələcək illər. Bakı: Azərnəşr, 1954, 112 səh.
3. Səfərə çıxıram. Bakı: Azərnəşr, 1956, 212 səh.
4. Güzəllik. Bakı: Azərnəşr, 1958, 56 səh.
5. Cavabsız məktublar. Bakı: Azərnəşr, 1960, 76 səh.
6. Nərgindən əsən külək. Bakı: Uşaqgənclənəşr, 1961, S səh.
7. Şeirlər. Bakı: Azərnəşr, 1963, 90 səh.

8. Əsmər və Zəfər. Bakı: Azərnəşr, 1964, 32 səh.
9. Durnalar cənuba uçur. Bakı: Gənclik, 1967, 255 səh.
10. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərnəşr, 1969, 488 səh.
11. Yollarda axtar məni. Bakı: Gənclik, 1970, 180 səh.
12. Həyatın dolayları. Bakı: Azərnəşr, 1973, 232 səh.
13. Dünya ovcumdadır. Bakı: Gənclik, 1976, 243 səh.
14. Bütövlük (şeirlər və poemalar). Bakı: Yazıçı, 1978, 60 səh.
15. Ülkər (şeirlər və poemalar). Bakı: Yazıçı, 1980, 23 səh.
16. Qəlbin sıxılsa əgər... (şeirlər və poemalar). Bakı: Yazıçı, 1987, 300 səh.
17. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərnəşr, 1989, 344 səh.

Alman alimi Quttenberq XV əsrin ortalarında kitab çapı üsulunu kəşf etdi. O, metaldan hərflər tökdü. Hərflərlə hər hansı mətni yığıb istənilən sayda çap etmək oldu. Quttenberq sonra çap dəzgahı da ixtira etdi və 1445-ildə çap üsulu ilə ilk kitabını buraxdı.

Kitab çapı bəşəriyyət tarixində ən böyük kəşflərdən biridir. O, maarifin, elmin və ədəbiyyatın inkişafına böyük təkan verdi. Kitab çapı sayəsində insanların topladığı bilik ölkədən-ölkəyə sürətlə yayılmağa, həm də daha tam və doğru şəkildə saxlanılaraq gələcək nəsillərə çatdırılmağa başladı.

Teymur Elçin - Sərçə

Səhər-səhər bağçada,
Bir sərçə dən yeyirdi.
Hərdən baxıb üzümə,
"Cik-cik, cik-cik" deyirdi.

O yedi, doydu, qaçdı,
Birdən itdi gözümdən,
Bəs o balaca sərçə
Hara getdi gözümdən?!

Çox çağırıdım, gəlmədi,
Tutdu ağlamaq məni.
Birdən kolun dalından
Uçan gördüm sərçəni.

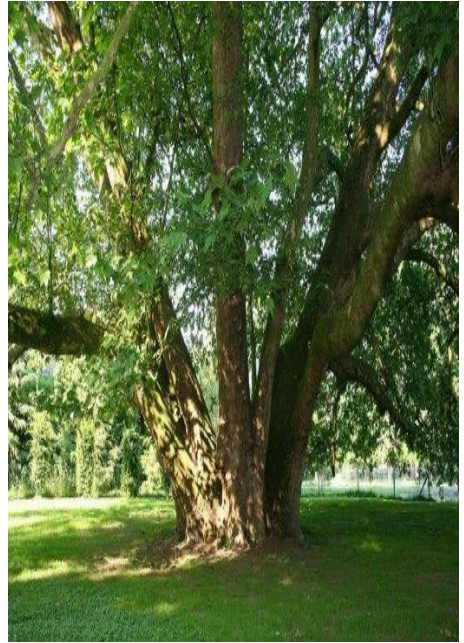
O uçdu, uçdu, uçdu,
Qondu yaşıl budağa.
Ha çağırıdım, gəlmədi,
Uçub getdi uzağa.

Çinar

Çinar insan kimidi,
Beş barmaqdı yarpağı...
Kökü dərinə gedir,
Möhkəm tutur torpağı.

Çınara bax, uzaqdan
Xatırladır düz fili.
Amma o kölgəsində
Sərinlədər yüz fili.
Min ildən çox yaşayır
Deyirlər bu çinarlar.
Onların sinəsində
Əsrlərin sirri var.
Analar oğullara
Çinar boylum deyirlər.
Çinarla fərəhlənib
Oğulla öyünürlər.
Mənim yurdumdan başqa
Söylə görüm harda var?
Çinar kimi oğullar,
Oğul kimi çinarlar.

Zahid Xəlil.

M.Seyidzadə

Zəhmətin barı

Bağban ağac əkəndə
Olur meyvəsi, barı.
Zəhmət çəkib, çiçəkdən
Bal hazırlayır arı.
Əkinçi yer şumlayıb,
Tarlaya dən səpərsə,
Bircə ovuc buğdadan
Məhsul alar bir kisə.

ASLAN VƏ İKİ ÖKÜZ

Çəməndə iki öküz otlayırdı. Ac aslan onları görüb, çox sevindi. O fürsət tapıb, öküzlərə hücum etdi. Öküzlər birləşib, buynuzları ilə onu qovdular. Aslan onların birliyini görüb, geri çəkildi. O, hiyləyə əl atdı. Öküzlərin birinə yanaşib pıçıldadı: - Əzizim, bax, bu gözəl çəmənliyi sənə verirəm, ancaq o boz öküzlə gəzmə. Sözümə əməl etsən səninlə işim yoxdur. Ağılsız öküz aslanın sözünə inanıb, yoldaşından uzaqlaşdı. Bunu görən aslan fürsət tapıb, öküzləri tək-tək parçaladı.

Solaxaylar

Solaxaylar haqqında maraqlı faktlarİndiki zamanda insanların 5% dünyaya solaxay gəlir.Qədim zamanlarda solaxay insanları lənətlənmiş sayırdılar. Daha sonra solaxaylıq fiziki qüsurlar kimi qəbul edildi. İndi isə solaxaylıq xüsusi bacarıqlara işarədir.

New Yorkun St. Lawrence Universitetində aparılan araşdırmalar göstərmişdir ki, solaxaylar arasında dahi insanların sayı çoxluq təşkil edir. Albert Einsteyn, İsaac Newton, Charlie Chaplin, Bill Gates, Benjamin Franklini misal çəkmək olar.

Araşdırmalar göstərmişdir ki, solaxaylar riyaziyyat və memarlıqda əsas əli sağ əl olan insanlardan daha bacarıqlıdırlar. Buna baxmayaraq solaxaylar arasında şairlər, rəssamlar, atyor və musiqiçilər çoxluq təşkil edir.

Boks üzrə qızıl medalların 40%-i solaxaylara məxsusdur.

Əsəb və Psixi Xəstəliklər Jurnalının apardığı araşdırmaya görə solaxaylar əsəb və qəzəb kimi

mənfi emosiyalara daha tez qapılır.

Şotlandiyada aparılan araşdırma isə göstərmişdir ki, solaxaylar tənqiddə qarşı daha həssasdırlar.

Qeyd etməliyik ki, solaxayların sayı azalmağa doğru gedir. Daş dövründə onların sayı 50%, mis dövründə — 25% təşkil edirdi.

İl ərzində orta hesabla 2500 solaxay əsas əli sağ əl olan insanlar üçün nəzərdə tutulmuş avadanlıqlardan istifadə edərkən ciddi xəsarətlər alaraq dünyasını dəyişir.

13 avqust Dünya Solaxaylar Günüdür.

AZ DANIŞMAĞIN GÖZƏLLİYİ

Sözün də su kimi lətafəti var,
Hər sözü az demək daha xoş olar.
Bir inci saflığı varsa da, suda,
Artıq içiləndə dərd verir su da.
İncitək sözlər seç, az danış, az din,
Qoy az sözlərinlə dünya bəzənsin.
Az sözün incitək mənası solmaz,
Çox sözün kərpictək qiyməti olmaz.
Əsli təmiz olan saf mirvarilər
Suya və torpağa min bəzək vurur.
Ürəyi oxşayan bir dəstə çiçək
Yüz xırman otundan yaxşıdır gerçək!
Nizami Gəncəvi.

UZUN AYAQLI LEYLƏKLƏR

Leyləklər, 1-1,5 m boylarında, böyük ağ qanadları olan iri, köçəri quşlardır. Dimdiklərinin və uzun ayaqlarının qırmızı olması leyləklərə xoş bir gözəllik bəxş edir. Leyləklər hər il sıx sürülər halında köç edirlər. Çünki soyuq ərazilərdə yaşaya bilməzlər. Leyləklər bizi yayın isti günləriylə müjdələyir. Havaların nə vaxt isinəcəyini bilmələri bir möcüzədir. Aradan bir il keçib təkrar yaz gəldikdə leyləklər minlərlə kilometr yolu geri qayıdıb köhnə yuvalarını taparlar.

Ləyəndə, ay ləyəndə,
Gül boynunu əyəndi,

Yeyilər kal vaxtında,
Yemək olmaz dəyəndə.

Atalar sözü
Dama-dama göl olar.

Qənaət hesabına artıq qalan
pulunu pul daxilına yığ.
Tətildə görəyin olar.

Dövlətimizin adı Azərbaycan Respublikasıdır.
Dövlətin bayrağı, gerbi və himni onun rəmzləridir.
Bundan başqa dövlətin əlamətləri də olur.
Azərbaycanımızın prezidenti, ordusu, milli pulu və
paytaxtı var. Bütün bunlar dövlətin əlamətləridir.

Dövlət öz-özünə yaranmır. Onu yaratmaq üçün
bəzən uzun illər mübarizə aparmaq lazım gəlir.
Azərbaycan Respublikası 1918-ci il may ayının 28-
də yaradılmışdır. Ona görə də biz hər il 28 Mayı
Respublika Günü kimi qeyd edirik.

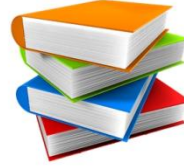
Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir.
Müstəqil dövlətin vətəndaşı olmağımızla fəxr edirik.
Onu canımız kimi qorumaq hər birimizin borcudur.

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənimсэн.

Anam, doğma vətənimsən,
Ayrılarımı könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Bağda sürünər gəzər,
Az-az görünər gəzər,
Oxşuyar bir yumağa
Qorxuram əl vurmağa

Yarpağı var, ağac deyil.
Tikilir, paltar deyil.
Danışır, adam deyil.
Açması ?...

Ayağı yoxdur, qaçır,
Qanadı yoxdur, uçur.

Araba gedər, izi yox,
Yanar, yanar, közü yox.

Açması : Bulud, Günəş

Bir təndirim var,
iki çörək tutur.
Açması?...

A gedən kişi,
A gələn kişi,
Papağı yekə,
Ayağı təkə.
Açması?...

O hansı heyvandır
ki, anadan
olanda sağğalla
doğulur?

Səməd Vurğun - Bahar sərgisi

Günəş doğdu, yayıldı,
Yatan ellər ayıldı.
Açdı çiçəkli güllər,
Dilə gəldi bülbüllər.
Qar, çovğun gözdən itdi,
Dağlarda lalə bitdi.
Qanadlandı buludlar;
Yerdəki əlvən otlar
Cücərib boy atdılar,
Aləmə naz satdılar.
Səməd Vurğun Bahar sərgisi
Sevindirdi hər kəsi.

Qar üstə gülümsünən
Nərgizə bax, nərgizə.
Şeh kimi şölə saçır,
Ləçəkləri təptəzə.

Qoca hindunun ibrətli hekayəsi

Qədim zamanlarda qoca bir hindu nəvəsinə ibrətli bir həyat hekayəsi danışır.

- Hər bir insanın daxilində iki qurdun döyüşünə bənzər bir mübarizə gedir.

Onlardan biri şəri, paxıllığı, qısqanclığı, eqoizmi, ambisiyaları və yalanı, digəri xeyri, sülhü, məhəbbəti, ümidi, həqiqəti, xeyirxahlığı və sədaqəti təmsil edir.

Bu sözlərdən qəlbinin dərinliyinə qədər təsirlənən balaca hindu bir an fikrə daldıqdan sonra babasından soruşur:

- Bəs axırda hansı qurd qalib gəlir?

Qoca hindu güclə hiss olunan təbəssümlə cavab verir:

- Bu mübarizədə hər zaman sənin bəslədiyin qurd qalib gəlir...

İqor Kols

MÖCÜZƏNİN QIYMƏTİ

Tanya doqquz yaşlı, qəş çox ciddi qızıdır. Onun Andrey adlı balaca bir qardaşı var. Tanya qardaşını çox sevir, böyüklər

kimi onun hər şıltaqlığına dözüür. Bir dəfə o, təsadüfən valideynlərinin Andrey haqqında söhbətini eşitdi. Atası ümitsiz halda gözü yaşlı anasına deyirdi: “İndi Andreyi yalnız möcüzə xilas edə bilər”.

Tanya bilirdi ki, qardaşı ağır xəstədir və valideynləri onun müalicəsinə pul çatdırma bilmirlər. Hətta mənzillərini də daha kiçik mənzilə dəyişmişdilər, çünki atası həm Andreyin müalicə xərclərini, həm də ev üçün kirayə haqqını ödəyə bilmirdi. Andreyi isə yalnız çox bahalı cərrahiyyə əməliyyatı xilas edə bilərdi. Atasının sözlərini eşidən Tanya öz yataq otağına getdi, pullarını saxladığı daxılı açıb içindəkiləri çarpayının üstünə tökdü. Pulları diqqətlə saydı. Otuz rubl otuz qəpik idi. Sonra onları cibinə qoydu, küçəyə çıxıb aptekə tərəf qaçdı. Tanya kənarda durub əczaçının ona diqqət yetirəcəyini səbirlə gözləyirdi. Lakin başqa bir adamla söhbət edən əczaçı, deyəsən, heç qızı görmürdü. Tanya onun diqqətini cəlb etmək üçün yavaşca öskürdü. Heç bir reaksiya olmadı. Bərkdən öskürməyə başladı. Yenə heç nə alınmadı. Nəhayət, cibindən qəpik çıxarıb şüşəni döyəcləməyə başladı. Bunun təsiri oldu.

- Hə, bağışla, balaca, – deyə əczaçı, nəhayət, Tanyaya tərəf döndü. – Neçə ildir, qardaşımı görmürdüm. Başım onunla söhbətə qarışdı.
- Lap yaxşı, elə mən də öz qardaşım haqqında danışmaq istəyirəm, – deyə Tanya ciddi görkəmlə cavab verdi. – Bilirsiniz, o, çox, çox xəstədir... və mən möcüzə almaq istəyərdim.
- Nə?!
- Onun adı Andreydir və onun başında nə isə pis bir şey böyüyür. Atam deyir ki, indi onu ancaq möcüzə xilas edə bilər. Deyin, bu möcüzənin qiyməti neçəyədir?– Mənim balam, biz burada möcüzə satmırıq. Bağışla, amma mən sənə kömək edə bilməyəcəyəm.
- Qulaq asın, mənim pulum var və mən möcüzənin haqqını ödəyə bilərəm. Əgər bu pullar çatmasa, mən yenə taparam. Siz bircə qiymətini deyin.
- Əczaçının çox səliqəli geyinmiş qardaşı qızcığazı yanına çağırırdı:
- Sənin qardaşına necə möcüzə lazımdır, balaca?
- Mən bilmirəm, – deyə Tanya köksünü ötürdü. – Bircə bilirəm ki, o, çox xəstədir. Ancaq atamın möcüzə almağa pulu yoxdur, buna görə mən öz pulumu gətirmişəm.

– Sənin nə qədər pulun var ki? – deyə kişi soruşdu.

– Otuz rubl otuz qəpik, – deyə Tanya cavab verdi.

– Bunların hamısı mənim pulumdur. Amma lazım olsa, mən yenə taparam.

Əczaçının qardaşı qızın əlindən tutdu və onu evlərinə aparmağı xahiş etdi:

– Mən sənin valideynlərinlə görüşmək və qardaşına baxmaq istəyirəm. Görək sizə necə möcüzə lazımdır.

Bu gözəl geyimli adam paytaxt klinikalarının birində işləyən məşhur neyrocərrah Fyodorov idi. O heç bir haqq almadan Andreyin üzərində cərrahiyyə əməliyyatı apardı və Tanyanın qardaşı tezliklə evə tamamilə sağlam qayıtdı.

Həmin gün Tanyagilin balaca mənzilində hamının üzündən xoşbəxtlik yağırdı.

– Bu həkimin gəlişi əsl möcüzə oldu, – deyə ana nəvazişlə oğluna baxıb pıçıldadı. – Maraqlıdır, görəsən, bu əməliyyat necəyə başa gəlirdi?

Tanya isə gülümsəyirdi. O, möcüzənin qiymətini dəqiq bilirdi: otuz rubl otuz qəpik. Bir də kiçik qızın böyük inamı...

خرچنگ دن اؤلن یاز یچینین سون یازیسی:
...اوشاقلاریم منی اویمک ایسته‌ینده

آمریکالی یازیچی ائرمما بومبئک ۱۹۲۷-جی ایل فنورالین ۲۱-ده
آمریکادا دوغولوب. بومبئکین ۱۵ کیتابی نشر اندیلیب، چوخو
بئستسللره چئوریلیب

آخار. آذ ائرمما بومبئکین خرچنگ خستلیندن گؤزلرینی دونیایا
یوممامیش قلمه آلدیغی و هر کسه یاشام سئوگیسی بخش ائدن
یازیسینی تقدیم ائدیر

حیاتی می یئنی دن یاشاسایدیم اگر،"

خسته لیکن یاتاغا گیریپ دینجلردیم

من اولمادیغیم زامان هر شئی

...پیس اولاجاق دئییه، دوشونمزدیم

...گول فورماسینداکی چهرایی شامی ساخلاماز، یانديرارديم

داها آز دانیشار، اما چوخ دینلردیم

یئر کیرلنسه، ماسا اورتویو لکهلنسه بئله، دوستلاریمی آخشام یئمینه
...دعوت اندردیم

قوناق اوتاغیندا تی وی سیر اندرکن پوپکورن یئر، دوشمه
چیرکلنهجک دئییه، قورخمازدیم. منه گنجلییندن بحث ائتمه
چالیشان باباما داها چوخ زامان آیرار، حیات یولداشیما داها چوخ
دستک اولاردیم

ساجیم پوزولماسین دئییه اوتومبیلین شوشهسینین آچیلماسینا انگل
اولمازدیم

پالتاریمین لکهلهنمهسینه اهمیت وئرمهمن چمنلیکده اوتورارديم

تی وی سئیر اندرکن داها آز، حیاتا باخارکن داها چوخ آغلایار و
اوستونه "عومور بویو ضمانت وئرلییر" یازیلان هئچ نیی .گولردیم
آلمازدیم

حامیله لییمین تئز بیر زاماندا باشا چاتماسینی دیلهمک عوضینه،
حامیله اولدوغوم هر آندان هر آلا و بتنیمده بیر جانلی یاراتماغین
نئجه محتشم اولدوغونون فرقییه واراردیم. بو، او قدر نادیر بیر
...حادثهدير کی... معجزه کیمی بیر شئی

اوشاقلاریم منی اؤپمک ایستدی زامان هئچ واخت "اول گئت ال-
دئمزدیم. اونلارا داها چوخ "سنی سئویرم"، اوندان دا "اوزونو یو
چوخ ایسه "عذر ایستییرم" دئیردیم

اما باشقا بیر حیات وئریلسیدی، ان چوخ اندجیم شئی حیاتین هر
دقیقه‌سینی دیرلندیرمک اولاردی

دقتله باخ! حقیقتا گۆر! یاشا! ایمتینا ائتمه

کیچیک شیلره گۆره شیکایتلنمی ترگیت. صاحب اولدوغون
معنوی، جیسمانی هر شئی اوچون شوکور ائت. بیر حیاتین وار و
بیر گون باشا چاتاجاق

"او مید ائدیرم، هر گونونوزو دیرلندیرر سینیز

قید اندک کی، "آنالیق"، "عائله" و دیگر کیتابلارین مؤلفی اولان
بومبئک ۱۹۹۷-جی ایلده سان-فرانسیسکو دا خرچنگ خستلیین دن
وفات ائدیپ

آذربایجانین گۆرکملی شاعری رامیز رۆوشنین "کۆهنه
مکتوبلار" شعرینی تقدیم ائدیر

خبر گلر داها عۆمرون قیشیندان،
سویویارسان ساچلارینا قار دوشر
آنچاق کۆهنه کیتابلارین ایچیندن،
...هردن-هردن کۆهنه مکتوبلار دوشر

اییلرسن، گۆتوررسن گیزلیجه،
بویلنارسان آرواد اوشاق گۆرمه سین،
چکیلرسن اوتاغین بیر کونجونه
...گیزلی گیزلی اوخویارسان هر سۆزو

بو نه سئوگی مکتوبودو، ایلاهی،
ایندیجه ن آغرییر هر سۆزو ده،
یازان قیزین نیدی آدی، ایلاهی،
یاددان چیخیب سیفتی ده اوزو ده

اوخودوقجا لال سطريرلر سسلنر،
ياواش-ياواش سسى دوشر يادينى
بىر حرفدن-قاشى دوشر يادينى،
بىر حرفدن گوزو دوشر يادينى

او گوزلردن ياديگار تىك وراقدا،
گوز ياشينين لكهسنى گوررسن
بىردن دونو خيشىلدايار اوتاقدا،
پنجرهده كؤلگهسنى گوررسن

ديكسينرسن، بويلانارسان قابييا،
«او كؤلگهنى ارواد اوشاق گوردومو؟»
تنز مکتوبو اتارسان كول قابييا،
يانديرارسان هر سوزونو سطريرنى

سوزلر يانار-كاغىدى دا يانديرار،
سوزلر يانار-او قىزى دا يانديرار
سوزلر قاچار او آلوون ايچيندن،
سن باخديقجا-باسار سنى سويوق تر،

سيرا-سيرا قارا قاريشقارالار تىك،
قاچيب گندر قارا-قارا حرفلر
تىكجه او قىز قاچا بيلمز بو اوددان
بىر قوش اولوب اوچا بيلمز بو اوددان

او قىز يانار او آلوون ايچينده،
گويه قالخار او آلوون ديللرى
او آلوون ديللرينه سارماشيب،
يانار، يانار اوزون-اوزون تللىرى

یانار بیر وخت ساچلارینی اوخشیان،
اوزون-اوزون بارماقلاری، اللری
او قیز یانار-ارشه چیخار توستوسو،
کاغیز یانار-کول قابی دا کوللنر

قفیل بیردن کول قابینین ایچیندن
یئره دوشوب بیر اوزوک دیگیرلنر
لاپ اوزونو ایتیررسن، باخارسان،
او اوزویو گؤتوررسن-باخارسان،

بو اوزویو آخی هاردا گؤرموسن؟
بو اوزویو گؤرممیسن بلکه هنج
سن او قیزا هاجان اوزوک وئرمیسن؟
اونا اوزوک وئرمه میسن بلکه هنج

آروادین دا قفیل گیرر قاپیدان
الینده کی ندی؟-دئیر-
اوزوک دو -

او اوزویو نه یاخشی کی، تاپمیسان، -
نچه واختدی ایتیر میشدیم، گزیردیم
سونرا گلر، سن دن آلاز اوزویو،
بونون رنگی نیه بئله قارالیب؟ -
بارماغینا گوجلر سالار اوزویو،
ائله بیل کی، بیر بالاجا دارالیب -

کولقاپیدان توستو قالخار هله ده،
او مکتوبون کولو هله ایشارار
ماددیم-ماددیم دوروب باخار آروادین،
او توستودن بیر جوت گؤزو یاشارار

-هئىچ اولماسا پنجرنى آچ،- دئير -
 بوردا نئجه اوتورموسان سن، نئجه؟
 بو نه يانئق قوخوسودو، ايلهه،
 ائله بيل كى، آدام يانئب اينديجه

..آتام اولنده ببيم قيرخ گون بيزده قالدی کی

يازى چى موباريز جفرلئينين «آغير سفر» حكايه سىنى تقديم اندير:

آتام اولنده ببيم قيرخ گون بيزده قالدی کی، فيکريم داغلسين. او
 واخت ببيمين قالماغى منى آز-چوخ اووونوردو. گوزومه يوخو
 گنتمه ينده باش-باشا وئريب صبحه جهن درلشرديك. اوزومو
 يالقيز، کيمسه سيز، کؤمکسيز حساب ائلديمدن ببيمين صحبتلری
 منه شیرين گليردی. بير آخشام ببيم يئنه نامازينی قیلیب
 قورتاراناجان من بير سيگارت چکديم. ايستولدا قورجالانئيب
 يوخاريدان-آشاغى ببيمه باخديم. قارى دا گوزلرينی اوزومه

دیکدی. نه ایسه دئمک ایستدی می آنلامیشدی. الله شیطانا لعنت
اٹلسین، بیبیمی چاش-باش سالماق فیکرینه دوشموشدوم. اؤزو ده
...دین-ایمان مسئله سینده
آی بیبی، گۆره سن او دونیا وار؟ -

قاری قتینله باشینی ائله ترپندی کی، گویا، او دونیا یا مترو
چکمیشدیلر، بیبیم ده او مترو ایله نچه کره او باش-بو باشا گئدیب
قایتیمیشدی

..!هلبت کی، وار -

هاردان بیلیر سن؟ -

بیبیم کاریخیب دئمیه سۆز تاپمامالیدی. حقیقتا باشیم خار ابدی منیم!
قارینی چتینه سالماق نییمه گرکدی؟ بو سایاق سواللارلا تکجه
بیبی می یوخ، کیمی دئن چاشدیرماق مومکوندو، "تویوق اول
اولوب، یوخسا یومورتا؟" - اورتا مکتب ایللرینده ان چوخ باش
سیندیر دیغمیز مسئله دی. اما بیبیم نه اورتا مکتب شاگیریدی، نه
ده هر قارانیق دان قورخوب گئری چکیلهندی. قارینین خیردا
گۆزلرینین ایریشیب ایشیلدا ماغین دان اؤزومو بیغیشدیردیم.
سیقاریشیق بوتون سیر-سیفتینی حیرت بوروموش دو

نه دانیشیر سان، بالا، "قران" یالان دئیجهک؟ -

سوسدوم. آرایا ساکیتلیک چؤکدو. پرتلیگیمی گیزلیدی بیبیمین
کؤنلونا آماق اوچون آغ بایراغی قالدیردیم

آی بیبی، اولومدن قورخور سان؟ -

جواب آیدین ایدی، او دونیا یا سیدق-اورکله اینانان اولومدن

ضرر هجه قورخممالییدی

هه، آی بالا، - بیبیمسه کؤکسونو اؤتوردو. - اؤلوم آغیر سفردی -

دوققوز ایل سونرا یئنه دیلخور-دیلخور کنده قاییدیردیم. گنجه زنگی
بیر یوخ، بیردن-بیره ایکی بد خبرله یوخوما حرام قاتمیشدی

امین اؤلوب، بیبین ده جان اوستهدی -

سس تانیش گلیردی، اینتهاسی، بیلمدیم زنگ ائلیهن کیمدی. او
یازیق دا یقین اؤزونو ایتیردییندن، خوش-بئش سیز، حال-احوال سیز
سؤزونو دئییب دستیی قویموشدو یئرینه

عمیمین یاسیندا گؤزوم بیبیمی آختاریردی. ائله بیل یومشاق ...
یئریمه تیکان باتمیشدی. اؤلن اؤلوب گندیب. اساس اوزو بریده
اولاندی. دی گل، هئچ کس بیبیمدن دانیشمیردی، بیبیم یادا
دوشموردو، باش قاریشمیشدی

بیبیم اوغلونان سوروشدوم

بیبیم نجهدی؟ -

بیبیم اوغلو لاپ قاشقاباغینی ساللادی، اوز-گوزوندن زهریمار
یاغیردی

ایندی باباتدی -

ندی کی، خسته‌لیگی؟ -

امین اولنده قورخوب -

هار دادی؟ -

سبزه -

آتام اولندن ببیم کنده کی ائومیزده قالیردی کی، حیط-باجادان گوز اولسون

سن زنگ وورموشدون آخسام منه؟

هه... - ببیم او غلو باشینی ترپتدی. - آروادا باشیمیز قاریشدی، سنه امین اولندن ایکی گون سونرا خیر وئردیک. یاددان چیخمشدین، - یوخ، ببیم او غلونون دئییب-گولمکله آراسی سریندی، گولومسونمک ایسته یهنده ده اوزونسو سیفی اییلیب بدهئیت حالا دوشوردو. یاسدا آغیر اوتوروب، باتمان گلک لازیمدی. یاشا دولدوقجا ایتیردیکلریم منی یان دیرسا دا، گنت-گنده یونگول کچیریردیم اولوم-ایتی می. من اولنده ده ایستمیرم کیمسه وای-شیوهن قویاریب هارای-هشیر سالسین

هر حالدا، یاسدا اولودن چوخ دیریدن دانیشماق یاخشی دوشمزدی. عمیم او غلو دا بیزه یاخینلاشمیشدی. صحبتین سون لو غونو دا قولای میش دی دئییه سن

ازراییلین یادیدان چیخاسان... - دندی عمیم او غلو -

چار-ناچار گولومسونوب میز یلدادیم

اولور ائله شئیلر

جامات قېير اوستونه گئندن ده قالخېب كورون قيراغى ايله پاى-پيادا
 ائويميزه سارى يۇنلديم. ماشىنى چاديرين يانيندا قويدوم كى، ائله
 بيل سينلر ياخين دايام. يايين اوغلان چاغيندا كورون قيراغينداكى
 بندن اوستو ايله گزشميين آيرى لذتى وار. سيخ يولغونلو غون
 قاريشيق منزرهسى، چايين اوزو خزره اخماسى، سرين مئھين
 آدامين ووجودنا سيغال چكهمسى تركيدونيالىق عشقى يارادير. بير
 آنليغا هئچ كسله كلمه كسمك ايسته ميرسن. كندين ايچى ايله
 گنتسيديم، ايندى نئچه آداملا قارشىلاشاچاقديم. بورالار داسا تكهم-
 سئرك يئنى يئتمهلر چايا قارماق آتيب صبيرله گوز لبيرديلر. او
 تاي داسا هئچ باليق چى دا يوخ دو، او تاي داكليلار اوزوردولر،
 اوينا شيرديلار، فيت چاليب هاى-هاراي قوپايرديلار. او تاي دايكى
 هاى-كوى، بو تاي داكليلار ين ائينينه گلמידى، سانكى باليق توتماق
 ايستهمهلر عميمين اولوم خبرىنى ائشيديب كدرلنميش ديلر

ازراييلين يادين دان چيخاسان "... ازراييل اوزباشينادى كى، "
 كيمي سه ياددان چيخار ؟ هئيات قاپى سيني ايتله ييب تانيماديغيم يئر
 گنديرمميش كيمي، اوركك-اوركك ايچرى گيرديم. ساغ اولسون
 گوزومو آچان دان ديمديك، .بيبي مى، هئيات سليقه-ساهمانلىدى
 قدد-قامتلى گوردويوم شام آغاجينين بوداقلارى يونگولجه تيترهدى.
 يوخ، بو بزمه-فيلان دئييلدى، منى بو شام آغاجيلا چوخ مسئلهلر
 مهرملشديرميشدى. نيشانلى مى دا ايلك دفعه بوردا، بو آغاجين
 آلتيندا اوپموشدوم. بارسيز، مئيوه سيز آغاجلار منه داها دوغما
 ايدى، چونكى اونلار داها درين متلبلردن اوترو ياراديلميشدى.
 دياز، درين نه فرقى، جان اوستهدى دئييلهن بيبيم اوتورموش دو
 آرتيرمادا، يوخارى دان-آشاغى منه باخيردى. شوكور الله،
 سالاماتلىق دى! آناچاق دئيهمسن يئريمهيه هئىي قالماميشدى، يوخسا
 آياغا دوروب آشاغى دا منهن گوروشردى. قالخېب آروادين
 اوزون دن اوپدوم. دايروى ماسانين يانينداكى كتيل ده ايلشديم

نولوب، آی بیبی؟ -

هئچ نه، اولورم، باییرا چیخدیم کی، منه هاوا دی سین -

کیم باخیر سنه؟ -

هئچ کیم. منه نولوب کی؟ -

یوخ، وعده یاخینلاشیر، اما یئنه شوکور، یاتاغا-زادا دوشمیشم -

بیبیو غلو دئییر قورخ موسان -

قاری قاخاجا دؤنموش علینی یئلله دی

ائی... اونون نه وئجینه... او، ائله منیم اولمی می ایستیر -

عومرومده بیرینجی دفی دی کی، بیبیمدن قئیبت انشیدیردیم

بوش وئر گؤرک. کیم قورخودوب سنی، آی بیبی؟ -

امین جانینی تاپشیراندا اوشندیم. علی می ائله سیخدی کی، روحو -
بدنن دن چیخاندا... - ساغ علینی گوزونون قاباغیندا اوینادیب
سسینی یواشیتدی. - آپاراجاق منی

هشدادی اؤتموسهن، ندن قورخورسان؟ ازراییل اؤزو سننه ن -
قورخور

من اولومدن یوخ، اورداکی سورغو-سوالدان قورخورام -

سن الله آدمی سان، سننن نه گوناھین وار کی؟ -

ھامیمیزین گوناھى بس دئینجەدى -

یوخ، بو آروادین کۆنلۆنۆ آماق چئیندى. بیلیمیردیم صحبتی نئجه
دیشیم. یاخشى کى، اۆزو کمکیمه گلدى

سن نه تهرسهن؟ -

پیس دئیلهم -

شهرده نه وار، نه یوخ؟ -

شهردى ده، جامات بیر-بیرینی آلدادا-آلدادا باشینی گیرلییر -

اوزومه باخدى

تک یاشاییرسان؟ -

باشى می ترپتدیم

هه -

گرک نیشانلینی ماشین وورانان سونرا سن ائولنیدین -

...آتا-آنان یقین اوردا نیگاراندى سننهن -

نه واخت گندهجکسهن؟ -

...ائله بو آخشام -

...دوز ائلییرسن، ایشینهن قالما -

قاری آدامیوووشماز اولموش دو. ائله بیل اوزگهسی ایله اوزبوز
ایلشمیشدیم

...دای من گندیم -

باغیشلا کی، اؤتوره بیلیمیرم سنی. هئیم قالمایب، - یئرینه ده -
قورجالاندی، یقین جانی آغریبیردی

دورما، دورما، - قالخیب ائهمالجا آریق چیینلریندن توتدوم. - من -
بیر ده یاس یئرینه دییم، سونرا یولچو یولدا گرک

یاخش یول، بالا... - یالنیز ایندی سئزدیم کی، کیرپیکلری -
نملنیب... یاواش-یاواش پیللکهنی ائنیب هئیآته دوشدوم

دئیرلر، دوغولدو غو یئر آدمی چکیر، بس نیه من هئیآتیمیزدن تنز -
تلسیک اوزاقلشماق ایستیردیم؟ گون باتیردی. اصلینده تجلی بیر
ایشیم ده بوخ دو. یاس یئرینه قاییتماق بهانی دی. بییمدن یاخا
قورتارماق ایستیردیم. صحبتیمیز توتما دی. سببینی آنلامیردیم، او،
ائله بیلیردیم هئیآتدن چیخیب سیندولوسو نفس. دییشمیشدی، یا من
آلاجام، یونگوللشهجه، راحت لانا جام. چونکی بوغازیما نسه
تبخانیب قالمیشدی. ایلاهی، هئیآت قابیمیزین اؤنونده کی بو ایری
شام آغاجی هاردان پنی دا اولدو؟ بو آغاج من هئیآته گیریب -
چیخاناجان اکیلیب یئکهله بیلیمزدی آخی... دئمه، داروازا یا گئدن
جیغیردان سولا بورولموشام و گندیب دایانمیشام هئیآتیمیزده کی شام
آغاجیم قاباغیندا... عادی آغاج دی. دوز منیم بویوما قدر گووده سی
چیلین-چیلپاق دی، یوخاری داکا بوداقلاری سا سیمسیخ دی، سانکی
کچالیینین "اوزینی چیخیردی. آتام دئیردی کی، آلی- "آشاغی داکا

اولدوزلو گنجده اورینه یاخین آغاجین آلتیندا حرکت سیز دایانیب
 گۆزلرینی یومسان، قولاغینا موسیقی سداسی گلهجک. او موسیقی
 اوزاقلاردان گل سه ده، آپایدین ائشی دیلهجک. بو روحون
 موسیقی سی دی. هر کس اؤز روحونا اویغون موسیقی
 ائشیتمه لی دی... "اگر ائشیتمه سه؟" "ائشیتمه سه، دئمه لی، روحو
 .. اولوب؟"

او موسیقینی ائشیتیمک اوچون بیر هفته گنجملر نفه سی می قیسیب
 گۆزلری می یوماراق ناراحات لیکلا، نیگار ان-نیگار ان گۆزلدیم. بس
 نجه؟ صحبت روحومون موسیقی سیندن گئدیردی. بلکه منیم
 روحوم اولو ایدی؟ بیر هفته سونرا لاپ اوزاقلاردان قولاغیما
 سیملی آلت. موسیقی سداسی گل دی. سس گئت-گنده یاخینلا شیردی
 . اولدوغو شوبهه سیزدی. تار دئییلدی، هنج سازا دا اوخشامیردی
 سککیزینجی گنجه سیملی آلتین سسینی تانیدیم. اودون هزین،
 ریتیمیک، آهنگدار نغمه سی بوتون وارلیغیما ائله حاکم کسلیمیشدی
 کی، ائله بیلیردیم آیاقلاریم یئردن اوزولور، هاوایا قالخیرام، بیر
 خودایا، دئمه، اینسان دا قوش. آزدان باشیم بولودلارا دیه جکدی
 کیمی اوچا بیلریمیش. دئمه، آغاجلار، اللخوسوس، بارسیز آغاجلار
 اینسانلا یارادان آراسیندا بلدچیلر، واسیتچیلریمیش. مئیوه آغاجلاری
 یوخ، بارسیزلار، مئیوه سیزلر... مئیوه آغاجلارینین آیاغینا داها
 ...چوخ گوناھ یازیلیب

آدمله هوا یاساقلانمیش مئیوه دن دادماقلا تکجه اوزلری گوناها
 باتمادیلار، آغاجی دا سوچ بییه سی ائل دیلر. خبر وئرمه دی اللها آدمله
 هووانین عملینی آغاج. تانری سوچلولاری جزاسیز قوبمادی، اما
 اؤزونیزر یارادتیغینا آز-چوخ مرهمت گؤستردی، آغاجی سا داها
 آغیر شرطلر گؤزلییردی؛ قیامتجه من باشی قارانلیق، بدهنی سه
 ایشیق لی دونیادا یاشامالی ایدی. بئله لیکله، آغاج بو دنیا ایله او
 دنیا، تانری ایله اینسان آراسیندا بلدچییه، کورپویه چئوریلدی
 گوناھی اوجباتیندان هزرتی عیسی ایله برابر - اصلینده عیسی

چارمىخا چكىلمەن آغاجىن يىڭانە تسلىسى ائله - پىغمبىردىن اول
بوينونا دوشمەن واسطەچىلىك مىسسىياسى اولدو. بىر دە ھاچان سا
...باغىشلانماق اومىدى

كولك قالخاندا آغاجىن يارپاقلارى، بوداقلارى اثر، يئلنر،
اۋنومدەكى شام آغاجىن سا آشاغىسى، «كئچل» گۈدەسى عملى-
باشلى ترپەنىردى، تىترىيردى. ھەرچند كولك-زاد قالخمىشدى،
ھاوا لال-مات ايدى

قفىل منە ائله گلدىكى، آغاجىن گۈدەسى يئلنىب-يئلنىب
دايرەسىندىن چىخاجاق و منى جايناغىنا آلاچاق. من آغاجىن كۈكۈنە،
گۈدەسىنە، بوداقلارينا، حتى يارپاقلارينا ھوپاراق ايچىنە داخىل
اولاجام، گۈز قىرپىمىندا آغاج منى "يئىھجك". گۈردوكلرىمە
تامام-كمال اينانماق اوچون گۈزلىرىمى يوموب-آچىپ-
يومدوم... آغاج اويناغىندا ايدى. آغاج داىروى اويناىيردى، داىرە
گئت-گئدە گئنىشلەنىردى. بلكە بئله دە اولمالىدى. روھىن ياخىنلار،
ياخىنلار دا يوخ، عىنىلر بىرلشمەلىدىلر كى، كايناتداكى تارازلىق
دايانىقلى حالا دوشسون. من ايسە ھلە آغاج اولماغا حاضر دئىلدىم.
چونكى آغلىما گلنلردىن خوفلانىپ ھنىأت قاپىسىنا سارى
گۈتۈرۈلدۈم. قاپىنىن آغزىندا آياغىم نىمەسە اىلىشدى. مووازىنتىمى
گۈجلە ساخلاىىپ بىرتەر كوچەيە چىخدىم. دمىر داروازانىن بالا،
بالاچا قاپىسى زربلە اۋرتولدىوندىن اطرافا اوغولتو دوشدو.
كوچەيە چىخاندا منە ائله گلدىكى، بىر دە ھىچ واخت بو ائو، بو
كندە قايىتماياچام

آنچاق اون گۈندىن سونرا گئرى دۈندۈم؛ بىيىم آغىر سفرە
...يوللانمىشدى

A dostlar, siz mənə şair deməyin,
 Beş-altı oxucum ola, olmaya...
 Əsl şairlərin haqqın yeməyin,
 Bu könül dəftərim dola, dolmaya...
 Mən mehrimi uşaqlara salmışam,
 Babatək tanısın mənə el-oba,
 İlhamımı nəvələrdən almışam,
 Kövrək bir babayam - Məzahir baba.
 Məzahir Süleymanzadə.

Bayraq - bir ölkəni, təşkilatı, quruluşu və ya birliyi
 işarələyən, əsasən parçadan olan, dövlət rəmzi olub,
 müharibələr, inqilablar, nümayişlər zamanı öndə,
 insanların başı üzərində aparılan, müxtəlif rəsmi
 təşkilatların binalarının qarşısında dirəyə asılan və
 həmin təşkilatı təmsil edən, Vətən uğrunda şəhid
 olanların qəbirləri üzərinə salınan dövlət atributudur.
 Bayrağın üzərindəki hər rəng və simvol bir özəl
 mənə daşıyır.

Azərbaycan Respublikasının dövlət atributlarından,
 dövlətçilik rəmzlərindən biri onun Milli Bayrağı –
 Dövlət bayrağıdır. Azərbaycan Respublikasının
 Dövlət bayrağı Azərbaycan dövlətinin
 suverenliyinin rəmzidir.

Üçrəngli bayrağın simvolları
 İlk dəfə üçrəngli bayraq ideyasını Azərbaycan
 istiqlaliyyətinin ideoloqlarından olan Əli bəy
 Hüseynzadə gündəmə gətirib.

Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağı bərabər enli üç üfüqi zolaqdan ibarətdir. Yuxarı zolaq göy, orta zolaq qırmızı, aşağı zolaq isə yaşıl rəngdədir. Qırmızı zolağın ortasında bayrağın hər iki üzündə ağ rəngli aypara ilə səkkizguşəli ulduz təsvir edilib.

Bayrağın eninin uzunluğuna nisbəti 1:2-dir.

Mavi rəng - Azərbaycan xalqının türk mənşəli olmasını bildirir, mavi rəng türkçülük ideyası ilə bağlıdır. Türklərin göy rəngə üstünlük verməsi ilə bağlı müxtəlif izahlar da mövcuddur. Orta əsrlərdə islam dinində olan türkdilli xalqların yaşadığı ərazilərdə saysız-hesabsız qədim abidələr də tikilib və bu abidələrin əksəriyyəti göy rəngdə olub. Bu baxımdan göy rəng, həm də simvolik məna daşıyır. Göy rəng XIII əsrdə Elxanilər dövrünün əzəmətinə, onların zəfər yürüşlərini əks etdirirdi.

Qırmızı rəng - müasir cəmiyyət qurmaq, demokratiyanı inkişaf etdirmək, bir sözlə müasirləşməni, inkişafa istəyi ifadə edir. XVIII əsrin sonlarında Fransa Burjua inqilabından sonra kapitalizmin inkişafı ilə bağlı Avropa ölkələrində böyük irəliləyişlər baş verib. Həmin dövrdə proletariatin kapitalizm quruluşuna qarşı mübarizəsi olub. Bu illərdə qırmızı rəng Avropanın simvoluna çevrildi.

Yaşıl rəng – İslam sivilizasiyasına, islam dininə mənsubluğu ifadə edir.

Azərbaycan bayrağının üç rəngi: türk milli mədəniyyətinin, müsəlman sivilizasiyasının və müasir Avropa demokratik əsaslarının simvoludur.

Qırmızı rəngin üzərində ortada aypara və səkkizguşəli ulduzun təsviri verilib. Tarixçilərin bildirdiklərinə görə, Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən üçrəngli bayraq dövlət bayrağı kimi qəbul olunanda orada rənglərin nəyi ehtiva etdiyi göstərilə də, aypara və səkkizguşəli ulduzun mənaları açıqlanmayıb. Bayrağın üzərindəki aypara və səkkizguşəli ulduzun mənaları barədə müxtəlif fikirlər var.

Səkkizguşəli ulduzun və ayparanın açıqlaması Tarixçilərin bildirdiklərinə görə, Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən üçrəngli bayraq dövlət bayrağı kimi qəbul olunanda orada rənglərin nəyi ehtiva etdiyi göstərilə də, aypara və səkkizguşəli ulduzun mənaları açıqlanmayıb. Bayrağın üzərindəki aypara və səkkizguşəli ulduzun mənaları barədə müxtəlif fikirlər var.

Aypara bir vaxtlar Bizans imperiyasının paytaxtı Konstantinopolun gerbi olub. Türklər 1453-cü ildə həmin şəhəri aldıqdan sonra həmin gerb Osmanlı İmperiyası tərəfindən islam dininin bir rəmzi kimi qəbul edilib və həmin dində olan başqa xalqlara da keçib. Bayrağın üzərindəki aypara türk xalqlarının simvoludur. Səkkizguşəli ulduzun mənasına gəlincə bu, “Azərbaycan” sözünün əski əlifbada yazılışı ilə bağlıdır. Belə ki, əski əlifbada “Azərbaycan” sözü səkkiz hərflə yazılır.

Tarixdə səkkizguşəli ulduzun mənası belə açıqlanır: türkçülük, islamçılıq, çağdaşlıq, dövlətçilik,

demokratiklik, bərabərlik, azərbaycançılıq və mədəniyyətlikdir. Azərbaycan bayrağında ulduz Azərbaycan memarlıq üslubunda geniş istifadə olunub və səkkiz guşə-səkkiz türk xalqının simvoludur.

انلچین (اصغر سلطانی)

حماسه ی غرور آفرین کورشاد

در سال 630 میلادی چینی ها توانستند، خاقان گوی تورک های غربی را نیز از تخت انداخته و گوی تورک ها را تحت حاکمیت خویش درآورند. از سال 630 میلادی، دقیقاً به مدت پنجاه سال، گوی تورک ها

تحت سلطه چینی ها به سربردند. «کورشاد» پسر کوچک یکی از خاقان های گذشته، یعنی خاقان «چولوق» بود. «کورشاد» جزو گارد محافظت کاخ امپراتور چین بود. امپراتور چین در این زمان، شخصی به نام تای-چونگ از سلسله تانگ بود. «کورشاد» به همراه 39 نفر از دوستان خود، به صورت مخفیانه کمیته ای برای ضربه به امپراتور و ایجاد مجدد حکومتی تورک و مستقل تشکیل داده بودند. این چهل نفر همگی جوان، جسور، نیرومند و کمانگیرانی بسیار دقیق بودند، که با یکدیگر هم پیمان شده

قهرمان تورکان در جنگ با چینیان برای نجات تورکان اسیر در جنگ چینیان و طرحی برای هدف خود طراحی کرده و اجرا نمودند. بدین ترتیب که، چون امپراتور چین هزار گاهی با لباس مبدل مخصوصاً به هنگام شب در شهر به گشت و گذار می پرداخت، کورشاد و دوستانش تصمیم گرفتند، به هنگام خروج امپراتور از کاخ به شهر، امپراتور را ربوده و به مناطق تورک نشین انتقال دهند و در مقابل آزادی اسیران تورک را خواستار شوند. این چهل

جوان قهرمان، محل انجام وظیفه خود را ترک کرده و در محل قرار حاضر شدند. لیکن بخت، با تورک ها یاری نکرد و گرد و خاک و طوفانی نابهنگام باعث شد، امپراطور از گشت و گذار آن شب منصرف شود. عدم اجرای طرح از قبل تعیین شده برای تورک ها بسیار خطرناک بود، چرا که علت غیبت آنها از محل بررسی شده و امکان لو رفتن چهل نفر و از دم تیغ گذراندن آنها و تمامی اسیران تورک بسیار بالا بود. به همین جهت، کورشاد دستور حمله به کاخ امپراطوری را داد و چهل جوان همزمان وارد کاخ شده و شروع به مبارزه با نگهبانان کاخ کردند. با وجودیکه صدها نفر در داخل کاخ به هلاکت رسیدند، لیکن خبر این حمله به بیرون درز کرد و بلافاصله قشون چین کاخ را به محاصره خود درآورد. کورشاد و دوستانش با تمام توان خود به لشکریان چین که وارد کاخ شده بودند، هجوم برده و توانستند محاصره را بشکنند و خود را به اصطبل اسب ها برسانند و سوار اسب ها شده و به سمت بیرون شهر رانند، لیکن پشت سر آنها يك لشکر چینی در حال تعقیب آنها بودند. جوانان غیور تورک در کنار رودخانه ای که از کنار شهر میگذشت، موضع گرفتند و صدها سرباز چینی را هلاک کردند، و تا آخرین قطره خونشان جنگیده و کشته شدند.

منبع: تاریخ مختصر تورک (جواد هئیت) صفحه ۲۴

وضعیت اسفناک «آثار تاریخی و باستانی ثُرکان آذربایجان» در مراغه + تصویر

وضع اسفناک و بسیار تاسف بار آثار تاریخی بازمانده از پادشاهان
ثُرک، در مراغه، اعتراض مردم و حتی مسئولین را سبب شده
است. گفته می شود در مراغه، 90 درصد میهمانسراهای اداره ها
و نهادهای دولتی در ایام نوروز خالی بودند.

به گزارش گوناژ تی وی، وضعیت آثار تاریخی در مراغه باعث
شد، دادستان عمومی و انقلاب مراغه نیز نحوه نگهداری آثار
تاریخی در مراغه را «اسفناک» توصیف کند.

فارس نیوز می نویسد، علی دلداری ظهر چهارشنبه (15 فروردین
1397)، گفته است: «آثار باستانی و بناهای تاریخی مراغه‌انچنان
که شایسته این شهر است، نگهداری نمی‌شود.»

بنا بر اظهارات این مقام مسئول «آثار تاریخی مراغه نیاز اساسی به مرمت دارند و اختصاص نیافتن اعتبار کافی مرمت این آثار را کند کرده است.»

در سال 2018 و در رویداد تاریخی تبریز 2018، نگهداری نامناسب آثار تاریخی در مراغه آنقدر وخیم است که رغبت گردشگران برای بازدید و استفاده از این آثار و جاذبه‌های طبیعی را کم کرده است. بر اساس آمار در رسانه‌های داخلی از بازدید آثار تاریخی این شهرستان نیز آمار هتل‌ها و اقامتگاه‌های نورزی شهرستان «خلاف آمار بازدیدها از آثار تاریخی مراغه» است.

همچنین «آمارها نشان می‌دهد بیشتر هتل‌ها، اقامتگاه‌ها و نزدیک به 90 درصد میهمانسراهای اداره‌ها و نهادهای دولتی در ایام نوروز خالی از میهمان بودند.»

وضعیت رصد خانه تاریخی مراغه و معبد مهرروستای ورجوی چنان اسفناک است که در برخی موارد هتل داران قبل از حضور میهمانان خارجی کارکنان خود برای پاکسازی این دو اثر تاریخی اعزام می‌کنند تا گردشگران با خاطره خوش مراغه را ترک کنند!.

دکتر توحید ملک زاده

(به مناسبت 17 فروردین، 98 مین سالگرد قیام شیخ محمد خیابانی)

شیخ محمد، فرزند حاجی عبدالحمید، بازرگانی اهل شهر خامنه آذربایجان می باشد. تحصیلات حوزوی را تا مرحله اجتهاد، هیئت و نجوم را آموخت و در حکمت و طبیعیات و تاریخ و ادبیات جزو برجستگان بود.

شیخ محمد خیابانی در انقلاب مشروطه آذربایجان نقش بسیار فعالی داشته در سی سالگی به عنوان نماینده مردم تبریز راهی دوره دوم مجلس شورای ملی گردید.

او به نمایندگی مجلس چهارم نیز انتخاب شد ولی هرگز نتوانست در آن مجلس شرکت کند. اولین حرکت سیاسی بزرگ خیابانی، مخالفت با اولتیماتوم روسیه در مجلس دوم طی یک نطق بلند یک ساعت بود.

بعد از قبول قرارداد ۱۹۱۹ م از سوی دولت ایران، در تبریز دست به قیام زده دولت آزادیستان را بوجود آورد که هیچ تبعیتی از تهران نمی کرد.

وی در دو روز این قیام که از ۱۷ فروردین ۱۲۹۹ شمسی آغاز شد، نهادهای دولتی تبریز را به تصرف خود درآورده اداره شهرهای آذربایجان را بدست گرفت.

طی زمامداری خیابانی تحت عنوان آزادیستان که شش ماه طول کشید، برای انجام اصلاحات اساسی در زمینه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تلاش شد از جمله تشکیلات پلیس و ژاندارمری را توسعه داد و به غرب آذربایجان که به کنترل ارمنه و آسوریها در آمده بود اردوی نظامی فرستاد.

روزنامه تجدد ارگان رسمی این دولت نوپا بود که نطقهای ایراد شده به ترکی شیخ را به فارسی چاپ و پخش می کرد. در کشاکش

قیام شیخ محمد خیابانی، دولت وثوق الدوله سقوط کرد و کابینه مشیرالدوله زمام امور را به دست گرفت.

مشیرالدوله برای پایان دادن به قیام خیابانی، مخبر السلطنه حاکم تبریز را مأمور فرو نشانیدن این قیام کرد. مخبر السلطنه پس از چند دوره مذاکره بی حاصل با شیخ محمد خیابانی، سرانجام به کمک قوای قزاق شیخ محمدخیابانی در 22 شهریور 1299 به شهادت رسید.

دولت مشیرالدوله از بیم عکس العمل مردم قتل خیابانی را تا مدت‌ها «خودکشی» اعلام کرد، اما این ترفند، بی حاصل بود به طوری که مشیرالدوله و مخبر السلطنه که هر دو در مجلس چهارم وکیل بودند، نزد بسیاری از نمایندگان به «قاتل» مشهور شده و روزنامه «طوفان» نیز در مقاله ای این دو را عامل قتل خیابانی و آشوبهای تبریز معرفی کرد.

به دنبال سرکوب خیابانی و تصرف در بست زمام فرهنگی-سیاسی-اجتماعی آذربایجان توسط اقتدار فارس محور تعقیب فعالین ترک محور در ایران آستانه عصر پهلوی نیز شایع شد و در دوره پهلوی نیز فارس گرایی رسماً گسترش یافته فعالین و فعالیت‌های ترک محوری در شهرهای آذربایجان من جمله اورمیه تحت تعقیب قرار گرفتند.

به نظر مقامات جدید فارس گرایی آذربایجان، فعالیت های ترک گرایانه در آذربایجان نوعی اقدام تجزیه طلبانه محسوب می شد.

از همان سالهای قیام، حاکمیت ایران وی را تجزیه طلب خطاب کرده و براساس یک قانون نانوشته نام شیخ محمد خیابانی بر روی هیچ خیابانی ولو در آذربایجان دیده نمی شود.

شیخ محمد خیابانی شوهر عمه رهبر جمهوری اسلامی ایران می باشد. از سخنان وی می باشد: لقمه خارداری باشید تا دیگران نتوانند شما را ببینند.

**** ای مردم غیور خوی اشتراک بگذارید مسئولین خوی بیدار
شوند ****

**** حمام محمدبیگ خوی ****

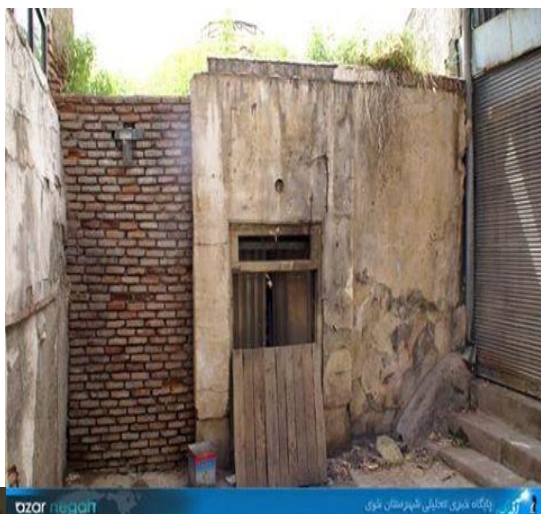
این حمام که زمانی جزو پنج حمام تاریخی کشور بود ، اکنون بدلیل
بی توجهی مسئولین به مخروبه ای تبدیل گشته است .

حمام محمد بیگ یکی از آثار باستانی شهر دارالمؤمنین خوی با
قدمتی 440 ساله می باشد .

این حمام جزو پنج حمام تاریخی کشور بوده که ۴۴۰ سال پیش در
دوران قاجاریه به دست « محمدبیگ » پسر « شهبازخان » دوم
برادرزاده « احمدخان دنبلی » حاکم وقت خوی در مجاورت ضلع
شمالی بازار سنتی و روبروی مسجد ملاحسن این شهرستان در
مساحت تقریبی 650 مترمربع ساخته شده است.
احداث این حمام در آن دوران با توجه به قرار گرفتن شهر خوی در
مسیر جاده ابریشم و اسکان کاروانهای تجاری که از اقصی نقاط
ایران و جهان به این شهر می آمدند، یکی از ملزومات بشمار می رفت
گچبری های آهکی بر روی گنبد ، چهار ستون سنگی و سر
ستون های هجاری شده ، حوض زیبای شش ضلعی از شاهکارهای
این حمام تاریخی محسوب می شود.
در سال ۱۳۵۴ شمسی ، حریقی در بیرونی این گرمابه رخ داد ، با
طلبه کردن و ریختن گچ ها ، نقاشی های بدیع و زیبایی از زیر آن ها
پدیدار شده و من پیشنهاد کردم این حمام و نقوش آن جزو آثار
تاریخی ثبت و حفاظت شود.

متأسفانه این حمام تاریخی با گذشت زمان مورد بی توجهی مسئولین
امر قرار گرفته است و به مخروبه ای تبدیل شده است .

احیا و بازسازی این اثر تاریخی همت مسئولین امر را می طلبد تا
از تخریب این اثر زیبای تاریخی جلوگیری شود .

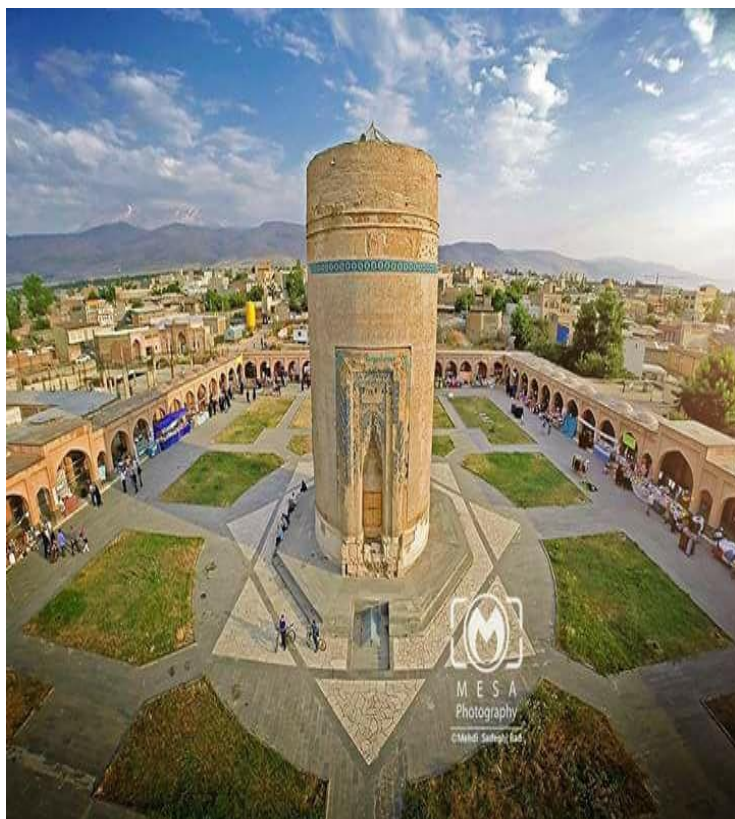
(ابوریحان بیرونی 362- 440)

تورکون آن بؤیوک بیلگین لرینده ن ساییلان بیرونی تورکستانین
 خیوه شهرینده دونیایا گۆز آچمیشدیر
 بیرونی 500 ایل کوپرنیکده ن قاباق یئر کوره سی نین گونش
 اطرافیندا فیزلاندیغینی اثبات ائتمیش و یئر کوره سی نین شعاعینی
 اولچموشدور
 بیرونی یئر کوره سی نین شعاعینی 8/6338 کیلومتر سانمیشدی
 !! کی بو گونکو اولچمه لرله فقط 15 کیلومتر فرق اندیر
 بیرونی 113 کیتاب یازیب دیر و تورک , عرب , فارسی و
 سنکریت دیللرین بیلریش
 بیرونی اؤز زامانیندا چوخ آلت لر اختراع ائدیب و نه تکجه
 تورکلرین کی بلکه بوتون بشریتین افتخاری سایلیر

Şeyx Heydər in Turbəsi Xiyava (Şeyx Heydər Şah
İsmaylin Atası olub)
(مقبره شیخ حیدر خیابو مشکین شهر)

این بنا منصوب به شیخ حیدر پدر شاه اسماعیل اول و مربوط به
دوره تورکان آق قویونلو می باشد

Tarix boyunca Qızılbaş sözü, ələviləri alçaltmaq üçün istifadə edilmişdir. Bu söz üzərindən ələvilərə müxtəlif böhtanlar atılmışdır. Hətta elə ki, Qızılbaş sözü küfr / söyüş sözü olaraq da istifadə edilmişdir. Əxlaqsız, ədəbsiz, üsyankar kimi mənalar çəkilmiş bu söz, əslində ələviliyin və şiəliyin Şah İsmayıl Xətai ilə birlikdə başlayan siyasi devinimini ifadə edir. Başqa bir deyişlə Qızılbaşlıq, ələviliyin və Şiəliyin siyasi sahədəki adıdır. (1) Ancaq Qızılbaşlıq, Şah Xətayi hərəkətiylə başlamış deyildir. Şah Xətayinin etdiyi Qızılbaşlığa siyasi nəhənginim mahiyyətini daha yığcam bir şəkildə yükləmək olmuşdur.

Anadolu Türkmənlərinin başlarına qırmızı bork geymələri zamanla onlar üçün siyasi bir simvol halına gəlmişdir. Anadoluda Baba İlyas və Baba İshakdan bəri bütün Türkmen qiyamlarını "qara libaslı, qırmızı börklü" Türkmen rəhbərləri reallaşdırmışlar. Bu qiyamlar, yalnız dini deyil, siyasi tələbləri olan ictimai etiraz nəhənginimi olaraq, Anadolu türkmənlərinin, zalım idarəçilərə, haqsız və ağır vergilərə və Türkmənlərin rəhbərlikdən uzaqlaşdırılmalarına qarşı Qızılbaşlıq hərəkətini doğuran və sonradan "Qızılbaş Səfəvi Türkmen dövlətinin" yaradılmasına zəmin hazırlayan hadisələrdir. Necə ki Şah İsmayıl Xətayinin əsgərləri və Anadoluya göndərdiyi təbliğçiləri də qırmızı rəngli bork geymişlərdir.

Qızılbaş sözü sonradan siyasi mənasının yanında dini məna də qazanaraq ələvilik / Bəktəşilik ilə eyni hala gəlmişdir. Müddət içərisində bu söz Türkmən ələviliyinin xüsusi adı olmuşdur. Yəni Türk ələviliği bərabərdir Qızılbaşlıqdır. (2)

Qızılbaşları, ələvi / Bəktəşilərdən ayrı bir birlik kimi təqdim edənlər də olmuşdur. Ancaq bu savların heç bir elmi və tarixi etibarlılığı yoxdur. Qızılbaşlıq, ələvilikdir, Bəktəşilikdir.

Bundan başqa Pir Sultan Abdalın bir nəfəsində ifadə edildiyinə görə Hz. Əlinin başına qırmızı bir parça bağlaması səbəbiylə onun izindən gedənlərə Qızılbaş deyilmişdir. (3)

Qızılbaş sözünün öz Türkcə olması, sözün qaynağının Türk tarixi olduğunu ortaya qoymaqladır.

İndiki vaxtda Anadolu xaricində Balkanlarda, İran 'da, Əfqanıstanda və Orta Asiyada özünü Qızılbaş olaraq təyin milyonlarla insan mövcuddur. Bu insanların az qala hamısına yaxını soyca Türk / Türkmən mənşəlidir. Türkmənlərin xaricində Qazax, Qırğız, Azərbaycan Türkü və Pomak adıyla xatırlanan digər Türk birliklərdən də Qızılbaşlar mövcuddur.

Mənbələr:

1. Mustafa Cəmil Kılıç, Yüksələn Ələvilik, 2. Çap, s. 44 - 45.
2. Gürşat Qaracabəy, "Qızılbaşlıq (Türk Ələviliyi) Üzərinə" 1 - 2, Yeni Həyat Jurnalı, Sayı: 30,31,33.
3. Sorularla Ələvilik - Bəktəşilik, Hacıbəktəş Bələdiyyəsi Nəşrləri, No.1, s. 24.

(TR) Neden Kızılbaş?

Tarih boyunca Kızılbaş sözü, Alevileri aşağılamak için kullanılmıştır. Bu söz üzerinden Alevilere çeşitli iftiralar atılmıştır. Hatta öyle ki, Kızılbaş sözü küfür / sövme sözü olarak dahi kullanılmıştır. Ahlaksız, edepsiz, asi gibi anlamlar yüklenilen bu söz, aslında Aleviliğin ve Şiiliğin Şah İsmail Hatayi ile birlikte başlayan siyasal devinimini ifade etmektedir. Başka bir deyişle Kızılbaşlık, Aleviliğin ve Şiiliğin siyasal alandaki adıdır.(1) Ancak Kızılbaşlık, Şah Hatayi hareketiyle başlamış değildir. Şah Hatayi'nin yaptığı Kızılbaşlığa siyasal devinim hüviyetini daha derli toplu bir biçimde yüklemek olmuştur.

Anadolu Türkmenlerinin başlarına kızıl börk giymeleri zamanla onlar için siyasal bir simge haline gelmiştir. Anadolu'da Baba İlyas ve Baba İshak'tan beri bütün Türkmen ayaklanmalarını "kara libaslı, kızıl börklü" Türkmen önderleri gerçekleştirmişlerdir. Bu ayaklanmalar, sadece dinsel değil, siyasal talepleri olan toplumsal

başkaldırı devinimleri olarak, Anadolu Türkmenlerinin, zalim yöneticilere, haksız ve ağır vergilere ve Türkmenlerin yönetimden uzaklaştırılmalarına karşı Kızılbaşlık hareketini doğuran ve sonradan “Kızılbaş Safevi Türkmen Devleti’nin” kurulmasına zemin hazırlayan olaylardır. Nitekim Şah İsmail Hatayi’nin askerleri ve Anadolu’ya gönderdiği tebliğcileri / propagandacıları da kırmızı renkli börk giymişlerdir.

Kızılbaş sözü sonradan siyasal anlamının yanı sıra dinsel anlam da kazanarak Alevilik / Bektaşilik ile özdeş hale gelmiştir. Süreç içerisinde bu söz Türkmen Aleviliğinin özel adı olmuştur. Yani Türk Aleviliği eşittir Kızılbaşlıktır.(2)

Kızılbaşları, Alevi / Bektaşilerden ayrı bir toplulukmuş gibi sunanlar da olmuştur. Ancak bu savların hiçbir bilimsel ve tarihsel geçerliliği yoktur. Kızılbaşlık, Aleviliktir, Bektaşiliktir.

Ayrıca Pir Sultan Abdal’ın bir nefesinde belirtildiğine göre Hz. Ali’nin başına kırmızı bir bez bağlaması nedeniyle onun izinden gidenlere Kızılbaş denmiştir.(3)

Kızılbaş sözünün öz Türkçe olması, sözün kaynağının Türk tarihi olduğunu ortaya koymaktadır.

Günümüzde Anadolu dışında Balkanlarda, İran’ da, Afganistan’da ve Orta Asya’da kendini Kızılbaş olarak tanımlayan milyonlarca insan mevcuttur. Bu insanların hemen hemen tamamına yakını soyca Türk / Türkmen kökenlidir. Türkmenlerin dışında Kazak, Kırgız, Azerbaycan Türk’ü ve Pomak adıyla anılan diğer Türk topluluklarından da Kızılbaşlar mevcuttur.

Kaynaklar:

1. Mustafa Cemil Kılıç, Yükselen Alevilik, 2. Baskı, s. 44 – 45.
2. Kürşat Karacabey, “Kızılbaşlık (Türk Aleviliği) Üzerine” 1- 2, Yeni Hayat Dergisi, Sayı: 30,31,33.
3. Sorularla Alevilik – Bektaşilik, Hacıbektaş Belediyesi

Ahmet Yesevi, bir gün Timur'un rüyasına girerek onun Buhara'ya yapacağı seferde galip geleceği müjdesini vermiş, bu müjde gerçekleşmiş ve Timur savaşı kazanmıştır.

Bunun üzerine Timur, minnettarlık ifadesi olarak Yesi'ye gelip Ahmet Yesevi'nin mütevazı kabrini ziyaret etmiştir.

Emir Timur, 1396 yılında geldiği Yesi'de bu ziyareti gerçekleştirdikten sonra, yanındaki Mevlana Abdullah Sadr'ı, Yesevi'nin kabri üzerine muhteşem bir türbe yapılması için görevlendirmiştir.

Sadr, o dönemin en ünlü mimari olan Hoca Şirazi'yi bulmuş, Türbenin inşasına hemen başlanmış ve iki yılın sonunda Türbe tamamlanmıştır.

Emir Timur, Türbenin bitiminde açılışını yapmak üzere geldiği türbeye konulmak üzere yedi değişik metalin alaşımından döktürdüğü ton ağırlığındaki büyük su kazanını türbeye hediye etmiş, bunun yanında yine verdiği talimatla türbenin etrafına mescit, dergah, mutfak, hamam ve geniş bir müştemilat yaptırarak burayı bir külliye haline getirtmiştir.

Türbenin etrafındaki geniş bir araziye ve Türkistan'daki sulama kanallarının gelirlerini de bu büyük yapının ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakfetmiştir.

Allah eyvallah aşkı niyaz olsun..

ارکین (ع. لطفی)

شرحی بر نام آستارا

نام شهر آستارا که در مناطق شرقی آذربایجان قرار داشته و اهالی آن به زبان تورکی آذربایجانی تکلم می‌کنند، از دو قسمت: «آست» و «آرا» تشکیل شده است.

آست، در زبان ترکی به معنی: پائین و زیر بوده و در برابر لغت

«اوست» به معنی: بلندی قرار دارد که ممکن است به نوعی اشاره به کم ارتفاعی و ساحلی بودن این منطقه در مقابل مناطق کوهستانی مجاور آن داشته باشد.

واژه «آستری» که در زبان فارسی مصطلح است نیز از چنین ریشه‌ای برگرفته شده است.

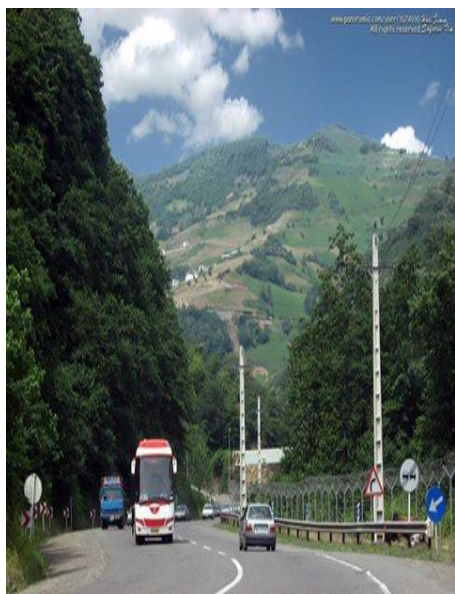
اما از زاویه توپونومی، در آذربایجان، پایه اصلی در نام‌گذاری اماکن، غالباً مبتنی بر نام اقوام ساکن در آن اراضی بوده است. از این بابت، می‌بایستی در مرحله اول، روی چنین تناسباتی متمرکز باشیم تا خصوصیتی که بر مشخصات جغرافیایی استوار است.

ضمن آنکه در همین محدوده، اماکن و اسامی مانند: آسپیناس، آسالم و یا گردنه آلماس (آل+م+آس) وجود دارد که بر ماهیت غیر عوارض جغرافیایی، و به نوعی قومی آن بیشتر قوام می‌بخشد. آست‌ها از گروه‌های قومی شناخته شده‌ای هستند که در برخی موارد حتی نام قاره آسیا را نیز از آنان دانسته‌اند. مغول‌ها آنان را «آسود» می‌نامیدند

(امپراتوری صحرانوردان، ص 822) که از اراضی شرقی خزر گرفته تا مناطق غربی این دریاچه و همچنین قفقاز حضور داشتند. به احتمال بسیار قوی اوستیایی‌های قفقاز را هم می‌توان با آنان مرتبط دانست. (همان، ص 732) لانگ، اوست‌ها را از سارمات‌ها می‌داند (گرچی‌ها، ص 21) و رنه‌گروسه نیز سارمات‌ها را قومی تورک و همچنان از قفقاز می‌شناسد. (امپراتوری صحرانوردان، ص 822) از این جهت و جدا از وابستگی‌های مشخص سکاها با اقوام تورک (سکیف‌های امپراتور، ص 326) مشخصاً آس‌ها را نیز بایستی ترک دانست.

در آذربایجان به کرّار به این ترکیب اسمی در اسامی اماکن برخورد می‌کنیم؛ از جمله: آس (در قره داغ)، سلماس، آراز (آر+آس)، آلماس، اسکو (آس+کوی)، ازقان (آس+گان)، آی‌آس (در میانه)، آسبو (در خلخال)، آسلاندوز و از این جهت، آستارا را نیز نباید جدا از چنین قالب یا هموزنی نامی، مجزا تصور نمود.

آس‌ها که از شاخه‌های سکاها یا ایشغوز‌ها هم محسوب می‌شوند، از قرون هفت پیش از میلاد در آذربایجان ظاهر شدند. گورهای سلطنتی که در سال‌های اخیر در

روستای خیرامو (از شهرستان خیاو) کشف و مورد حفاری و مطالعه قرار گرفته شد، مطابق نتایج انتشار یافته، به اقوام سکایی تعلق دارد. (رضالو، 1391) از این لحاظ، مجموعه یافته‌های باستان‌شناسی نیز علاوه بر انبوه مدارک تاریخی و یا مطالعات توپونومی، به حضور طولانی مدت و بومی اقوام «آس» یا «آست» در آذربایجان صحه می‌گذارد.

قسمت دوم نام این شهر یعنی «آرا»، واژه‌ای کاملاً تورکی و به معنی میانه، (کاشغری، ص 119) و در لهجه ترکی آذربایجانی نیز همانند آن، با مفهوم: میانه، داخل و منطقه همراه است. (شاهمرسی، 1390) این لغت بسیار دیرین که در زبان‌های دیگر نیز نفوذ کرده، در زبان انگلیسی به صورت Area و به: مساحت، منطقه و یا حوزه فعالیت اطلاق می‌شود. (لانگمن، ص 20) در نتیجه، آستارا را بایستی جدا از هرگونه تعابیر سست بنیان مانند: آسته یا آهسته رو و که ساخته‌ای ذهنی بیش نیست، منفک دانست و آن را به معنی: “منطقه و سرزمین متعلق به گروه قومی آس یا آست آذربایجانی”، قلمداد و در نظر گرفت.

اسامی محلی 150 تا از گیاهان کوهی منطقه آذربایجان:
باشد که برای صیانت و حفظ واژه های اصیل گیاهان و انتقال آن
به نسل های جدید قدمی برداشته شود.

- معادل فارسی - شماره ترکی آذربایجانی
- 1 (شال دم) - آت قوپروغو
 - 2 تلخه بیان - آجی بی آن
 - 3 یولاف وحشی - آغ اُت، وُله میر
 - 4 کنگر صحرایی - (آلا قانقال (آلا قالقان
 - 5 اسطوخودوس - آستوقودوس
 - 6 ورث - ایشک خشخاشی
 - 7 یونجه زرد - (ایشک یونجاسی، سَبَرگه یونجاسی (ساری یونجا
 - 8 پنیرک - (اَمَن کومنجی (دوگمچه
 - 9 اسپند - اوزرلیک
 - 10 شبدر - اوش قولاخ، سَبَرگه
 - 11 ریواس - اوشقون
 - 12 ترشک مواج - اولیک
 - 13 تمشکین - ایپلیکجه
 - 14 از مک - ایت اوتو، آغ باش، قوخابان
 - 15 کلاغک - ایت سوآلاغی
 - 16 سس - ایریشیم، بوستان پوزان، سرطان، ساریلیخ
 - 17 اسفناج - ایسپناخ
 - 18 نی لویی - ایلان یاستیغی
 - 19 مگس - گگیر، سیلن - اینک امجه یی
 - 20 بابونه - بابانج
 - 21 بادام کوهی - بادامچا
 - 22 کاهوی وحشی - بالاغ اُتو
 - 23 تخم بالنگو - بالچ دنی
 - 24 گلپر - بالدیرقان
 - 25 (بارهنک) برای درمان عفونت روده و بدن - باغایارپاغی

- کدو تنبل - بورانی 26
 بزرک، بذر کتان - بَزَرک 27
 دارواش - بورک آغاجی 28
 شنبلیله - بوی 29
 تمشک - (بوی تیکان (بویک تیکان 30
 روناس - بویاق 31
 بومادرَن یا اویمادرق بومادران 32
 بارهنگ کبیر - بیزوشا 33
 درخت افاقیا - بیسم اله گولی 34
 علف چشمه - بولاغ اوت 35
 برگ چغندر - پازی تره سی 36
 خرفه - پَر پیَنه 37
 ماشک - پُولیک، سَنگَنَح 38
 توق - (پیتیراخ (دُوز پیتراغی 39
 آتشین - پیرپیز 40
 بیدمشک - پیش "پیشی 41
 پیشیک اوتو علف گربه، سنبل - الطیب 42
 کیسه کشیش - پیشیک جیرناغی، جوچه گوزو، چنته چوبان 43
 شاهی، تره تیزک - تَره توند، آجی تَره 44
 کمبوزه - تل 45
 شکر تیغال، قندورک - (توپیز (قوش قونماز 46
 چای کوهی - توکلوجه 47
 خردل وحشی - (تورپَح (تورپک 48
 ترشک - ۸ تورشی 49
 دم روباهی، جو وحشی - تولکو قویریغو 50
 علف جوچه - (جین جیلن (جین جیلیم 51
 جگن - جَین 52
 گور، هندوانه ابوجهل - جین قاریزی 53
 بنه - چاتلانقوش، آغ ساقیزی، پیر آغاجی 54
 گل گندم چمنزار - چاقیر تیکانی 55

- سنجد تلخ - چالی 56
 مرزن‌گوش - چای آلاغی 57
 برنج‌گرده، برنج چلیپا - (چای دوویسی (آش دوویسی 58
 مرغ - چاپیر 59
 کلاه میرحسن - چوبان یاستیغی 60
 کاسنی - (چیتدیخ (چیرتدیق 61
 تاج خروس - خانم سالاندی، قیرمیزی پاچا، قاراگز 62
 گل ختمی - ختمی گولی 63
 اسپرس - خَش 64
 ارزن - داری 65
 گل‌سنگ - داش جاباغی 66
 پیاز کوهی - داغ سوغانی 67
 مرزه کوهی - داغ مَرزسی 68
 بارهنگ صغیر - (دامارِجا (بوی یارپاغی 69
 رازیانه - دَل بنگ 70
 بنگدانه - دلی بات بات 71
 خارخاسک - دمیرتیکانی 72
 خار شتر - (دَو تیکانی یانداخ (یانداق 73
 گوش خرگوش - دَو دابانی 74
 شیرخشت، چالگو - دوشان آلماسی، چالقی 75
 زیره هرز زراعی - دوه دابانی 76
 شیرپنیر - دیل قانادان 77
 زرشک - (زیریش (زیریشک 78
 اویارسلام، آبیارسلام - سباباح - گُرسن 79
 پیچک صحرایی - سارماشیک، پوشن 80
 گلرنگ وحشی - ساری تیکان 81
 (نسترن مطعر (زرد - ساری گول 82
 گندمک، گندم دانه تسبیحی - سرچه اُتو 83
 سورگوم جارویی - سوپورگه 84
 فرفیون - سوتتوج، سوتی بِن 85

- موسیر - سووآلاخ 86
 بید - سُوید/سوگود 87
 هفت بند ایرانی - سُوید اُتو 88
 ثعلب باتلاقی - سهلاب 89
 گل ماهور، خرگوشک - (سیغیر قویروغو (سیری قویریغو 90
 سوروف - سیلیف 91
 شاهدانه - شادَنه، چَننه 92
 دستنبو - شاماما 93
 شاه تره - (شَنَره (شائَره سی 94
 شقایق وحشی - (شَقَنه (اَشک لاله سی 95
 سیب زمینی ترشی - شلقم 96
 اسفناج چهار دانه ای - (شومو (شومون 97
 خاکشیر - شووَرَن 98
 شیرین بیان -- شیرین بی-آن 99
 سیلن، قلیونک - صابون 100
 قدومه - (قاپاخلی-جا (خُروز داشاگی 101
 بالنگو - قارا بَزَرَح، زَی رَح 102
 زالزالک وحشی - قارا یمیشان 103
 نارون - (قاراغاش (قَرغاش 104
 شبیه چالی - قارامیخ 105
 مریم گلی - قارایارپاخ، قاراقولاخ 106
 گل حسرت - (قارچیچه-یی (دانا داشاگی 107
 قارقا تاباگی، هوپارپاگی، مُش یارپاگی - باباآدم 108
 پنجهک، علف باغ - قاطیر قویریگی 109
 قیاق - قان قورودان، قیاق اوتی 110
 دم اسب - قیرخ بوروم، گچی اوتو، آت قویروغو 111
 پای غازی، غازپا - (قَرآیاگی (قازآیاگی 112
 گل محمدی، گل گلاب - قزیل گول 113
 تبریزی - قلمه 114
 نی - قَمیش 115

- (گاوزبان بدل (ایتالیایی - قوزی قولاغی 116
 علف هفت بند - قوش آبی، خرمن اوتو 117
 کاکتوس راکتی - قی ننه دیلی 118
 سازو - قیندیرقا 119
 گیاهی شبیه اسپند - قیزلار اوشقونو 120
 (جومیش (علف پشمکی - قیلپین 121
 تره - (کاوار (سوزی 122
 گاودانه - کروشنه 123
 کرفس وحشی - کروویز 124
 گل گندم - (ککیرَه (قاراباش، گوباش 125
 گل جالیز - کلوخا 126
 سپیدار - کورا 127
 آویشن - کهلیک اوتو 128
 خرنوب، جولدوزک - گچی بوینوزو 129
 انگشت عروس - گلین بارماغی 130
 گاوزبان - گوزبان، گوزابان، سیغیر دیلی، دیل اوتو 131
 تاج ریزی - گوش اوزومو 132
 درخت زبان گنجشک، ون - گوش دیلی 133
 گزنه - گیزی تیکانی، آل یاندیران 134
 نسترن کوهی، نسترن شرقی - (گیلیدیک (ایت بورنو 135
 میخک - (میخننگ (قرنفیل 136
 شاهپسند - مین چیچک 137
 زنبق وحشی - نوروز گولو 138
 رز ایرانی، علف خرس - وَرک 139
 شیر مرغ، علف تگرگی - هنقیلیش/خنقیلیش، داغ - ترسی 140
 بومادران هزاربرگ - یارا اوتو، قان قورودان، بومادران 141
 ((جوشانده اش برای درمان بواسیر یا هموروئید
 پونه - یارپیز 142
 بلغور - یارما 143
 سلمه - تره - یاغلوجا، شوران 144

بادام زمینی - یربادامی 145

پل آباران، پل قووان، شوشه قلیان، قوناخ - گل قاصد 146

شنگ - یملیک 147

زالزالک - یمیشان 148

درخت گز - (یورقون/یولقون) (آغاجی 149

درمنه - یوشان 150

چند نکته مهم:

کاکوتی همان کهلیک اوتی نیست

قارچیچی گل یخ نیست

گل‌سنگ نوعی گیاه نیست بلکه موجودی است که از همکاری قارچ

و جلبک ایجاد شده است

نوروز گولی در میانه به خیارک گفته می شود در حالی که در

سایر نقاط آذربایجان به این نام به زنبق وحشی اطلاق می شود

مرحله کال میوه‌هایی مثل طالبی، گرمگ و خربزه را کمبوزه

می‌گویند

یارما (بلغور) خرده - های دانه غلات مثل گندم، جو و یولاف است

در جمع آوری این مطالب مهندس عادل رمضانی، مهندس

محمد رضا مختاری، مهندس سعید صادقی، طهماسب کاوسی و

محمد باقر مشایخی کمک های ارزنده ای نمودند که بدین وسیله از

ایشان قدردانی می نمایم

اۈزگه چیراغینا یاغ اولماق بسدیر - شعرى که باعث آفرینش
سهندیه شهریار شد

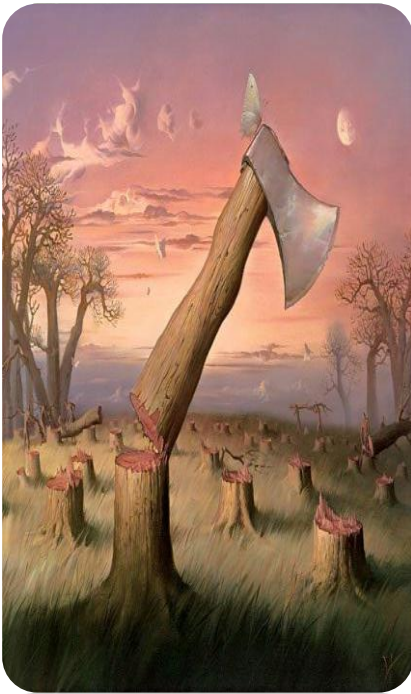
نامه منظوم بولود قار اچورلو "سهند" به شهریار که در آن شهریار
را از "روغن چراغ دیگران" شدن برحذر می دارد و از او می
خواهد که اگر قرار است بسوزند، برای ملت خود بسوزند. این نامه
منظوم باعث آفرینش "سهندیه" شاهکار شهریار شد.

اۈزگه چیراغینا یاغ اولماق بسدیر
دوغما انلریمیز قار انلیقدادیر
یانیب، یاندرمایاق یادین اوجاغین
اۈویمیز سویوقدور، قیشدیر، شاختادیر

دئمیره م، یانمایاق آلولانمایاق
یانماسین، نئيله سین یازیق پروانه؟
یانمایاق وفاسیز یارین اودونا
یاناق ائلیمیزه، یاناق وطنه!

بو گون من سهند م، سن شهریارسان
گل باشین اوجالداق قوجا تبریزین
بیر کره یادلارین داشینی آتاق
چکه ک قایغیسینی اۈز ائلیمیزین

وفاسیز گوللرین اوستوندن اوچاق
قوناق صداقتلی ائل قوجاغینا
سؤنمز عشقیمیزدن بیر پیوند سالاق
ائللین شاختا وورموش گول بوداغینا

AŞIQ SƏNƏTİNİN HÜSEYN SARACLI ZİRVƏSİ

AKADEMIK NIZAMI CƏFƏROV

Azərbaycan aşıq sənətinin kökü qədim türk ozan yaradıcılığından gələn çox zəngin bir tarixi vardır. Və bu sənətin əsas özəlliklərindən biri də budur ki, bütün tarix boyu qazanılmış təcrübəni yaşatmağa çalışmış, zaman-zaman nə qədər müasirləşsə də, kökdən (gendən) gələn tipoloji keyfiyyətləri qoruyub saxlamışdır.

Əlamətdar cəhətdir ki, Azərbaycan aşıq sənəti XX əsrə ayrı-ayrı regional məktəblər halında gəlib çıxmaqla fərqli xüsusiyyətlər nümayiş etdirmiş, ancaq həmin fərqlər də heç zaman sənətin genotipini inkar etmək iddiasında olacaq qədər dərinləşməmişdir. İlk növbədə istedadlı, ustad yanında yetişmiş (və özü də ustad səviyyəsinə

yüksəlmiş) sənətkarların yaradıcılığı (və şəxsiyyəti) timsalında aydın görmək olur ki, müxtəlif aşiq sənəti məktəblərini təmsil etsələr də, onlar çox dərin qatlardan gələn eyni mənbədən qidalanmış, eyni irfan bulacağının gözündən su içmişlər...

Borçalı mühitinin (və məktəbinin) yetirməsi olan Aşiq Hüsəyn Saraclı (1916-1987), heç şübhəsiz, bir məktəbin (və mühitin) hüdudlarına sığmayan, ümumən Azərbaycan aşiq sənətinin tarixində görkəmli yer tutan zirvə-sənətkardır. Elinə-obasına - doğma Borçalıya bütün ruhu ilə bağlı olan ustadın XX əsrin ortalarından başlayaraq türkcənin anlaşıldığı (və saza-sözə dəyər verildiyi) hər mahalda - Türkiyədən Türkünstanə geniş şöhrət qazanması da təsadüfi deyil... Həm gözəl saz ifası, həm özünəməxsus məlahətli səsi, həm də təsirli sözü ilə dədə-babalardan gələn yaradıcılıq ənənəsini nəinki bütün mükəmməlliyi ilə davam etdirmiş, eyni zamanda, aşiq sənətinin bu gün yaşaması, yeni tarixi şəraitin ideya-estetik tələblərinə cavab verməsi üçün zəruri "reformasiyalar" da aparmışdır ki, bunun ən mühüm şərti (və təzahürü) aşığın xalqla, cəmiyyətlə həmişə sıx ünsiyyəti, məclislərin xarakterinə uyğun təbii (və səmimi) "improvizasiyalar"ı olmuşdur... Geniş etnoqrafik dünyagörüşü, vətənpərvərliyi, humanizmi, fitri istedadından gələn enerjisi (və el arasında qazandığı böyük hörmətdən, nüfuzdan doğulan özünəəminliyi!) Aşiq Hüseyn Saraclıya hər cür imkan verirdi ki, sənət meydanında ürəyi istəyəni

kimi cövlan eləsin...

**Əlimə alınca sədəfli sazı
Sanki səfərlərə atlanıram mən.
Gah Koroğlu kimi nərə çəkirəm,
Gah da Kərəm kimi odlanıram mən.**

**Arzular ürəkdə qol-qanad atar,
Nəğməli sinəmdə yüz dastan yatar.
Elə ki sevinər, murada çatar,
Sevincə bürünüb şadlanıram mən.**

**Əzəldən bir dadlı dilə vurğunam,
Sazımda səslənən telə vurğunam.
Bu əziz obaya, elə vurğunam,
Hüseyn Saracılı adlanıram mən.**

Hüseyn Saracılının yaşayıb-yaratdığı sovet dövründə, demək olmaz ki, məlum ideologiya aşırıq sənətini bütünlüklə arxivə göndərmək istəyirdi, ancaq etiraf etmək lazımdır, elə qəti tədbirlər görülürdü ki, aşırıq sosializmin nailiyyətlərini tərənnüm etməkdən kənara çıxmasın. Və həmin tədbirlərin müəyyən

"uğur" qazandığını təsdiq edən faktlar kifayət qədərdir... Bununla belə, Aşıq Şəmşir, Dərya Məhəmməd, Aşıq Kamandar, Mikayıl Azaflı, Hüseyn Saraclı... kimi ustadların yüksək sənət idealları səviyyəsindən ideoloji basqılara göstərdikləri müqavimət həmişə güclü olmuş, Azərbaycan aşığı sənətinin tarixi prinsipləri məsuliyyətlə müdafiə (və mühafizə) edilmişdir... Aşıq Hüseyn Saraclının sovet ideologiyasına (və sosialist sistemə) münasibətini şərtləndirən, xüsusilə tərcümeyi-hal (və tale!) xarakterli olduğu üçün, təbiidir ki, onun dünyagörüşünə təsirsiz qala bilməyən bir məqamın üstündən keçmək mümkün deyil: kənddə kolxoz quruculuğu dövründə - 1931-ci ildə (onda Hüseynin on beş yaşı vardı) atası Qurban əfəndi bolşevizmin qəzəbinə tuş gəlib güllələnmişdi... Ona görə də, hər şey bir yana, gəncliyinin bu acı xatirəsi imkan verə bilməzdi ki, böyük sənətkar kolxoz kəndinə mədhiyyələr desin, sovet hakimiyyətini alqışlasın... Ancaq onun yaradıcılığının metodoloji mahiyyətini müəyyən edən əsas şərt, heç şübhəsiz, aşığı sənətinin əzəli-ədəbi prinsipləri, hər cür şəxsi mənafe və ya konyukturlardan uzaq, müqəddəs (və pozulmaz) qanunlarıdır...

**Saraclıyam, saza meyl salmışam,
Öz dərsimi ustadlardan almışam.
Dost yolunda canı fəda qılmışam,
Güdməmişəm şöhrət-şanı dünyada.**

Hüseyn Saracılı çox ustadlardan dərs alıb, ancaq yeni aşiq sənətinin banisi Aşiq Ələsgəri ustadlar ustadı sayır:

**Cəmi aşıqların ustadı sənsən,
Yoxdur sözlərinin sanı, Ələsgər!
Aşıqlar çox gəlmiş-getmiş dünyadan,
Sənin kimi aşiq hanı, Ələsgər!**

Müasirlərindən Dədə Şəmşirə - onun sənətinə, şəxsiyyətinə ehtiramını isə ayrıca bildirərək deyir:

**Havalandı dəli könül
Kəlbəcərdə, Dədə Şəmşir!
Qocalmısan, necə dözümsən
Belə dərdə, Dədə Şəmşir?!**

**Bu dünyada möhlət azdı,
Xudam özü belə yazdı.
Umudumuz telli sazı
Bu yerlərdə, Dədə Şəmşir!**

**...Hüseyn desin həzin-həzin,
Heç düşməsin gücdən dizin.
Qayalarda qalsın izin,
Sözün sərdə, Dədə Şəmşir!**

Hüseyn Saracının ünsiyyətcilliyinin göstəricisidir ki, müasiri olan sənətkarların çoxu ilə əlaqə saxlamış, şeirləşmiş, yaradıcılıq dostluğu eləmişdir... Və maraqlıdır ki, "deyişdi"yi söz adamları içərisində həm şifahi, həm də yazılı ədəbiyyatın müxtəlif nəsillərindən olan nümayəndələrinə təsadüf etmək mümkündür.

Aşiq ola, telli sazı sinəsinə ala, könlü yüz yerdən qanad açıb pərvazlana, ancaq bu dünyanın göz oxşayan gözəllərini görməyə!..

Hüseyn Saracının gözəlləmələri yalnız klassik poetexnoloji mükəmməlliyi ilə deyil, həm də xəfif duzu-məzəsi ilə seçilir...

**Bir adsız məktubun düşdüm izinə,
Bilmədim dünyanın harasındadır.
Gəzdim el-obanı mən qarış-qarış,
Dedilər, o dağlar arasındadır.**

**Tamam üç il gəldi keçdi aradan,
Nə zaman bu qəlbim çıxar qaradan.
Dar günümdə yardım etsin yaradan,
Dərdim bir dilbərin çarasındadır.**

**Saracılı yolunda qoydu sərini,
Aradım dayazı, gəzdim dərini.
Zorla tapdım ünvanını, yerini,
Gördüm ki, dərdlilər arasındadır.**

Ustad sənətkarın elə nəsihətamiz kəlamları var ki,
ümumən klassik aşiq təfəkkürünün metafizikasına,
ədəb-ərkan fəlsəfəsinə dayanmaqla yanaşı,
dövrümüzün həyat prinsiplərini, insanlıq meyarlarını
müəyyənləşdirmək (və bir daha mötəbər mövqedən
xatırlatmaq) baxımından olduqca aktual səslənir:

**Halal tut mayanı hər zaman, oğul,
Haramlıqla dövlət, mal olmaz-olmaz.
Əyər əyri baxsan özgə malına,
Boş qalar pətəyin, bal olmaz-olmaz.**

**Mərifətlə giriş tutduğun işə,
Söz gərək ağızdan çıxmamış bişə.
Bağında gül-çiçək bitsin həmişə,
Tikan yarpağından gül olmaz-olmaz.**

**İbrət götür Saraclının sözündən,
Namərdlər tez düşər xalqın gözündən.
Pəhləvan olsan da demə özündən,
Hər güləşən Rüstəm-Zal olmaz-olmaz.**

Bu gün bir sıra möhtəşəm xalq dastanlarının yüksək
peşəkarlıqla (və son dərəcə istedadlı virtuozluqla!)
ifə örnəklərinin - lent yazılarının mövcudluğu üçün
Aşiq Hüseyn Saraclının müqəddəs ruhuna
minnətdarıq... Və nə yaxşı ki, onun o zaman hələ
tələbə olan, həmyerlisi Dəyanət Osmanlıya ömrünün
sonlarında verdiyi bir müsahibə qalıb ki, həmin

müsaibədə ustadın gənc aşıqlara belə bir tövsiyəsi də var: "...Ənənəni qoruyub saxlasınlar, yaxşı olan nə varsa öyrənsinlər. Çünki bu saz Dədə Qorquda, Koroğluya, Kərəmə, Ələsgərə dayanır, üzü bizim kimliyimizə doğru baxır".

Ustad sözü həmişə Haqdan gəlir!..

QAYNAQ-"525-Cİ QƏZET"

حیدر عمو او غلو

تبریزدن مرند امانت گنتدی او بومبی حیدر خان تهیه انتدی

مشروطه انقلابین بویوک سیماسی
حیدر خان عمو او غلو نون اجدادی
آذربایجانین سلماس شهریندن اولموش.
او بیرینجی تحصیلاتین ارمنیستانین
گمری شهرینده باشلاییب
وتحصیلاتینی تفلیس و باکی شهرلرینده
باشا چاتدی دیریب
قایلینده باکیدا برق 1319
مهندسلیغیندا ایشه باشلادی. حیدران
ان گنج چاغیندان سیاسی ایشلره قوشولوب
و 1900م ایلیندن نریمانوف ایله تانیش

اجتماعیون عامیون)) قورقوسونون عضوی اولورو ((اولماغیله
سونرا بو قورقونون دستوریله تبریزین ((اجتماعیون عامیون))
قورقوسون عالی مسیونون ریاستیله قورور
مشهد شهرینده امام رضانین صحنین برق کارخاناسین مظفرالدین
شاهین دستوریله یولا سالیر و او شهرده بیر پارا سیاسی ایشلره
مشغول اولور اما ((اجتماعیون عامیون)) قورقوسونون شعبه سین
اوردا قورماق اامکان تاپمیر
حیدر خان تهرانا گئدیپ و اونون کومکیلره تهراندا نچه خطرلی
مسلحانه عملیات اولونور و استبداد باشچیلارین قورخویا سالیر،
دولت وزیرلرینین بیرینین ائوینه بومب آتماق، علاالدوله نین ائوینه
بومب آتماق، و اتابک اعظمین تروری کی عباس آقاتبریزی نین ایله

اولدي بو عملياتلاردان ساييلير. حيدر خان توركي، فارسي، روسي، انگليسي و فرانسايي ديللرينه تانيش ايدي. نئجه يول ايراندا توتولوب و دوستاق اولموشدي اما اوز يولوندا ال چكمه ييب و مبارزه سينه دوام وئرميشدير. ستارخانين تبريزده قياما باشلاماسيله حيدر خان تبريزه گليب و تبريز قياميندا بويوك نقش ايفا ائتميشدير او جمله دن شجاع نظام مرندي و اونون اوغلونون اولدورولمه سيني دئمك اولار حيدر خان خوي شهرينده بوغدانلي احتكار ائدنلرين بورنون يئره سورتوب و خوي اهلين اولارين ليندن قورتاير. 1288 گونش ايليندن كي تهران مشروطه مجاهيدلرينين ايله فتح اولونور حيدر خان تهرانا گليز و بير عده آزادي سئونلرين كومكيله ايرانين دموكرات فرقه سين تشكيل وئيرر اما اونا بير پارا اتهاملار ويريير و حيدر خان مجبور اولور ايراندا چيخا. او شوروي نين انقلابينا قدر شوروي ده قالير و اوردا سياسي ايشلره مشغول اولور م ايراندا اوچ بويوك انقلابي حركت كي دئمه ك اولار 1919 مشروطه انقلابينين ادامه سي ايدير باشلانير، كلنل پسيان خراساندا، خياباني آذربايجاندا و ميرزا كوچك خان گيلاندا حيدر خان بو قياملارين آراسيندا بيرلشمه ك ياراتماق اوچون بو يئرلره نماينده يوللاير اما بو نماينده لر او وقت خراسان ايله آذربايجانا يئتيشيرلر كي كلنل پسيان ايله خياباني نين قيامي اياقدان توشموشدي. حيدر خان ميرزا كوچك خانا كومك ائتمه ك اوچون گيزلينده گيلانا گليز اما بو ماموريتده ارتجاعلي و آلانميش انسانلارين ايله شهادته يئتير بو انسانين فداكارليغي و مظلوملارا داياق اولماسي اوني خلق ايجينده بويوكليغا يئتيرير و اونون حقينده چوخلو باياتيلار و

قوشمالار قوشولور...

عمو او غلو گلدی خویا خویلولار قرار قویا
یئتیملرین قارنی دویا یاشاسین گوزل عمو او غلو

عمو او غلو مینیب فایتونا تومار وئریب اوز آلتینا
چورك یئنیب یوز آلتینا یاشاسین گوزل عمو او غلو

راستابازارلار راستاسی گلیر مجاهد دسته سی
عمو او غلودور سر کرده سی یاشاسین گوزل عمو او غلو

باققال- بازار چیراق قویدو کاسیب باخدی قارنی دویو
هر بیر ایشه قانون قویدو یاشاسین گوزل عمو او غلو

Mişov Araştırma qurupu

Zernişan Xanım

Dün Sayın Iraq Türkmen Cebhesi ve Türkmen Millet Vekili Başkan Erş Salih Beyin Armağanını Degerli AZ TV de Turan programın Sonucusu Zernişan Xanıma Takdim Etdim. Takimat AY TV

Istodiyosunda Canlı yayında oldu.. Her kese Sayın Başkanımız Erset beye saygı ve salamlarının

gönderdi..... امس في تلفزيون القمر (اي تي في) وفي برنامج خاص بعنوان ازربيجان وترکمان العراق ومباشرة على الهواء تكلمت عن عادات وتقاليد والوضع الحالي لترکمان العراق وفي نهاية البرنامج قدمت بلاكيتات هدية السيد ريس الجبهة التركمانية العراقية ونائب التركماني ارشد الصالحي لستة ادباء وشخصيات بارزه في العاصمة باکو وكان فرحهم لا يوصف تجاه السيد ارشد الصالحي وبلغوني بايصال سلامهم وتحياتهم له وعند رجوعي لارض الوطن سوف انشر البرماج بكامله لمدة ساعه واحده

Vekili Başkan Erşt Salihi Beyin Armağanını Degerli
AZ TV de Turan programın Sonucusu Zernişan
Xanıma Takdim Etdim.Takimat AY TV
Istodiyosunda Canlı yayında oldu..Her kese Sayın
Başkanımız Erset beye saygı ve salamlarının
gönderdi.....امس في تلفزيون القمر (اي تي في) وفي برنامج
خاص بعنوان ازربيجان وترکمان العراق ومباشرة على الهواء
تكلمت عن عادات وتقاليد والوضع الحالي لترکمان العراق وفي نهاية
البرنامج قدمت بلاكيتات هدية السيد ريس الجبهة التركمانية العراقية
ونائب التركماني ارشد الصالحي لستة ادباء وشخصيات بارزه في
العاصمه باکو وكان فرحهم لا يوصف تجاه السيد ارشد الصالحي
وبلغوني بايصال سلامهم وتحياتهم له وعند رجوعي لارض الوطن
سوف انشر البرماج بكامله لمدة ساعه واحده

قلعه سمیرم

قلعه یا دژ شمیران در کنار دریاچه سپیدرود و بالای تپه‌ای مرتفع و سنگی که رود قزل اوزن از جنوب آن می‌گذرد قرار دارد. این قلعه، از قلعه‌های پر اهمیت و معتبر ایران است و در بین اهالی منطقه به نام های شیمران و سمیران معروف است، ولی در متون تاریخی به نام های سمیران، شمیران، سمیرم، شمع ایران، کنگریان، سمیوروم و سالاریه نام برده شده است. پیشینه این قلعه را به دوران قبل از اسلام نسبت می‌دهند و در طول سال‌های سده چهارم هجری تخته‌گاه کنگریان- آل مسافر- بوده است. طرح کلی بنای قلعه به شکل مستطیل و ارتفاع برج‌ها و دیوار نزدیک به 15 متر است که تمامی آن را با کمک سنگ‌های لاشه و ملاط گچ به ضخامت 8 پا ساخته‌اند و در فاصله‌های 1 متری کلافی چوبی در دل دیوار به کار برده اند که علاوه بر استحکام و

همبستگی اجزا، نظمى منطقى به بنا بخشیده و از دور به صورت یک ر ج سنگ خودنمایی می‌کند.

در دیوار شمالی قلعه 2 برج وجود دارد که در قسمت بالا دارای پنجره‌های بلند مستطیلی شکل با قوس نیزه‌دار هستند که بیشتر برای نگهبانی پایین قلعه از آنها استفاده می‌شده است.

طرز ساختمان دیواره غربی قلعه با جانب شرقی تفاوت دارد و به جای برج‌های مدور، دیواری صاف ساخته‌اند که نمای خارجی ساختمان‌های این بخش قلعه به شمار می‌رود و به تمامی از ملاط گچ پوشش یافته و به خوبی حفظ شده است.

قسمت جنوبی دژ نیز دیواری صاف دارد که به خاطر رود قزل اوزن از امنیت بیشتری برخوردار بوده و نیازی به استحکامات دفاعی بیشتر احساس نمی‌شده است.

دژ شمیران نزدیک به دو قرن جزو قلعه‌های اسماعیلیان بوده و پس از هجوم هلاکو تا پایان دوره صفوی نیز در کشمکش‌های سیاسی اهمیتی بسزا داشته است.

نام شمیران بارها در متون آمده است. شمیران مرکز طارم بود و قلعه درکنار شهر قرار داشت. دیواری گرد شهر و قناتی در میان قلعه تا کنار رودخانه وجود داشت که از آن جا آب برمی داشتند.

این قلعه در نزدیکی روستای بهرام آباد از توابع طارم قرار دارد. برای رفتن به سوی قلعه می باید از روی سد سفید رود عبور کرد. طول جاده ماشین رو از سد تا بهرام آباد ۱۸ کیلومتر است و بعد می باید مسافتی در حدود ۳ کیلومتر را به سمت جنوب با پای پیاده طی کرد تا به قلعه رسید.

سمیرم از دید جهانگردان:

کسان دیگری هم به این دژ که سمیران و سمیروم هم نامیده شده است پیش و یا پس از ناصر خسرو پا گذاشته و آن را توصیف کرده اند. یکی از آنها ابودلف ینبوعی جهانگرد عرب است که در سال ۳۳۱ هجری قمری از آن دیدار کرده و در این باره می نویسد: «به دژی از سرزمین دیلمان موسوم به سمیران رسیدم. ابنیه و عماراتی را که در این دژ دیدم تاکنون در هیچ یک از مراکز حکومت و سلطنت ملوک ندیدم. در این قلعه دو هزار و هشتصد و پنجاه و اند خانه کوچک و بزرگ بود.

صاحب دژ محمدبن مسافر بود و هر وقت اثری ظریف و یا کار هنری دقیقی می دید، از سازنده آن خبر می گرفت و نشان او را می جست تا می یافت. مال فراوانی برای او می فرستاد و او را به محل خود دعوت می کرد و متعهد می شد در صورت آمدن چندین برابر آن مال را بدو بدهد. هنگامی که هنرمند به خدمت او را می رفت، او را در دژ می نشانند و نمی

گذاشت باقی عمر از آنجا بیرون رود. روستازادگان را نیز در دژ می نشانند و به آموختن هنر و صنعت وامی داشت.

فخرالدوله دیلمی از شاهان آل بویه در سال ۳۷۳ هجری قمری صاحب بن عباد را برای تسخیر مازندران تعیین می کند. صاحب بن عباد نیز ابوعلی حسن بن احمد را برای محاصره و تسخیر این دژ می فرستد. اما کار محاصره به درازا می کشد و صاحب بن عباد نامه ای به ابوعلی می نویسد و از او می خواهد که هرچه زودتر کار تسخیر این دژ را به پایان برساند. ابوعلی در نامه ای به او می نویسد: «نامه تو درباره شمیران رسید. به گمان من تو کار این دژ را سبک گرفته ای بدین سبب من شرحی مفصل می نویسم تا میل تو را برانگیزم و به کوشش ات وادارم، بیناترت کنم و عزمت را استوارتر گردانم. بدان ای سرور من شمیران دژ نیست، کشور است، کشور نیست، بلکه کشورها است... هرکس به شمیران دست یابد قسمتی از خاک گیلان را از کنار سپیدرود می تواند بر خاک دیلمان بیفزاید. این مزیت و شهرت

کم نخواهد بود... هرگاه که این دژ را به دست آری هر آینه شکوهی به دست آورده ای که هرگز نابود نشود.» ۱۰
فخرالدوله پسر رکن الدوله دیلمی پنجاه و نه سال پیش از ورود ناصر خسرو به این دژ آن را در سال ۳۷۵ هجری قمری تسخیر می کند. مقدسی جهانگرد و جغرافیادان عرب در سال ۳۷۵ هجری قمری در

کتاب خود به نام احسن التقاسیم می نویسد: «در سلاروند قلعه ای است که آن را سمیرم خوانند. بر دیوارهایش شیرهای زرین و آفتاب و ماه نقش کرده اند ولی خانه های آن از خشت بنا شده

است.» ۱۱ یاقوت حموي نویسنده و جهانگرد عرب در سال ۶۲۱ که از ویرانه های این دژ بازدید کرده است در فرهنگنامه جغرافیایی خود به نام معجم البلدان می نویسد: «سمیران دژ پایداری است که بر کنار رودی عظیم در میان کوه های ولایت طارم که صاحب الموت آن را خراب کرد. من آن را دیده ام. آثار باقی مانده نشان می دهد که از امهات قلاع بوده است.»

سمیرم از دید ناصر خسرو:

ناصر خسرو درباره این قلعه می نویسد: «به کنار شهر قلعه ای بلند بنیادش بر سنگ خاره نهاده است، سه دیوار بر گرد او کشیده و کاریزی به میان قلعه فرو برده تا کنار رودخانه که از آنجا آب برآورند و به قلعه برند. هزار مرد از مهتر زادگان ولایت در آن قلعه هستند تا کسی بپراهی و سرکشی نتواند کرد و گفتند آن امیر را قلعه های بسیار در ولایت دیلم باشد و عدل و ایمنی تمام باشد چنان که در ولایت او کسی نتواند که از کسی چیزی ستاند و مردمان که در ولایت وی به مسجد آدینه روند همگی کفش ها را بیرون مسجد بگذارند و هیچ کس کفش آن کسان را نبرد.»

تاریخچه طارم

مطالعات تاریخی و جغرافیایی طارم

طارم ناحیه ای است در کنار رود قزل اوزن. اعراب آنرا ترم و تبرم نامیده اند. یاقوت طارم را دو مکان جداگانه ذکر می کند. طارم پائین و طارم. حمدالله مستوفی از واژه طارمین استفاده می کند. تلفظ جدید فارسی آن طارم است. اگر چه طارم امروزه نام يك بخش

می باشد، با این حال شهری کوچک به نام طارم در ساحل راست قزل اوزن بین ونیسر و کلج وجود دارد. قصبه دیگر طارم در سمت راست جاده مستقیم اردبیل به میانه بیرون از ناحیه طارم قرار دارد.

به گفته نزهه القلوب مرکز طارم در ابتدا فیروز آباد بود. در دوره مغول اندر جای آنرا گرفت. بنا به گفته راولینسون ونیسرد در ساحل راست رودخانه مرکز طارم بود. فورسکو می گوید مرکز طارم باناری در ساحل چپ رودخانه می باشد.

ما نمی دانیم ساکنان اولیه طارم چه کسانی بوده اند. در بخش هایی از ساحل رودخانه قزل اوزن اقوام باستانی کادوسی را جای داده است. و برای توجیه آن به کتاب جیهانی (اشکال العالم) ارجاع می دهد که وی در سده یازدهم میلادی/ چهارم هجری کل این ناحیه را کادوستان می نامد. ناحیه دورافتاده طارم- خلخال تنها نقش اندکی در تاریخ آنهم در زمان حکمرانی سلسله آل مسافر با پایتختشان شمیران داشته است که در آن دوره بر آذربایجان، اران، گیلان و ناحیه دورترری حکمرانی می کردند. قبل از سال 316ق با سالار ابن اسوار امیر شمیران آشنا می شویم. (ابن اثیر، ج8، ص142)

یاقوت به نقل از مسعر ابن مهلهل 330ق اشاره به وجود 2850 خانه کوچک و بزرگ در شمیران می کند. از نامه جالب توجه صاحب ابن عباد وزیر آل بویه که یاقوت آنرا نقل کرده استنباط می شود که طارم ابتدا زیر نظر قزوین بود که توسط محمد ابن مسافر که طارم را در قلمرو قلعه در آورد، جدا شد. در سال 379ق آل بویه قلعه شمیران را به واسطه یک رابطه خویشاوندی تحت سیطره خود در آوردند. اما پس از مرگ فخرالدوله ابراهیم مسافری،

زنجان، ابهر، سرجهان و شهر زور را فتح کرد. در زمان مغول مخصوصاً هنگامی که پایتخت ب سلطانیه انتقال یافت، طارم اهمیت یافته و نزهه القلوب در مورد آن شواهد و مدارک بیشتری در دسترس قرار می دهد. در زمان اولجایتو حکومت طارم در دست شخصی به نام سحنه گیرای بود و وی در سال 700 ق از آنجا حملاتی به گیلان انجام می داد. در زمان تیموریان خان های خلخال

و طارم نقش مهمي بازي کردند. شميران نیز بايد در اين دوره تعمير شده باشد.

زيرا مورخين گيلاني اظهار میدارند، که چگونه پس از مرگ يعقوب آق قويونلو در سال 896 ق کارکيا ميرزا علي قلعه را با حيله جنگي متصرف شد. در زمان اسماعيل اول طارم در مسيري بسيار مناسب، بين سرزمين هاي کارکيا که مرشد جوان در آن پنهان شده بود و اردبيل مسقط الراس قديمي خاندان وي، واقع بود. مسيري که توسط اسماعيل در جريان حرکت و فرار مشهور وي در سال 905 طي شده بود به اين طريق بود: طار - برندق - نسا -

کوي - حفيض آباد - ابروق - اردبيل - طارم در چند مورد در کتاب تاريخ العماره به عنوان مکاني که صفويان زمستان سال 921 را در آنجا گذرانیده و به شکار پرداختند، و از آنجا سپاهياني به گيلان گسيل داشتند، ياد شده است. عناصر ترك به تدريج عناصر ايراني (ديلمي و گيلاني) را در طارم در خود جذب کردند. در زمان

نادر کردهاي عمارلو در منجيل و پشتکوه طارم سکني داده شدند. در هر صورت اهالي طارم اکنون ترك هستند. بنا به گفته اعتماد السلطنه (مراه البلدان، ص 335) قاجاريه طارم را ناحيه اي جدا قرار داده و آنرا به عنوان اقطاع يا تيول به محمد خان دولو و پسر او الهيار خان آصف الدوله واگذار نمودند. از به سلنت رسيدن رضا خان يك لشکر بزرگ به خلخال اعزام گرديد و چند حاکم و خان محلي به دار آويخته شدند.

آثار و شواهد تاريخي حاكي از استقرار انسانها در اين منطقه از دوران پارينه سنگي مي باشد. غارهاي موجود (غار خرمنه سر و

غار قلعه شیت) نشانه هایی از زندگی انسانها در هزاره پنجم قبل از میلاد مسیح به دست می دهد.

از ویژگیهای استقرار های اولیه انسانی اینکه بر خلاف سایر مناطق فلات مرکزی کشور، استقرار در این منطقه با آرامش نسبی و فارغ از جنگ و خشونت صورت گرفته است. آثاری که از دوران، اشکانیان، ساسانیان و کنگریان به جا مانده است (نظیر معابد، آتشکده ها) نشان می دهد که در دوران اشکانیان و ساسانیان دره قزل اوزن از رونق خوبی برخوردار بوده است.

این شهرستان تقریباً همزمان با زنجان به سال 24 هجری در زمان خلافت عثمان، اسلام را پذیرفت و این پذیرش در طارم بر خلاف زنجان با خشونت همراه بوده است. در اوایل قرن چهارم هجری که خاندان جستانیان در دیلمستان همچون درخت کهنسالی روی به خشکیدن داشت نهالهای تازه ای از آن در اینجا و آنجا سر برآوردند و به درخت تنومندی تبدیل گشتند یکی از این خاندانها و نخستین آنها کنگریان بود که در تارم بنیاد فرمانروایی گذارده و سپس به آذربایجان و اران و ارمنستان و زنگان و ابهر و سهرورد نیز دست یافتند و بیشتر دیلمستان نیز در تصرف ایشان بود. شرق شناسان اروپا و برخی مولفان شرق این خاندان را مسافری یا سالاری خوانده اند ولی نام اصلی ایشان کنگری بود چنانکه در نامه ابو علی حسین بن احمد به صاحب بن عباد در دو جا به این نام تصریح شده است. همچنین ابن مسکویه در تجارب الامم در دو جا

پیلسوار پسر مالک را از این خاندان که کنگری قید می کند، بنیانگذار کنگریان معلوم نیست و نخستین کسی که از ایشان شناخته شده محمد بن مسافر و نخستین داستانی که از او در تاریخها قید شده کشتن علی پسر وهسودان است. محمد بن مسافر بد سرشت و درشتخوی بود با خاندان خود رفتار ناهنجار داشت و هسوداد پسرش از او ترسناک شده پیش برادرش مرزبان رفت و یک روز که محمد برای بازدید از دژ دیگر به بیرون قلعه رفته بود در را به رویش بسید و دستگیرش کردند این حادثه در سال 330 ه ق بود. بعد از محمد پسرش و هسودان بن محمد به حکومت رسید که با

برادرش مرزبان یاور و پشتیبان همدیگر بودند بعد از مرگ مرزبان در سال 346 میانه و هسودان با پسران مرزبان رو به تیرگی افتاد و آنها را کشت ابراهیم بن مرزبان به آذربایجان دست یافته و لشکر و هسودان را شکست داد. 1 سال بعد (سال 355) و هسودان با گرد آوری سپاهی از تارم و دیلمستان لشگری به همراه یکی از سرکردگان خود به آذربایجان فرستاد ابراهیم شکست خورده پیش رکن الدوله در «ری» فرار کرد، از این پس از و هسودان خبری نیست و سال مرگش هم معلوم نیست تا سال 420 از عباراتی که یاقوت در معجم الادب با بیان کرده پیدا است که نوح بن و هسودان پادشاه شده و گرنه پادشاهی به پسر کودک او نمی رسید و در سال 379 فخرالدوله پسر رکن الدوله به دژ شمیران دست یافت حکومت در دست پسر نوح بود چون او خردسال بود رشته امور به دست مادرش بود فخر الدوله او را به عقد خود در آورد و زنی از خویشان به پسر او داد و دژ را از آن خود کرد. از اینرو باید گفت در زمان او کنگر بان به يك باره بر افتادند تا پس از مرگ فخر الدوله دوباره سالار ابراهیم بنیاد فرمانروایی گذاشت.

گویا نام پسر نوح جستان بوده که یاقوت در معجم الادباء در ذکر نام بزرگان و بزرگ زادگان دیلم که در دربار فخر الدوله می زیستند از آن نام می برده. بعد از ابراهیم بن مرزبان بن اسماعیل بن و هسودان به پادشاهی رسید.

که به «سالار تارم» ملقب بود. بعد از ایشان نوبت به جستان بن ابراهیم رسید و نخستین کسی که نام او را اشکار می برد ناصر خسرو است که در سفر نامه خود که در سال 438 از خاک او گذشته است. بعد از او هم مسافر که معلوم نیست پسر که بود و با جستان چه نسبتی داشته به حکومت می رسد و پس از او دیگر خبری از کنگریان نیست. این خاندان در تاریخها چنان که با نام مسافر شروع می شود با همان نام هم به پایان می آید. یاقوت درباره دژ شمیران می نویسد. خداون الموت ویرانش ساخت، به قرینه این مطلب می توان گفت که خود کنگریان نیز به دست ملحدان الموت بر افتادند. پادشاهان کنگری سکه نیز می زدند از سکه های

وهسودان بن محمد و ابراهيم بن مرزبان در موزه هاي اروپا موجود است.

نامهای جغرافیائی هم ریشه

1-تاریم در ترکستان چین: تاریخ نام محلی در ترکستان شرقی در مرز اویغور با قوچا است. نام رودی که در آنجا روان است و وادی آن نیز تاریخ می باشد (کاشغری).

۲-طارمات: در متون تاریخی از یوخاری تاریخ و آشاهی تاریخ (طارم علیا و سفلی) به شکل "طارمین" و از ناحیه تاریخ به عنوان "طارمات" نام برده شده است. کیهان، بلوک طارم علیا را ذیل ناحیه زنجان بعنوان "طارمات" آورده و می گوید: در شمال زنجان و در اطراف دره سفیدرود واقع شده، آب و هوای آن گرمتر از زنجان و محصولات آن گرمسیری و دارای ۱۰۴ قریه میباشد. ... طارم رودیست که از طارم علیا (تابع زنجان) میگذرد. گرچه کلمه "طارمات" ظاهرا جمع عربی "طارم" است، اما به احتمالی ضعیف می تواند به صورت جمع مغولی طارمین نیز قبول شود، مانند بایات جمع بایان (ثروتمندان)، بالاقات جمع بالاقاسون (شهرها)، مرکیت جمع مرگه-ن (شکارچیان)، تیگیت جمع تیگین (شاهزاده ها)، آرات جمع آران (مردم)....

۳-تاریم خره گه Tarım Xəragəh: ترکیبی ترکی به معنای خانه زمستانی که به شکل "خرگاه طارم" به زبان فارسی وارد شده است. چنانچه در این بیت آمده است:

چه بهتر ز خرگاه و طارم کنون

به خرگاه طارم درون آذران. منوچهری (دیوان ص ۶۷)

طارم در این ترکیب همان تاریخ ترکی به معنی گرمسیر است. خرگاه Xəragəh-خره گه Xəragəh نیز کلمه ای ترکی به معنی خانه و نوعی چادر است که به صورت خرگاه به زبان فارسی وارد شده است. ریشه این کلمه خر Xər، معادل کلمه مونقولی گر Ger به

معني خانه، چادر و يورت تركي است. فرم اوليه خرگه در تركي باستان به شكل كره كوركü - كره گوركü و سپس گره گه Kərəgə، خره گه Xərəgə مي باشد. كلمه "گرددك" Gərdək به معني حجله نيز از ريشه "گر" بوده و تركي است. اين كلمه ربطي به "گرددك" فارسي ندارد.

تاريم Tarım طارم-طرم-ترم

ناحیه ای از آذربایجان جنوبی که در تقسیمات کشوری فعلی ایران بین استانهای زنجان، قزوین (نک. قازوین-قزوین) و گیلان تقسیم شده است و نام رودخانه ای در این ناحیه بنا به جغرافیای سیاسی کیهان در ناحیه قزوین آذربایجان دو تاریم وجود دارد. یکی طارم علیا [یوخاری تاریم] و جزء خمسه و دیگری طارم سفلی [آشاغی تاریم] که جزء قزوین محسوب میشود. بلوک طارم سفلی در شمال غربی قزوین و جنوب منجیل واقع شده و اراضی آن حاصل خیز و زراعت آن دیمی و از آب چشمه مشروب میشود (جغرافیای سیاسی کیهان ص ۳۷۳).

یاقوت این کلمه را بدین صورت آورده (طرم) گوید ناحیه ای است بزرگ در کوههای مشرف بر قزوین طرف بلادیلیم. آن ناحیه را دیده ام. اراضی و دیه هایی کوهستانی در آن ناحیت که به اندازه فرسنگی هم در آن دشت هموار یافت نمی شود. با اینحال زمین این ناحیت گیاهناک و پر آب و دارای دیه های فراوان است. اهالی، آن ناحیت را در زبان بومی خود «ترم» تلفظ کنند و شاید پنبه ای که بنرمی موصوف است منسوب به یکی از این دو موضوع باشد و در این ناحیت بین وهسودان و رکن الدوله دیلمی محاربه واقع شد و شکست نصیب وهسودان گردید. (معجم البلدان). حمدالله مستوفی گفته طارمین ولایت گرمسیر است بر شمال سلطانیه بربک روزه راه. و در او ارتفاعات بسیار نیکو باشد و اکثر میوه سلطانیه از آنجاست. در اول آنجا شهری یک فیروز آباد نام به زمین طارم سفلی دارالملک بود. اکنون بکلی خراب است. و قصبه «اندز» به طارم علیا شهرستان آنجا شده. طول آن از جزائر خالدات. "فد" و

عرض از خط استوا "لومه" مردم آن ولایت سنی شافعی مذهب اند و آن ولایت پنج عمل است: اول طارم علیا، از توابع قلعه تاج بوده است. قریب صد پاریه دیه است. و جزلا، شورزده، درام، حیات، قلات، رزید، و شید از معظم قرای آن است. دوم به طارم سفلی، توابع قلعه شمیران پنجاه پاره دیه و مزرعه بوده است، الون، خوردنق، شرز، رلرد و کلچ از معظمتات آن است. سوم هم به طارم سفلی، توابع قلعه فردوس بیست پاره دیه است، و سروان معظم آن. چهارم، نسبار و بریدون. بریدون دودیه معتبر است. و هشت دیه دیگر از توابع آن. پنجم دزآباد سفلی بیست و پنج پاره دیه است. و گلهار و گلچین و بلهل از معظمتات آن. حقوق دیوانی آن ولایت با باغات قلات وارد و هیکل شش تومان و چهار هزار دینار

است. (نزه القلوب مقاله ثالثه ص 65). صاحب «مرات البدان» گوید: طارم اسم دو بلوک است یکی موسوم بطارم علیا و دیگری از بلوکات خمسه است و آن را طارم سفلی گویند... این دو بلوک مشتمل بر پنجاه پارچه قریه کوچک و بزرگ است و حدود متصل به ولایت قزوین و گیلان و خمسه است و غالب این بلوک کوهستان است و قرای معتبر آن: سروان، ارکن، نیارک، کلچ، سیاه پوش، حصار و آلتین کش است. رودخانه قزل اوزن از مقابل این قری می گذرد گویند در ته این رود گاهی طلا یافت شده و اسم قریه و رودخانه به ترکی دلالت بر وجود طلا دارد در قریه ارکن چهار کاج است که بسیار با عظمت و بزرگ می باشد.

از نواب مستطاب والا اعتضادالسلطنه شنیده شد یکی از آنها که اظم است محیط تته درخت نه ذرع و با ارتفاع زیادی که میزان آن محقق نشده است می باشد و آن سه دیگر قدری با او تفاوت دارد. میرزا طاهر دیباچه نگار در سال 1267 ه. ق در خدمت نواب مستطاب والا وزیر علوم و معادن بطارم رفته قطعه ای در عجایب آن گفته است که این دو شعر از آن قطعه است:

بود مانند سرو کشمیر

چار کاجي که به ارکن دیدم
همچو پیوستن دجله بفرات
شاه رود و قزل اوزن دیدم

و قریه کلج که اهالی طارم کله گویند و غالبا در اسماء پارسی در السنه اهل این زمان هاء بجیم مبدل نزدیک به اتصال این دو رود است و بعد از اتصال موسوم به سفید رود می شود. مثل اینکه بعد از اتصال دجله بفرات در قریه موسوم به شط العرب می گردد و در قریه سروان معدن زاج سفید هست که به فارسی زاک و به یونانی قلفدیس می نامند و زاج الاساکفه نیز از این جنس است و این غیر زاج زاجکان قزوین می باشد و زاجکان را نیز راکان می گویند... و در دو قریه دیگر حسن آباد و مشکین آباد نیز معدن زاج است و طارم معادن بسیار از قبیل مس و سرب و غیره دارد و طلق زیاد بقدر صفحه ای نزدیک کلج یافت می شود که ممکن است به درها و پنجره ها بگذارند و چندین جنگل و بیشه دارد.... و نیز رجوع به همان کتاب ذیل تارم شود. کیهان در جغرافیای خود آورده: در ایران چندین نقطه به اسم طارم معروف است که همه کوهستانی می باشند، در این ناحیه (قزوین) نیز دو طارم است که یکی طارم علیا و جزء خمسه و دیگری طارم سفلی که جزء قزوین محسوب می شود. بلوک طارم سفلی در شمال غربی قزوین و جنوب منجیل واقع شده و اراضی آن حاصل خیز و زراعت آن دیمی و از آب چشمه مشروب می شود، محصولش گندم و جو و شغل اهالی گله داری است. (جغرافیای سیاسی کیهان ص 373). کیهان بلوک طارم علیا را ذیل ناحیه زنجان بعنوان طارمات آورده است: در شمال زنجان و در اطراف دره سفید رود واقع شده، آب و هوای آن گرمتر از زنجان و محصولات آن گرمسیری و دارای 104 قریه می باشد. (ص 378). از حیوانات گربه باتلاقی در نواحی طارم و گیلان و مازندران یافت می شود. معدن سرب در مزرعه شاه نگاه طارم سفلی از توابع قزوین یافت می شود. (جغرافی اقتصادی کیهان ص 27 و 34) در بلاکوه نزدیک طارم کوره ای مهیا شده که از ورقه

هاي بزرگ سولفور دوپلمب خالص كه در سنگ آهك يافت مي شود بطور امتحان سرب بعمل مي آوردند.
در رودبار و طارم رگه هاي زغال سنگ نسيبه اعلي موجود مي باشد. (جغرافياي اقتصادي كيهان ص 53 و 230) رجوع به تاريخ مغول اقبال ص 39 و 523 شود. (ماخذ: لغتنامه دهخدا. www.mibosearch.com).

وجه تسميه

تاريخ طارم- طرم- ترم

۱- از مصدر "تاريماق" به معني كاشتن زمين و تخم افشاندن، معادل Cultivate (در مقابل اكمه ك= Sow، ديكمه ك= Plant).
كلمه "تاريم" مركب از بن مصدري تاري. به علاوه پسوند اسم ساز از فعل "يم" مي باشد و به معني عمل پاشيدن تخم در كشتزار است. اين ريشه در فرمهاي گوناگون در ديگر زبانهاي اورال آلتائي از جمله مانچو، مغولي، مجاري و ... نيز موجود است (تاريپا- تالاي- دالا: زمين و كشتزار). از همين ريشه است تارامان Taraman (كشاورز)، تاراقاي Taraqay (نوعي پرنده مزرعه)، تاران Taran (اراضي وسيع)، تارانچي Taranchi (محافظ مرز، كشاورز)، تارينچ Tarinc (مرز، سرحد)، تارينق Tarin (زراعت)، "تاريق تاريماق Tarim Tarimaq" (اكين اكمه-ك)، "داري Darı"، تاريق Tariq (كشت، جو، گند، دانه، تخم،)، تاريقچي Tariqçı (زارع، كشاورز)، تاريقلاق Tariqlaq (كشتزار، مزرعه)، تارقيلانماق Tarqılanmaq، تاريقلىق Tariqlıq، تاريقلىق ئاؤو Tariqlıq Ev، تاريقلىق يئر Tariqlıq Yer (هر سه به معني انبار محصول)، تاريلماق Tarılmaq، تاريمسانماق Tarımsanmaq، تارينماق Tarınmaq،

- تاریقو Tarırqu (جاي كم علف)،
 تاریقان Tarıtqan تاریقو Tarıtqu، تاریقیلی Tarıtlıqlı،
 تاریقیلیق Tarıtlıqlıq، تاریقیساق Tarıtıqsaq (کسی که علاقه
 مند به کشاورزی است)،
 تاریتماق Tarıtmaq. کلمه "تارلای Tarlay" در ترکی تاتاری و
 "تارلا Tarla" به معنی مزرعه در ترکی ترکیه، مخفف "تاریقلاق"
 (تاریق+لاق) در ترکی قدیم است.
- ۲-تاریم به معنی شاخه های یک رود که به دلتا ریخته و در آنجا به
 خاک فرو می روند است. کاشغری آنرا به شکل شاخه های رود که
 به شنزارها و دریاچه ها می ریزد معنی کرده است. تاریم با بسط
 معنی به عنوان محلی که شاخه های رود به هم می پیوندند و مجازا
 به منطقه پر آب، حاصلخیز و گرمسیری است. به نظر می رسد که
 وجه تسمیه اصلی ناحیه تاریم آذربایجان بدین نام همین است. در
 این معنی یعنی شاخه های رود و شاخه شاخه شدن احتمالا با کلماتی
 مانند تاراماق-داراماق (شانه کردن)، تاراق-
 داراق Taraq، تاراقا Taraq (آلتی برای جدا کردن چیزهای در هم
 رفته) هم ریشه است.
- ۳-تاریم نام محلی در ترکستان در مرز اویغور با قوچا است. نام
 رودی که در آنجا روان است نیز تاریم می باشد (کاشغری). (در
 آذربایجان و ترکستان نامهای جغرافیائی مشابه بسیاری، احتمالا با
 ریشه واحد وجود دارند، مانند اورمو و اورومچی، بالاساقون و
 ورزقان، خییوو و خیوه، تاریم و طارم، قوشاچای و قوشوچایدام،
 باروق-باریق،)
- 4-محمود کاشغری در اثر خود مصدري به شکل
 "تاریملاماق Tarımlamaq" به معنی عبور کردن از عرض
 رودخانه با پریدن از روی یک سنگ به سنگ دیگر را ذکر نموده
 است.
- 5-یاقوت در اثر خود "تاریم" را به شکل "طرم" [تاریم] آورده و
 می گوید که "اهالی، آن ناحیت را در زبان بومی خود "ترم" [تریم]
 تلفظ می کنند". "تریم" مورد اشاره یاقوت می تواند اسم از مصدر

ترمه-ك Tərmək به معني محل جمع شدن (در اینجا آب) باشد
 (نک. سرده ري-سر درود). از همین ریشه است
 ترینگ Təriñk (عمیق و وسیع، فقط در مورد آب)، ترینگوکله نمه
 ك Təriñklənmək (عمیق شدن آب)، ترینگه ك Təriñək (نشد
 آب، برکه آب، چشمه)، ترینگ Tərig (چیده شده)،
 ترگه Tərgə (نک. دره گه ز-درگز، دره گه زین-درجین، دره)،
 ترگه لیرمه ك Tərgəlmək (جمع شدن)، ترگه شمه
 ك Tərgəşmək (پشت سر هم آمدن و جمع شدن)،
 ترگی Tərgi (سفره و خوراکیهای روی آن)،
 ترقوچی Tərqüçi (جمع کننده)، درمه Dərmə، ترینگسه
 ك Tərigsək، ترینگه Tərilgən، ترینگه ك Tərlmək،
 ترینمسه ك Tərimsmənmək، ترینم ك Tərimnək، ترینمسه
 ك Dərişmək، ترگه ك Tərgək (بقچه)، ترکه ك Tərkən (کسی
 که همه از او اطاعت می کنند)، ترکین Tərkin (جمع و جور).
 ۶- حمدالله مستوفي ضمن اشاره به ترکی بودن نام تاریم، معنی آنرا
 در ارتباط با کلمه طلا در زبان ترکی دانسته است: "گویند در ته
 این رود گاهی طلا یافت شده و اسم قریه و رودخانه به ترکی دلالت
 بر وجود طلا دارد". اما کلمه ای معادل و یا مربوط به طلا در
 زبان ترکی به شکل تاریم و یا نزدیک به آن وجود ندارد. احتمالاً وی
 "تاریم" را با "تلیم Təlim" به معنی فراوان و بسیار زیاد که به
 عنوان صفت در مورد سکه طلا و پول و ... بکار می رفته اشتباه
 نموده است. چنانچه در ترکی قدیم گفته می شود "تلیم
 یارماق Təlim Yarmaq" (در هم و سکه فراوان). نیز ممکن است
 که وی نظری به اصطلاح "آلتین تاریم Altın Tarım" ترکی
 باستان داشته باشد (نگاه کنید به پاراگراف پائین). به همه حال اشاره
 حمدالله مستوفي به این مطلب، نشانگر گستردگی و عمق فرهنگ
 ترکی در منطقه تاریم و طبیعی شمرده شدن آن از سوی وی است.
 ۷- به گفته کاشغری "تاریم Tarım" و یا "تاریم Tərim"، به معنی
 لقبی است که به شاهزاده ها و خانمهایی که از نسل افراسیابند و نیز

کودکان و فرزندان آنها داده می شود. "آلتین تاریم" به معنی تاریم طلائی، سمبل زنان اشراف می باشد. عده ای این لقب را مخفف "تتگریم Təñrim" دانسته اند.

۸-تاریم به عنوان نام شخص بکار رفته است. به عنوان نمونه نام یکی از امیران مغول در دوره ایلخانی و نیز یکی از اجداد ایسن قتلغ (اسه ن قوتلو Əsən Qutluğ) از امراء عصر سلطان محمد خدابنده (نک. خرابانتو-خدابنده) تاریم (طارم) بوده است. منطقه تاریم از ربایجان به سبب مصب رودهای فراوان پر آب بودن، پرآبی، گرمسیری و مناسب بودن آن برای کشت بدین نام ترکی خوانده شده است. چنانچه یاقوت نیز به این نکته با کلمات "گیاهناک" و "پرآب" اشاره می کند. وی این کلمه را صورت طرم (تاریم) آورده و می گوید: "ناحیه ای است بزرگ در کوههای مشرف بر قزوین طرف بلاد دیلم. زمین این ناحیت گیاهناک و پر آب و دارای دیهای فراوان است. اهالی، آن ناحیت را در زبان بومی خود «ترم» تلفظ کنند".

حمدالله مستوفی گفته طارمین ولایت گرمسیر است. صاحب «مرآت البلدان» می گوید: "طارم اسم دو بلوک است یکی موسوم بطارم علیا [بوخاری تاریم] و دیگری از بلوکات خمسه است و آن را طارم سفلی [آشاغی تاریم] گویند، ... این دو بلوک مشتمل بر پنجاه پارچه قریه کوچک و بزرگ است و حدودش متصل به ولایت قزوین و گیلان و خمسه است و غالب این بلوک کوهستان است. رودخانه قزل اوزن [قیزیل اؤزه-ن] از مقابل این قری میگذرد، گویند در ته این رود گاهی طلا یافت شده و اسم قریه و رودخانه به ترکی دلالت بر وجود طلا دارد".

میرزا طاهر دیباچه نگار که در سال ۱۲۶۷ ه. ق. به تاریم [طارم] رفته، قطعه ای در عجایب آن دیار گفته که در آن اشاره به رودهای موجود در منطقه نیز کرده است:

همچو پیوستن دجله بفرات

شاه رود و قزل اوزن [قیزیل اوزه ن] دیدیم. طارم کنونی که در بهمن سال 1376 به مرکزیت شهر آببر تاسیس گردیده در 80 کیلومتری شمال شرق شهرستان زنجان قرار گرفته است که دارای 2 بخش و 5 دهستان و 105 روستا می باشد. فرهنگ و تمدن منحصر به فرد منطقه در کنار فرهنگ غنی ایران زمین علیرغم تمام بی مهری های حکومت های قبلی و موقعیت جغرافیایی و ژئوپولیتیکی منطقه، شخصیت های بزرگی را از لحاظ علم و دانش تحویل جامعه نموده است از لحاظ منظرگاهها و تفریگاه های طبیعی نیز همچون تاریخ پربار خود به عنوان نگین درخشان در کنار تمام صفات و شایستگی های دیگر در استان مطرح بوده و توجه به این مقوله می تواند خاطره های شیرینی را برای هموطنان و مهمانان گرامی فراهم آورده و اقتصاد بسته منطقه را رونق بخشد.

(ماخذ: <http://toponimler.blogspot.com>)

مکانهای تاریخی

شهرستان طارم به لحاظ دارا بودن آثار تاریخی در استان زنجان از موقعیت ویژه ای بر خوردار است. مطالعات تاریخی نشان می دهد که آغاز استقرار های انسانی در این شهر به دوران پیش از تاریخ باز می گردد. از دوره های تاریخی و اسلامی نیز آثار بسیار زیادی در این شهرستان وجود دارد. بقایای آثار تاریخی در گوشه و کنار این شهرستان نشان دهنده اعتبار و آبادی این منطقه در ادوار مختلف تاریخی می باشد. از جمله آثار مهم شهرستان تارم میتوان به قلعه تشویر، قلعه سانسیر، قلعه شیت، مسجد روستای نوکیان امامزاده های محمد ماهوری، امامزاده سید احمد ابن وزنه سر، امامزاده محمد باقر کله سیران، امامزاده هاشم و عوف آببر و چهار طاقی های تشویر، الزین، پیرچم، گیلانکشه و گیلوان و که در منطقه به آتشکده معروف هستند، اشاره کرد.

سابقه تاریخی قلعه شمیران

نام این دژ در نوشته های مختلف بیشتر به شمیران و در یکی از جمله یاقوت در معجم البلدان سمیران و مقدسی در احس التقاسیم «سمیرم» آورده است. کسروی در یک بحث کلی می نویسد که « دژ و شهری بسیار معروف و تخته‌گاه کنگریان بوده است» ظهیر الدین مرعشی در تاریخ گیلان که در اواخر قرن نهم هجری نگاشت آنرا «شمع ایران» نام می برد. ابودلف در قرن چهارم هجری این قلعه را دیده و در عظمت آن چنین نگاشته: «سپس به قلعه پادشاه ديلم که سمیران نام دارد رسیدم، در ساختمانهای آنجا چیزهایی دیدم که در کاخ پادشاهان هم ندیده بودم در آنجا دو هزار و هشتصد و پنجاه و چند خانه بزرگ و کوچک وجود دارد. فرمانروای این مکان محمد بن مسافر هر وقت کالای زیبا با صنعت دقیق و محکمی می دید سراغ سازنده آن را می گرفت و با مقدار پول کافی و وعده و وعید او را جلب می کرد همین که به قلعه می آمد دیگر نمی توانست از آنجا خارج شود...»

مقدسی درباره شمیران می نویسد: «در سلاروند قلعه ایست که آنرا سمیرم خوانند بر دیوارهایش شیشه های زرین و آفتاب و ماه نقش کرده اند ولی خانه های آن از خشت بنا شده است» این دژ در آغاز در اختیار جستانیان بوده و سپس بدست آل بویه می افتد و در اختیار آن ها قرار می گیرد.

ناصر خسرو در سال 438 این قلعه می بیند و چنین می نگارد: «از خندان تا شمیران 3 فرسنگ بیابانگی است همه سنگلاخ و آن ولایت طارم است به کنار شهر قلعه ئی بلند بنیادش بر سنگ خاره نهاده است سه دیورا بر گرد او کشیده و کاریزی بمیان قلعه فرو برید تا کنار رودخانه که از آنجا آب برآورند و به قلعه برند و هزار مرد از مهتر زادگان ولایت در آن قلعه هستند....»

اشاره ناصر خسرو به اینکه قلعه در کنار شهر است و همچنین گزارش ابو دلف به اینکه در محوطه قلعه 2850 خانه وجود دارد بیشتر مربوط به ساکنان شهر مجاور قلعه است نه خود محوطه قلعه زیرا داخل گنجایش یازده هزار نف ساکن را ندارد.

دژ شمیران از قرن 5 تا 7 جزء دژهای متصرفی اسماعیلیان بوده و در زمان هلاکو به همراه دژهای معروف دیگر چون «میمون دژ» و «الموت» و «تاج» و ... توسط سپاهیان او مسخر می گردد. این قلعه هنگام تسخیر لطماتی را می بیند ولی به گزارش ظهیر الدین در کتاب تاریخ گیلان و دیلمستان در جریان حوادث زمان سید علی کیا اباد بوده و در اختیار قباد داروغه طارم بوده است. به توصیفی که مورخین قدیم از این قلعه نموده اند می توان گفت که این قلعه نظیر بسیاری از دژهای کوهستانی منطقه تنها به منظور دفاعی و نظامی بوجود نیامده بلکه منظور اصلی از بنای آن برای سکونت بوده است ولی در عین حال سعی گردیده تا از نظر دفاعی نیز دارای موقعیت و استحکامات لازم باشد تا بتوان در موقع حمله از آن بنحو مطلوب دفاع کرد.

Qurd eli . (kurt eli)- قورد الى .

Doğum yapan ve sütü gelmeyen heyvan ya insan
döşüne vururuq ve sütü geler.

Yeni doğmuş uşağın eline vururlar , uşaq böyüyünce
qorxusuz olar.

ضرب المثل های ترکی آذربایجانی

اسنه ماغ اسنه ماغی گتیرر وای سامانلیق داشینا

کورتودودوغون بوراخماز

قوچ ایت دایی سیناچکر، خاتون قیزخالاسینا

دین سیزین کی ایمانسیزدی

اولمه اششکیم یونجاییتیججه

بوشلی بوشلونون ساغلیغین ایستر

مالین بک ساخلاقونشون اوری توتما

چولمک دیغیرلاندوواغین تاپار

اصیل ایتمزیاغ اینیمز

مال گندربیریاناایمان گندرمین یانا

دالداڭان آتان داش تۇپوغادئير

سۇز سۇزى گتيرر آرشين بنزى

چك زحمت گۇرلذت

(چۇخ دولانان چۇخ بولر) (چۇخ دولانان تۇپوغاداش دئير

دوه اوينو يانداقار ياغار

نانجيبه چالاسى يا گنتمه

اششك ساتان كۇششك آلانماز

قونشى پايى ياخچى دى بيرگون سنده بيرگون منده

قونشى قونشوياباخار جانينى اوداياخار

خۇروزيۇخويدى سحر آچيلميردى؟

جوجه نى پائيز داساناللار

ياغ يۇغوتداندى، يۇغوت ياغدان

گلين اوينو يانماز دينا و تاق ايرى دى

موساهيبين باب انيله، گۇرن دئسين هابئيله

قارا قارقانين بالاسى اوزونه شيرين دى

ايگنه هامى نى بنزر اوزى لوت گنزر

کردالی کردارین ئیئر، کردارسیزلار کؤینک گیرر
 حالو احوالو ادئمگیلن اغیز شیرین اولماز
 چیراخ اوز دوره سینه ایشیق سالار
 دلی دلی یه باخار، چوماغین ایری توتار
 دلی یه یئل وئرالینه بئل وئر
 سوزی آت یئرہ صاحابی گؤتورر
 سوزی باجان دئمہ باجین باجیسی وار
 کار انشیتمز اویدورار
 دالدان آتیلان داش تو پوخدان دئییر
 اورکن نه قدر اوزون اولسادا دوغاناقدان کنچر
 ایت هورر کاروان کنچر
 ال الی یووار الدهه اوزو
 دوز یولون یئرہه بیلیمیر شخملیقدا شلتاق آتر
 قاشینی قانیران دئییردی ووردی گوزینی چیخاردی
 بیچاق دسته سینی کسمز
 ایلان هر یئرده ایری گنتسه اوز یوواسینا دوز گندر

كچل باخار گوزگيه آدينى قويار اوزگيه

دووه اوينياندا قار ياغار

پيشيگين آغيزى اته چاتماز دئير منداردى

بير ساعتى تنبكي يانير الان دئير نه توستيسيدى

باغدا اريك واريدي سلام عليک واريدي باغدان اريك
كوتاردى سلام عليک كوتاردى

گلين اوينيا بيلمز دئير اتاق ايريدى

گلين اوجاقا گلر

قوناق قوناقى ايسته مز انوويه سى هر اكيسينى

تزه يونجا انششگه باش آغريسى گتيرر

سره دن قالان قوتور اولار

اىل گوجى سنل گوجى

درمانچى آجينان اولير كوزه (درمانچينين سهمى)
گوتيرمير

خياطين اگر اينه سينن ساپى ائتمه سيدى گونه اون دست
كت شلوار تيكردى

كچلين آدينى قويالار زلفعلى كورين آدينى قويالار نورعلى

کور توتدیقینی بور آخماز

اوجوزدی اتین شورباسی اولماز

الله ایکی یومروغو بیر باشا وورماز

بوننان فاتیا تومان اولماز

سو آخیب یولون تاپار

قازان هللیب قاپاغین تاپار

قازان قازان دییر دییین قارادی

ایگید او غلان داییسینا چنکر خانم قیز خالاسینا

مئلده معرفت اولماز

هم خدانی ایستیر هم خرمانی

ایش گوردیرنین دی گورنین دگیر

ایری اوتیراق دوز دانیشاق

دلی قوییا بیر داش آتار یوز آغیلی چیخاردا بیلمز

تولا ایتدنده موندار اولار

یئر برک اولاتدا اوکوز اوکوزدن اینجی یر

ساخلا سامانی گلر زامانی

ایت ایتدیگین ترک ایتسه ده سومسیکلیگین ترک ائتمز

یورقانا بورین انلنن سورین

کنچنین قوتورو بولاقین گوزینن سو ایچر

یئمیشین یاخچیسینس چاققال یئیر

جوجه نی پانیز آخیرنده سایاللا

چادراسیزدیخدان انوده قالیدی

جالانان سو بیر داها کوزیه قایتماز

جوجه یومرتادان چیخار قابیقینی بئگنمز

دوز یئیب دوزقابینی سیندرمازلار

صبریله قوورادان حلوا پیشر

ایله بیل آغزینا قویوت آتیبدير

یاخاما سانجاق ساچمیبسان کی

کورا نه گنجه نه گوندوز

دونیائی بوغدا توتسادا کهلیگین روزیسی چینقیلدير

دردلی دئینگن اولار

باشدا آغیل اولماسا بدن عذابدا اولار

اىل اوز دلى سىنى بور آخماز

چراغ دىيىنه ايشىق سالماز

خالقا ايت هورسه بيزه چاققال هورر

گونشيا اومود اولان شامسىز قالار

جواهر جيندا آراسيندا اولار

بونون ايپىنين اوستينه اودون يغماق اولماز

ده وه اويناسا قار ياغار

ده وه نى آپاران انششكدير

ده وه ده ن بير قيل دا غنيمتدير

ده وه نى ايتيريب كرششه يى آختارير

ده نى ساتان انششك آلابيلمه ز

ده وه نين آياغى آلتيندا قاريشقا ازيلمه ز

ده وه چينه ن قوهوم اولانين دروازاسى گن گرک

ده وه نى چؤمچه ينه ن سووارمازلار

گنجه گندر گونوز گلر

گنجه سول ياتان سحر سول دورار

گنجه نین خنیریندن گونوزون شری یاخجی دیر

گنجه سیلاحلی گونوز کولاهلی گرک

گنجه گونوزوموز بیر اولوب

کاسیب گنجه دییه رلر هاردان تاپدین ، دولندی گنجه دییه
رلر مبارکدیر

کاسیبین گونو ایتین گونو

کاسیب پول تاپسادا یئر تاپماز

کاسیبین دوواری آچاق اولار

کاسیبین گوزو توخ اولار

کاسیبین سوزو ، یورغونون گوزو

کاسیبی ده وه اوستونده بووه سانجار

کاسیبین بیر اوغلو اولدو اونوندا بوینو ایری اولدو

کاسیب قول اول وارلییا اوغول اولما

کاسیب اوشاغی گورمه میش بالاسی اولمویاسان

انششه ک هارا دوشک هارا

همدان اوزاخ کردیسیه یوخون

پیچاق اوز دسته سین کسمز

گلین اوینیا بیلیمیر دیئیر یر ئیریدی

انششه کی باغلاسان آت یانونا یا خویون گوتورار یا
خاصیتین

ال الی یووار ، ال ده دونه ر اوزو یووار

اوز مالیم گورسه نمیر ، اوزگه مالی آلائیپ

آج قارین ، آجی ایران

اود دندیم دیلیم یاندی

ایتین ایاغیندان تیکان چیخاردیر

ایری اوتوراق دوز دانیشاق

اوزو به زکلی ، ایچی ته زکلی

الینه ن سو داممیر

اودا گلیمسن سویا ؟

تویوق نه قدیر کؤکله اوقدیرده بوزدومو دارالار

داغدا جنیران گورسه دیر

وارلی گئییه نده دییه رلر مبارکدیر ، یوخسول گئییه نده دییه
رلر هاردان تاپدین

قونشو قونشودان سحر اویانماغی اؤرگه نه ر

هرکیم انششه ک اولدو سنده پالانی اول
 آتدکی داش دوروب اوسته کی داش دورمور
 انویمدن چیخیر قارنیمما گندیر
 آشاغی دا ایله شمیر ، یوخاریدا یئر یوخدو
 آت آلمه می، آخور باغلییاو
 آت مینه نینی تانیر
 آته مینه نونی، دون گیدره نو
 آته لن دوشه ر
 آج آرم، داش ده بیر
 آجنه ایت غر خاوری
 آچلمه میش سفره بیر عیبی وار، آچلن سفره نو مین بیر
 آریه اکن، بو غدرم
 آدامین آلتینا هر نمه یازمیشلار، انله اودور
 آغ ایتین، قارا گونه
 آغریمایان باشا، دسمال باغلامازلار
 آغ توپورجک گؤره نده، اونا خیال ایکی قیرانلیقدیر

آغ یارما، قارا گون اوچوندور
 آغاج گۆره نده، هیز ایت قاجار
 آل آپارمیش
 آبری باهار گویاوتو دنییل کی گنه گویهره
 آبرینی یئمیش، حیانی سیچمیش
 قارا باخت داغلارا چیخسا، داغلاری دومان آلار
 قیزیم سنه دنییره م گلنیم سن انشیت
 بویوک باشین، بویوک بلاسی اولار
 قویونو قازان گن قازار، درین قازار، اوزونه قازار
 ساخلا سامانی، گلر زامانی
 همیشه شعبان، بیر گونده رمضان
 اغزیندان سود ایسی گلیر
 یومورتاسیندان چیخمامیشدان باش یاریر
 قونشوم منی یاد ائله سین، بیر ایچی بوش گیردکانلا
 ده وه دن ده بیر قیل غنیمتدیر
 مه چیدین قاپیسی آچیقدير، ایتین اوزونه نه گلیب

كنجل داوا بيلسه ، اوز باشينا ياخار
 ضررين يارسيندان قايتماق ، منفعتدير
 نيسييه گيرمه ز كيسيه
 گلين اويناماق باشامير ، دندير يئر ايرى دير
 قيش چىخار ، اوزو قاراليق كؤموره قالار
 قارا گونون عمرو آز اولار
 نفسى ايستى يئردن چىخير
 عجله ايشينه شيطان قارىشار
 هئچ كيم اوز قاتيغينا تورش دئمه ز
 پىچاق اوز دسته سيني كه سمه ز
 قوردان قورخان ، قويون ساхлаماز
 قويار بوز اوستونه □ گؤيلو باليق اتى ايسته يه ن
 ال ايتدن مشهوردور
 دنياه سن جانين قاشينير
 يا حسن كنجل ، يا كنجل حسن
 قارداشلار شاواشدى ، آخماخلار ايناندى

خاتین قیز خالاسینا ، قوچ ایگیت دایی سینا

هوره ن ایت قاپماز

ده وه یه دندیلر بئلین ایری دیر ، دندی هارام دوزدو ؟

کور الله دان نه ایسته ر ایکی گۆز ، بیرى ایرى بیرى دوز

انششه بیم اولمه یونجا بیتینجه ن ، یونجام سارالما ، توربا
تیکینجه ن

ایلان ساتجان آلاجا ایپدن قورخار

قوناق قوناغی ایسته مه ز انو ییه سی هنج بیریسین

ایلان یئیبب اژدها اولوب

دوستوم منی یاد انله سین ، بیر ایچی بوش گیردکانلا

یاغیشدان قورتولوب دولویا دوشدوک

آتی آتین یانیندا باغلاسان همرنگ اولماسادا همخوی اولار

به ی وئره ن آتین دیشله رینی سایمازلار

یاخینا گلمه اییین گلیر ، اوزاغا گنتمه جانیم چیخیر

باخما اوزونون قاراسینا ، باخ آنلنین سیتارا سینا

گیر مجنونون گوزونه باخ لیلینین اوزونه

گوزل آغا چوخ گوزلیدی ، بیرده بیر چیچه ک چیخارتدی

اۆلمه ك اگر اۆلمه كدير، بونه جان وئرمه كدير
 يئكه باشين يئكه بلاسى اولار
 اۆلسون او پيس كي يئرینه ياخجى سى گه له جه ك
 دنير توو غون بير قيجى وار
 اوزووه بير اينه باتير اوزگويه بير چووالديز
 سينان قول ، بويوندان آسلانار
 انله يئرده ياتماز آلتينا سو چيخا
 چؤمچه اشدان ايستى اولوب
 خليفه كيسه سيندن باغيشلير
 تولكويه دنديلر شاهيدين كيمدى ؟ دندى قويروغوم
 پيچاق ویرسان قانى چيخماز
 بؤركووى قوی قاباغیوا
 سنين كيمي دوستو اولانا دشمن لازم دنييل
 كيمسه آتاسى اولن قدر ياسلى دنييل
 آج تويوق ياتار يوخودا دارى گؤره ر

لالین دىلىنى آناسى بىلر
سىنان قول بوينوندان آسلانار

باياتىلار

داغلار مارالا قالدى

اوتو سارالا قالدى

سرىن چشمه, گوى يايلاق

يئنه مارالا قالدى

عزىم سوزه قالدى

بىر شىرىن سوزه قالدى

ياد قوولدى داغلاردان

اىل-اوبا بىزه قالدى

داغلاردا تالام قالدى

بىچمەدىم, لالام قالدى

داغىلىسىن قۆربىت اۆلكە

اۆردا بىر بالام قالدى

باغچادا بارىم قالدى

درمەدىم، نارىم قالدى

اۆزۈم ياد ائلە دۆشۈم

وطنە يارىم قالدى

آرازدا آخار قالدى

ترلان اۆچدۈ، سار قالدى

ائلىمدىن آيرى دۆشۈم

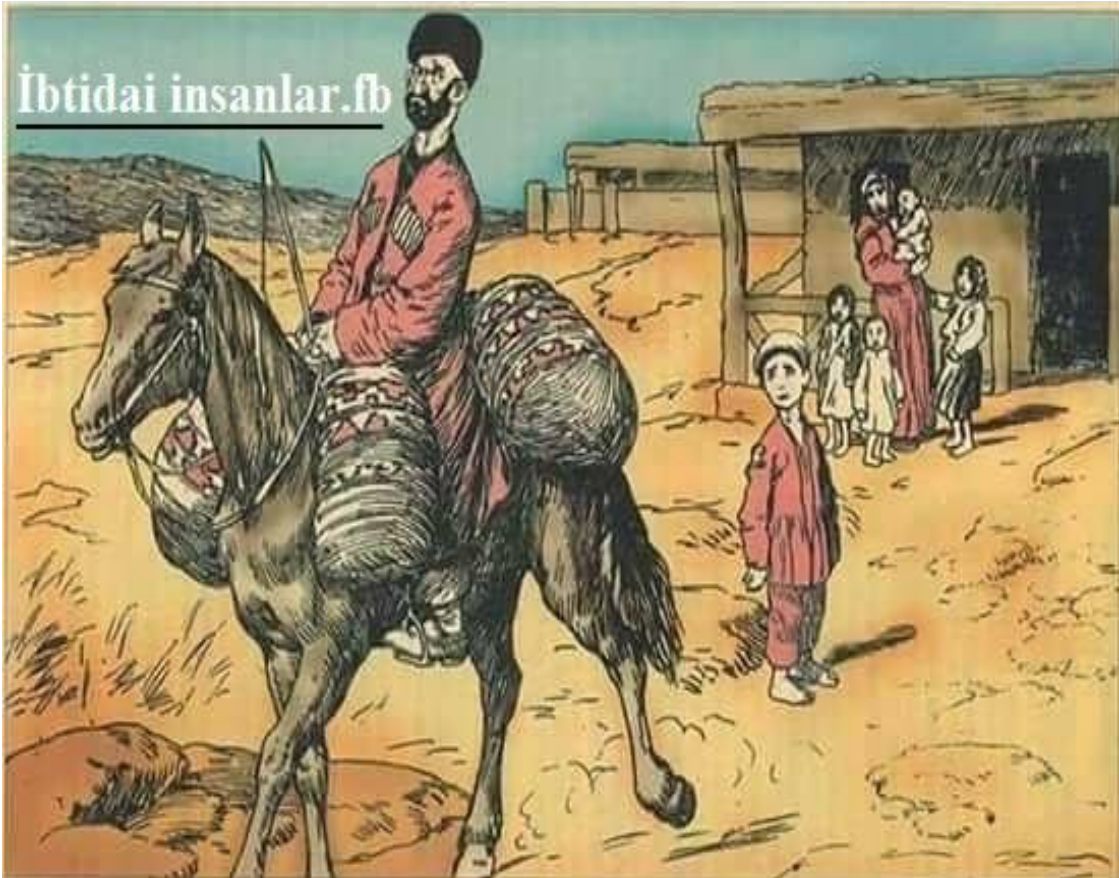
گۆزلىرىم باخار قالدى

گەتتى آرخا دۆلەندى

سۇلار چارخا دۆلەندى

دۆشمن ائلىن گۆجۈندى

قۇرخا-قۇرخا دۆلەندى

- A kişi, bu uşaqları **ac-susuz** qoyub hara gedirsən?

- **Arvad!** Mən bunu götürə bilmərəm ki, Hacı Məhərrəmə “**Hacı**” desinlər, mənə deməsinlər. Həcc ziyarətinə!

"Molla Nəsrəddin" jurnalından

سومئر متئلری نین آذربایجان و قوموق ادبیاتینداکی ایزلری

علی شامیل (فولکلور اینسیتوتونون علمی ایشچیسی)
کۆچورن: عباس انلچین

اؤزت:

19-جو یوزایل لیگه دک قاینقلاردا قوموق ادبیاتی ایصطیلاحینا راست گلینمیر. قافقازی ایشغال ائدن روسییا موستملکه چیلیگینی اوزون عؤمورلو ائتمک اوچون خالقلاری بؤلک، بیر-بیریندن آییرماق اوچون دورلو تله لر قوردو. یوزایللر بویو یازیلی ادبیاتی بیر اولان تورکلرین هر بؤلگه سی، هر قؤومو اوچون دیل، ادبیات، تاریخ یاراتماغا باشلادی. 1883-جو ایلده سانکت-پتئربورقدا محمد افندی عوئمانووون یایینلاتدیغی "Nokayski, kumukski reç" کیتابی قوموق لهجه سینده ایلک کیتاب سایلسا دا، قوموقلاردان توپلانمیش "مینکوللون بیرری" شومئر داستانی "بیلکامیس" لا، "ائلیگیم سنلیگیم ائشکینی آچ!" ناغیلی شومئرلرین کئچی قورد (بعض ده شیر) موتیوی و آذربایجانداکی "شنگولوم، شونگولوم،

منگولوم، آچ قاپینی من گلیم" اوشاق ناغیلینی، "بوز اوغلان" ناغیلی "کیتابی دده قورقود"داکی بامسی بئیرگی، "کور اوغلو" ناغیلی "کور اوغلو" داستانینی خاطیرلادیر.

آذربایجاندا گئنیش یاییلمیش "ملیک محمد" ناغیلینین، قوموق متنلری و شومئر گیل کیتابه‌لریندکی متنلره اوخشارلیغی آیرجا بیر آراشدیرما مؤوضوسو اولاییلر.

بو جور اوخشارلیقلار فولکلوردا دئییل، یازیلی ادبیاتدا دا جوخدور.

آچار کلمه‌لر: شومئر متنلری، قوموق و آذربایجان تورکلرینین ادبیاتلاری، مینکوللون بیرری، "بوز اوغلان" ناغیلی، عومومتورک ادبیاتی.

گیریش

محمد افندی عثمانوون 1883-جو ایله پنتئربورقدا چاپ ائتدیردیگی کیتاب (عثمانوو م.، 174:1883) قوموقجا ایلک ادبی نشر ساییلیر. بو کیتابا نوقایلاردان و قوموقلاردان توپلانمیش فولکلور نومونه‌لری و مؤلیفی معلوم اولان شعیرلر داخل ائدیلیمیشدیر. سانکت-پنتئربورق اونیورسیتتینی شرفشوناسلیق فاکولته‌سینده 1880-جی ایللره‌دک تورک دیلی درسی دئین م.ا. عثمانوو کیتابی طلبه‌لره "اوخو کیتابی" کیمی نظرده توتوب.

پروفئسور بکیر چوبانزاده 1926-جی ایله باکی‌دا قوموق دیلی و ادبیاتیندان بحث ائدن بیر سیلسیله مقاله یازیب. اونلارین بیر قیسیمینی ژورناللاردا چاپ ائتدیریب (چوبانزاده ب.، 29:1925-31، سای، 3). آز سونرا بو مقاله‌لری آذربایجان تدقیق و تحقیق جمعیتی‌نین نشریاتی عرب قرافیکالی ایفبا کیتابی کیمی چاپ ائیب. (چوبانزاده، 1926). «قوموق دیلی و ادبیاتی تدقیقلری» ادلی 105 صحیفه لیک بو کیتاب دؤورو اوچون اولدوقجا دیرلی بیر وسایت ایدی. آذربایجاندا اوزون ایللر قوموق دیلی و ادبیاتی حاقیندا بو سوییه‌ده اثر یازیلما‌دی.

آراشدیریجی آفاق خورمقیزی "آذربایجان مراسیم فولکلورو" (خورمقیزی آ.، 2002) کیتابیندا بیر نئچه دفعه بکیر چوبانزادهدن بهرمله نیب. او، ب.چوبانزادهدن ایستیناد یازیر: "نیسبتن سون دؤورلرده چار ایراکلی نین جنازمسی اطرافیندا «çianuri» چالان آغیچی نین دیل دئییب آعلاماسی دا ماهیتی اعتباریله تورکلرین یوغ توره نینی خاطرلادی. (278؛ 53). قیرغیزلارین «jok toşuu»، قازاخلارین «245» [«joktau jilau»؛ 346]، چوواشلارین «sas kalarni» (158؛ 51)، کریم تورکلری نین «tokmak» آغی مراسیمی (326؛ 101) ده آذربایجانلیلارین آنالوژی مراسیمی کیمی منشایی آدی چکیلن تۇرنندن گۆتورور". (خورمقیزی آ.، 135:2002)

باشقا بیر یئرده ایسه یازیر: "قوموق آغیلاری - «viyax» لاردا بعضاً قارغیش اساسیندا قورولور:

درس اوخویقان مدرسمن بوزولسون
کیتابلارین خار آياغينا بوزولسون

قلملارین قارا اؤزنگه آچیلسین (326؛ 101)" (خورمقیزی آ.، 146:2002)

و یاخود: "بوندان باشقا، قوموقلاردا قیزی ار ائوینه موشایعت اندن شخصلرین «قودا-خاتین»، «قودا-قیزلار» آدلانديريلماسی (326؛ 101)، داغيستان ترکمه لرینده قیزی بی آراباسینا قیز ائوی نین گلینلری نین آیشدیرمه سی (138؛ 174) بو پئرسوناژین واختیله قادین سحییملی اولماسیندان خبر وئیر". (خورمقیزی آ.، 94:2002)

تورکولوق گوللو یول اوغلو دا آذربایجان مطبوعاتیندا قوموقلار، اونلارین مدنیتی و ادبیاتی ایله باغلی بیر سیرا ماراقلی مقاله لر چاپ ائتدیرمیشدیر (یول اوغلو گ.، 1996: 23-29 فئورال).

روسیا ایشغال آلتیندا ساخلادیغی خالقلار آراسیندا بؤلوجولوک سییاستی یئرتیدیکیندن اوزون ایللر قوموقلار یاشایان بؤلگه لرден توپلانان فولکلور نومونه لری عومومتورک فولکلوروندان ایریلاراق قوموقلارین

شېفاهی ادبیاتی کیمی اؤیرنیلیمشدیر. بونا گۆره ده توپلایجیلار خالق آراسیندا مؤوجود اولان نومونهلرین هامیسینی دئییل، محض «قومقلارا عایید اولان فولکلور نومونهلری»نی توپلاماغا و نشر اتتدیرمهیه اوستونلوك وئرمیشلر.

توپلانمیش نومونهلرین تصنیفاتیندا و ژانرلارینین موعنالشیدیريلمهسینده ده فیکیر آیریلیغی، قارشیقلیق یارانمیشدیر. بئلهلیکله، فولکلور نومونهسینین فورماسیدان داها چوخ مؤوضوسونا گۆره تصنیفاتی موعنالشیدیريلمیشدیر. مثلا، «زحمت بیرلاری»، «ایگیتلیک بیرلاری»، «ایگیتلیک-تاریخی بیرلاری»، «تاریخی بیرلار»، «سیبیر بیرلاری»، «تاپشورما یا دا ناصیقات بیرلاری»، «ماسخارا-ایریشخات بیرلاری»، «کازاک بیرلاری»، «هاشیک بیرلاری»، «اویلۇ بیرلار»، «آلیشپ آیتاهان بیرلاری» (کومیک خالقی، 2002) و س. باشلیقلار آلتیندا آنتولوگیالاردا وئریلمیش نومونهلرین بؤیوک بیر قیسمی تورک خالقلاری فولکلورو اوچون خاراکتئرلکدیر. اونلارین بیر قیسمی یالنیز قومقلار یاشایان بؤلگهلردن توپلانیدیغینا گۆره قوموق فولکلورو آدلاندىرماق اولار. حتى قوموق آراشدیرجیلارینین توپلادیقلاری نومونهلر آراسیندا فرقلر اولدوغو کیمی، بؤلگو پرىنسىپینده ده فرقلر واردير. آ.ک.عابدوللاتیپوو و آ.م.سولطانموراودودان فرقلی اولاراق، عابدولحاکیم حاجیبئو بیرلاری «ایگیدلیک ائپوسو»، «ایگیدلیک-تاریخی بیرلار»، «تاریخی بیرلار»، «بالادالار»، «قاننا قازاق بیرلاری»، «سیبیر و توسناق بیرلاری»، «هاشیک بیرلاری» کیمی اییریر. (تورکییه، 2002، 107-21). آ.ک.عابدوللاتیپوو و آ.م. سولطانموراودو «آنزلی قیز»ی ایگیدلیک ائپوسونا داخل اندیرسه، عابدولحاکیم حاجیبئو اونلارین فیکری ایله راضیلاشمیر، «ژاوانتی بیر»نی ایگیدلیک ائپوسونا داخل اندیر. بو دا بیر داها اونو گؤستریرکی، آراشدیرجیلارین موعنالشیدیردیکلری بؤلگولر، ژانرلار شرطیدیر.

1. قوموق فولکلور نومونهلرينده شومئر داستانينين ايزلری

قوموقلارين چاپ ائتديرديكلری بيرين بير قيسمين، يعنى بؤلگه‌نين تاريخی شخصيتلری و حاديتلری ايله باغلی اولانلاردا باشقا تورک خالقلاريندا راست گلنمير. لاکين بونلاردا دا قديم تورک داستان، ميف و ناغيللارينداکی ايفادهلر، ائپيتتلره و باشقا بدیعی تصوير واسیطه‌لرینه راست گلک اولور. آراشدیريجيلار بدیعی تصوير واسیطه‌لرینین اوخشارليغينا گؤره قوموقلاردان توپلانميش «مينکوللونو بيری»نی قديم شومئر (سومئر) داستانى «بيلقاميس»لا موقاييسه ائدير و اونو ان قديم قوموق فولکلور نومونه‌سى سايرلار. «مينکوللونو بيری» بئله باشلاير:

مينکوللو اويده تۇوان، قيردا اۇسگن،
هاپای بوگون آرت ائلکه‌سين چاچ کسگن،
تووار لاغا ييمیک توک بیتگن.
قاتين-قیز لاغا ييمیک چاچ بیتگن
کؤرکونچلو تالالاقا کؤش تیکگن،
قابور قاسين قیى گنچگن...

(مينکوللو ائوده دوغموش، چؤلده بؤيوموش، هارای، بو گون ساچلاری چييينلرينه تۆکولموش، داوار (قويون-کنجی) کیمی بدنینی توک اؤرتموش، قادین-قیز کیمی ساچ بييتيرميش (اوزاتميش)، قورخونج تالالاردا کؤشک تیکميش، قابير غاسينا تزک کچميش (کوموک خالق بيرلاری، 1990: 13)

«بيلقاميس» داستانينين قهرمانلاريندان ائنگيدو ايله مينکوللو آراسينداکی اوخشارليقلاری باشقا فولکلور نومونه‌لرينده ده تاپماق اولار. قوموقلاردان توپلانميش «ائيلگيم، سنئيلگيم، انشکینی آچ!» اوشاق ناغیلی ايله قديم شومئرلرده کنجی-جاناوار (بعضن ده شير) احوالاتی ايله ده پاراللار آپارماق اولار. (اوشاق، 1999: 333) حتى اونو دا سؤيله‌مک اولار کی، آذربايجان‌دان توپلانميش

«شنگولوم، شونگولوم، منگولوم! آچ قاپینی من گلیم!» ناغیلی ایله موقاییسده قوموqlاردان توپلانمیش متلرده كئچی نین بالالاری نین آدلاری شومئر متلرینه داها یاخین سسله نیر. بو ناغیلاردا كئچی بالالارینی خیلاص ااتمك اوچون قوردلا ساواشیر و قالیب گلیر. «ژاواتنی بیرى» ندا قهرمانین اولوم ملگی ایله گوروشو "کیتابی دده قورقود" داستانلاریندا دلی دومرولون عزرایل له گوروشو عئینی تفکورون محصولو اولدوغو کیمی عئینی قایناقدان بهرهلندیگینی سؤیله میه ده ایمکان وئریر

قوموق فولکلوروندا میفلری دیلچیلیک باخیمیندان اویرنن ای.آخالیپائیوا دوکتورلوق دیسسرئتاسیاسیندا تانریلارا سیتایش زامانی اوخونان بیر نغمه نی وئریر:

گۆک تئنقریم گۆکتن ماغا
گۆک گۆزلرینی آچیب باغا
گۆکچومان اولاقلاردا
گۆک چیچکلی تارلادا
گۆک چوخکنتلی بالاما
گۆک تئنقریم اوزوم باغا.

(ماوی تانری گۆیدن منه، ماوی گۆزونو آچیب باخیر، ماوی چؤللرده، ماوی چیچکلی تارلالاردا، ماوی كئچیلر اوتلا بیر، ماوی پالتولو بالالاری، ماوی تانریم یوکسکلردن باخیر) (شامیل ع. 2000:55،

آراشدیریجیا گۆره، بو نغمه قدیم دؤورلرده یارانمیش بیر سیتایش، ماگیك دوعانین قالیغی، یاخود تانریبا حصر اولونموش مراسیمده اوخونان ماهنی نین بیر پارچاسیدیر. داغیستان رئسپوبلیکاسی نین کایاخان بؤلگه سینده بیر تانریخان آغاجی وار. بؤلگه نین اینسانلاری همین آغاجا تاپینیپ قوربان کسیرلر. باخمایارق کی، بو بؤلگه ده اینسانلار یوز ایللردير ایسلام دینی نی قبول اتمیشلر. 50 ایلدن چوخ آئتئیست تبلیغاتین تاثیرى آلتیندا

اولسالار دا، بو گون يئننه تانريخان آغاجينا و ب. بو کیمی داش-
قايالارا ستایش اندیلیر، تانرینین گۆی رنگده اولدوغونو و بو
رنگین «ایلاهی گۆزلیک» آنلامی وئردیگینی قبول اندیرلر.
اونلارلا فولکلور نومونهسی آراسیندا بئله پاراللاری آپارماقلا
همین سوژنلرین تورک خالقاری آراسیندا داها گئنیش یاییلدیغینی
گؤستریمک اولار. بو، تاریخچیلریمیزین دادینا چاتار.
آذربایجاندا «قودو-قودو» مراسیمینده اوخونان نغمه‌نین بیر
حیصه‌سی قومقلاردا اویونلار، یومونچوقلار (ساناملار) کیمی
اوخونور. مثلا:

گون چیق،
گون چیق، گون چیق!
دوشمانلانی ژانی چیق،
آریو قیزین آلیپ چیق،
ائرشى قیزینق
ائشیک آرتدا قویوپ چیق! (تورکییه، 50:2002)

آذربایجاندا گونشین چیخماسی، یاغیشلی گونلرین سونا چاتماسی
اوچون کئچیریلن «قودو-قودو» مراسیمینده اوخونان نغمه‌لر
قاراجای-مالکارلاردا، قومقلاردا بیر آز فرقلی شکildeدیر.
قومقلار بونو «قودوربای» نغمه‌سی کیمی اوخویور.

مثلا: بیرسی اوخویور:
قودور-گودور قودوربای!
او بیریلر خورلا سس وئریر:
- هوسسای!
قودورباینی گورگنلر! - هوسسای!
گوروب سالام بئرگنلر! - هوسسای!
سالامینقین آری قوی! - هوسسای!
قاپچینما تارى قوی! - هوسسای!

تارتیپ بوزا انتئرمن!- هوسسای! (کوموک خالقى، 2002:8)

قوموقلاردا دا توپلاردا، مراسیملرده اوخونان نغمه‌لرین اکثریتی یئددی هنجالیدی. اونلار چوخ واخت دؤرد میصرع شکلینده ایفا ائدیله. آراشدیریجی امین عابید هله 1928-جی ایلده بو پروبلئمه دیقت یئتیره‌رک «تورک خالقلاری ادبیاتیندا مانى نوعی و آذربایجان بایاتیلارینین خصوصیتلری» آدلی تدقیقاتینی چاپ ائتدیرمیشدیر. (عابید ا. ، 24:1930) او، تورک خالقلاریندان توپلانمیش بئش مین دؤردلوک اوزرینده آپاردیغی آراشدیرماسیندا یازیر: «غرب (عوثمانلی) لهجه‌سینده مانى، چول کریم تورکجه‌سینده چین، کازان ایله جنوب کریمجادا جیر، اؤزبکجه اشوله، آشوله، عراق تورک لهجه‌سینده تورکو، قازاخ و قیرغیزلاردا کاییم اولنگ، یاخود آیتیسپا» آدلانیر. "مؤلفین فیکرینجه بو دؤردلوکلر موختلیف جور آدلاندریلسالار دا، عئینی کؤکدندیر. آراشدیریجی قوسارلی طلبه‌سی موصطافا عظمتزاده‌دن توپلادیغی قوموک مانى نومونه‌لرینی اینجه‌لیرک یازمیشدیر: "قوموق تورکجه‌سیله داغیستان اهالیسی آراسیندا دا مانى نوعی اینکیشاف ائتمیش حالدادیر. بونلار عومومی قورولوشجا آذربایجان بایاتیلارینا چوخ یاخین بیر شکیل گؤسترمدهدیرلر:

باربار گلتیر، بار گلتیر،

بازاردا ساتار التیر.

قاشین بولان گوزونو،

آراسی چتیر-چتیر.

آت میندیم آلاشاسین،

او گور یئکدیم قاشقاسین.

آلسام سنی آلیرمان،

آلمان سندن باشقاسین.

تار تیر فیریق تار سوقماق،

تار تاجیم بیلگیندن.

تامور لانغان تتر کسن،
تايمادين يورگيمدن.

قاپقارا قارا ياشمان،
قار اليغيم ياشيرمان.
سن ماغا گلمه سن ده،

ساغا گليب باش وورمان." (عابيد ه. ، 1930:34)

بعضى خالقلاردا ژانر كيمي گؤستريلن بير، ژير قديم توركلرده شئعير، نظمه وئريلن عمومى آد اولموشدور. بوگونون اؤزونده ده ايران ايسلام رئسپوبليكاسىنين مركزى ويلايتلريندن اولان اراك اوستانيندا ياشايان ساوه توركلرى شئعيره بير، شئعير سؤيلهينه بيرچى دئيير. (شاميل ع. ، 2000:98)

ماراقلى بوراسيدير كى، تورك خالقلارينين بير چوخوندا نثر شكلينده اولان فولكلور نومونهلرى قوموقلاردا بير كيمي، يعنى منظوم سؤيلهنيلىگى حالدا «كور اوغلو» كيمي مشهور داستان ناغيل ژانريندا وئريليپ. بو دا آچيق-آشكار اونو گؤستيرير كى، داستان واختيندا اونو ياخشى بيلن و سؤيلهين-اينفورماتورلاردان توپلانماييب.

قوموق فولكلورچولارينين "مينكوللانو بيرى"، "آنزىلى قيز" اى ايگيدلىك ائپوسو، "عابدوللانى بيرى"، "ايشايىنين بيرى" "زورۇشنۇ بيرى"، "اىلدارۇشنۇ بيرى"، "آكمۇرزانى و بكمۇرزانى بيرى"، "آيقازينى بيرى"، "توركاللىلى تۇناى بيبيى بيرى"نى ايگيدلىك-تارىخى بيرلارى، "سولطانمۇتنو بيرى" "ايسلام باتيرين و سولطانمۇتنو بيرى"نى (توركييه، 2002؛ كوموك خالقى، 2002) و س. تارىخى بيرلار كيمي تقديم ائتسهلر ده، خالق طرفيندن سؤيله-سؤيله اوخونور و يئنى-يئنى علاوه لر، ديشيكليكلر ده ائديلير.

اسارت آلتيندا اولان خالقلاردا ايشغالچيلار علئيهينه يازيلميش و ياراديلميش بديعى اثرلرين ايفاسى، يازيبا آلنماسى و نشرى ياساق

اولسا دا، اینسانلار همیشه بئله اثرلری سئومیش، گیزلینده اولسا دا ایفا ائتمیش، نسیدن-نسله اؤتوره رک یاشاتمیشدیر. نهنگ روس دؤولتینه قارشى 20 ایلدن آرتیق دؤیوشموش شئیخ شامیل حاقیندا قوموqlارین یاراندیقqlاری و یاشاتدیقqlاری "شامیل ییری" دا باش اوجالیغیلا سؤیلنمیش فولکلور نومونهلریندندیر. بیردا اوخونور:

تئرئکئنى بولای باشین قۇورتقان
ائرئتنگی آچچی آيازنى تومانی،
ماسکئو بولان اون سگیز ییل داو ائتدی.
داغیستاننى ایمام شامیل اؤلانى.
داغیستاندان شامیل تایدی - سیی تایدی،
اوستوبوزدن توره گئرگئن ائر تایدی

(آغالارین بؤیله باشینی سولدورموش، صاباحکی آجی آیزین دومانی، موسکوا ایله 18 ییل ساواشدی، داغیستاننى ایمام شامیل اوغلانى، داغیستاندان شامیل گئتدی، اوستوموزدن توره یوروتن ائر گئتدی.) (تورکییه، 43:2002)

قوموqlار آراسیندا ایمام شامیل و اونون موباریزه سی ایله باغلی چوخلو شعیر، ماهنی، روایتلر اولسا دا، اونلار واختیندا توپلانیب چاپ اندیلمه میشدیر. آذربایجاندا دا بو مؤوضودا خئیلی فولکلور نومونه سی وار.

اینسانلاری دوغرولوغا، عدالت، دوزلوکه، مردلیکه، صداقته سسلهین آتالار سؤزلری، «بئنین ایدمانی» آدلانديریلان تاپمالار، مودریک فیکیرلر آشیلایان ناغیللار، مراسیم نغمه لری عوضسيز بدیعی نومونه لر اولوب یازیلی ادبیاتین اینکیشافینا تکان وئرمیشدیر. قوموق یازیلی ادبیاتی اوزون ایللر کلاسیکلردن مرحوم اندیلسه ده، زنگین شیفاهی خالق یارادیجیلیغینا دایاناراق میلی لیگینی قوروپوب ساخلایا بیلیمشدر.

2. آذربایجان و قوموق یازیلی ادبیاتی نین علاقه لری

سوئتلر بیرلیگی چؤکدوکدن سونرا بو ایدئولوژی تاثیرلر ده آرادان قالخماغا باشلادی. هله‌لیک قوموقلار ادبیاتلارینی زنگین فولکلورلاری و اون بئش یوزیللیکده یاشامیش کامال اوممی (نوری) ایله باشلابیرلار. کامال اوممی نین (نوری) قوموق اولدوغونو ایثباتلاماق اوچون آشاغیداکى میصراعلاری نومونه گؤستیرلر:

انلتر کونگول اؤل انلرلرگه...
 میسکین کوموک سومبونلرین،
 گزدیم توزدوم چوخ دئولشدیم،
 آخیر واطانیم اویلاشدیم،
 های آمان، کؤنوقا یول گؤرمه‌دیم.
 اینگ سون باریب شاما دؤندوم.
 (کارچیق، 2002: 6)...

میصراعلارداکى، «میسکین کوموک» ایفاده‌سینه دایاناراق شاعیرین قوموق اولدوغونو و «کؤنوقا» ایفاده‌سینه دایاناراق کؤنوقالی اولدوغونو سؤیله‌ییرلر. آراشدیرجیلار کؤنوقانی ایندیكى داغیستان رئسپوبلیکاسینداكى باواقای و چیرورت یایلاسینداكى کویسون چایی نین ساھیلیندهكى کونوقالایله عئینلشدیریرلر. شاعیرین اؤنجه کندلرینده، سونرا شیرواندا (ایندیكى آذربایجان) درین بیلیک آلدیغینی، عسگری بؤلوکلرده قازى اولدوغونو، عوئمانلى اوردولاری ایله بیرلیکده دؤیوشلرده ایشتیراک ائتدیگینی، سونرالار ایندیكى تورکیه‌ده یاشادیغینی و 1475-جی ایلده کونیا شهرینده اولدویونو یازیرلار. (کارچیق، 2002: 6)

سون ایللرده قوموق آراشدیرجیلاری اورتا یوز ایللیکلرین قایناقلارینی دیقتله گؤزدن کئچیرمرک ادیبلرینه صاحب چخییرلار.

بونا اوممی کامالین (نوری) یارادیجیلیغی نین اؤیره نیلمه سی گؤزل
نومونه اولا بیلر. اوممی کامالا عایید اندیلن:

دنگیزده بیر ساز اولور،
گول آچیلیر، یاز اولور.
من یاریم گول دئم
گولون عؤمرو آز اولور (تورکییه، 197: 2002)

- شئعیری بو گون ده آذربایجاندا خالق ماهنیسی کیمی اوخونور و
«بایاتیلار» کیتابلارینا مؤلفی معلوم اولمایان متن کیمی داخل
اندیلیر.

آشوق انصاری (1838-1934)، محمد افندی عثمانوو (1860-
1934) دا قوموق کلاسیکلری سیراسینا داخل اندیرلر. اصلینده،
اونلارین یارادیجیلیغی ایستر دیل-اوسلوب، ایسترسه ده مؤوضو
باخمیندان آذربایجاندا، اؤن آسییادا، کریمدا، تورکمنیستاندا یاشامیش
ائل شاعیرلری نین، آشقلارین اثرلریندن او قدر ده سئچیلیر.
یاخسای اؤتن یوز ایلیکلرده داغیستانین ان اینکیشاف ائتمیش
اینضیاطی مرکز لریندن بیر ی اولموشدور. بوراداک ی مدرسه ده
دؤورونون ساوادل ی دین عالیم لری چالیشمیشدیر. اونلاردان تحصیل
و تربیه آلانلارین بیر چوخو سونرالار شرقده مشهور لاشمیشلار.
شاعیر سئید عظیم شیروانی ده بو مدرسه نین طلبه سی اولموشدور.
1835-ج ی ایلین اییولون 10-دا شاماخیدا آنادان اولان سئید عظیم
7 یاشیندا آتاسینی ایتیریر. آناس ی عایله نی دولانديرماق اوچون
یاخسایا دؤولت طرفیندن حاکیم تعیین ائدیلیمیش آتاس ی موللا
حوسئنین یائینا گئدیر. (کؤچرلی ف. ، 1981: 30، ایکی جیلد).
باباس ی سئید عظیمین فراستین، حاضیر جاو ابلیغینا، دیری باشلیغینا
گؤره اونو داها چوخ سؤیر و تحصیلنی داوام ائتدیرمه سینه
یاردیچی اولور. اورادا 10 ایله باخین یاشایان سئید عظیم 1853-
جو ایله ده آناس ی گولسوم خانیملا گئرییه - شاماخیا قاییدیر. شاعیر
سونرالار همین گونلری خاطر لایراق یازمیشدیر:

اولدوم اول گون کی، چارده سال،
دوشمه دیم فیکری-دؤولتی مالہ.

ائیلہ دیم عاریفانہ کسبی-عولوم،
... او خودوم نحوو صرفو-فقیهو اوصول،

حیکمت و هئیت ائیلہ دیم محصول. (حوسئینوو س.، 13:1977)

چوخ تأسوف کی، اونون حیاتی نین یاخسای دؤورو و
م.ا. عثمانوولا دوستلوغو لازیمینجا اؤیره نیلمه ییب. مدرسه ده اونا
کیملر درس دئییب، کیملرله دوستلوق اندیب، سونرالار قوموق
ضیالیلاریندان کیملرله اونسیتده اولوب؟ بو سواللار جاواب وئرن
آر اشدیرمایا هله راست گلهمیشیک.

سونوج: سوونتئر بیرلیگی نین چوکوشو عرفه سینده
م.س. قورباچوون باشلادیغی «پئرئسترویکا» حرکاتی ادبیاتا دا اؤز
تأثیرینی گؤستردی. داغیستاندا یاشایان قوموقلار «تئنگلیک» آدلی
ایجتیماعی تشکیلاتلارینی قوردولار. روسیانی خوصوصی
خیدمت اورقانلاری میلی دیرلره صاحب چیخماق اوغروندا
باشلانان حرکاتی ضعیفلتمک اوچون چوخ میلتلی داغیستان
خالقلاری آراسیندا نیفاق سالدی. لاکین سیاسی سیخینتییا، ایقتیصادی
چتینلیکلره باخمیاریق، قوموق ادبیاتی اینکیشافدادیر.

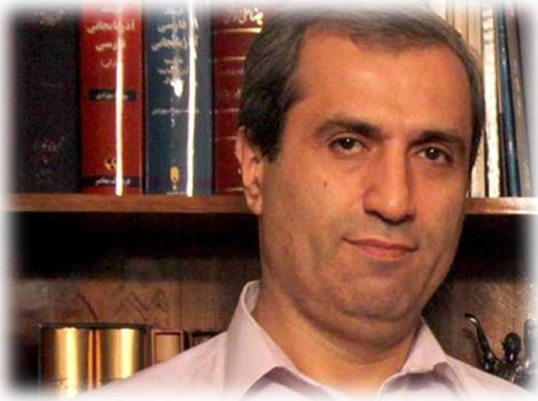
چوخ تأسوف کی، آذربایجان-قوموق ادبی علاقه لری یئنی مرحله یه
قدم قویا بیلهمیشدیر. حتّی 20-جی یوزایللیگین 20-30-جو
ایللری نین عنعنه سی بنله برپا اولونمامیشدیر.

قایناقلار

1. Abid Əmin. (1930). Türk xalq ədəbiyyatında
manı nevi və Azərbaycan bayatılarının
xüsusiyyəti (Beş min bayatı-manı üzərində
yapılmış bir tətebbönamədir), "Azərbaycanı
öyrənmə yolu", sayı 4-5(9-10)

2. Çobanzadə B. (1925). Qumuq dili və ədəbiyyatı haqqında, "Maarif və mədəniyyət" jurnalı, sayı, 3.
3. Çobanzadə B. (1926). Qumuq dili və ədəbiyyatı tədqiqləri, Bakı.
4. Köçərli Firudin. (1981). Azərbaycan ədəbiyyatı, "Elm" nəşriyyatı, Bakı.
5. Kumuk xalk avuz yaratğçuluqğu, (2002). Xrestomatiya (Studentler üçün), Maqçaqkala.
6. Kumuk xalk yırları. (1990). Maqçaqkala
7. Hüseynov Sadıq. (1977). Seyid Əzim Şirvaninin yaradıcılıq yolu, "Elm" nəşriyyatı, Bakı.
8. Şamil Əli. (2000). Tanıdığım adamlar. "Sumqayıd" nəşriyyatı
9. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. (2002). Kumuk edebiyatı, Ankara, 20. cilt.
10. Xürrəmçızı Afaq. (2002). Azərbaycan mərasim folkloru, "Səda" nəşriyyatı, Bakı.
11. Yoloğlu Güllü .(1996). Qumuqlar, "PRESS Fakt" qəzeti, 23-29 fevral

دوكتور مرتضى مجدفر

“بی”ین آلماناسی

کنده قوناق ایدییم. قوناق الدوغوم ائوین حیه طی گول – چیچکلی بیر
یئر اییدی. اورادا یاتیپ، اوتوردوغوم اتاقدان، حیه طده اولان تازا
آچمیش غونچه لرین گوزه للیکلرینی گوره بیلیردیم و یاز گوللری
نین عطرینی بوتون ووجودوملا حیس ائدیردیم. یاز فصلی نین
باشلانماسینی، حیه طده شئح تورپاقلاردان قالخان خوش و گویده
جولانا گلیمیش قوشلارین جه – جه وورماسیندان، دویماق چتین
دگیلیدی. خوروزلار، نئچه ساعات گون چیخمامیشدان قاباق،
گؤیچک یاز گونونون یئتیشمه سینی اعلام ائتمیشدیلر. چوخ مدت
ایدی کی یوخودان اییلمیشدیم. آنجاق یئریمدن دورماغا
کاهیلار شیردیم. حیه طده کی خوروزلارین سسی، بیر داها دا
اوجالیدی. ائله بیل بود دونه منی، یئریمدن دورماغا گوره هده له
بیردیلر. یئریمدن آیاغا قالخیب، حیه طه چیخدیم. بیر آن کوکسومه
دولان ساغلام هاوا، منی سون درجه شئلندیردی، هاوانین بوقدر
تمیز اولماسیندان تعجب لندیم. حیه طده، ال – اوزومو یویان زمان،
قوناق اولدوغوم ائوین دامیندان یوخاری قالخان توستونو گوردوم.
توستولر بورولا سمادا یول آچیردیلار. دئمک، ائوین آروادی،
چوره ک پیشیریدی. حیه طده، یاز فصلی نین یاراتدیغی گول –
چیچکلرله مشغول اولدوم. ائو بییه سی اوغلونون قیشقیردیغی سسی
ایله، یئریمدن بودره دیم. آنجاق اللریمین آراسیندا ساخلادیغیم، یاز

فصلی نین تازا بالاسی نین، بالاجا تیکانی الیمه باتدی! آخی من
اونونلا دانیشماقدایدیم.

آغیز آلمانیا تزه پیشیریلیمیش چوره ک و کند پئندیری
حاضیر لامیشدیلار. چای ایسه، اودساماوارین اوستونده دم ده ایدی.
ایللر ایله یئیب – ایچمه دیگیم، دادلی – دوزلو ب یئرمانده لر منیم
ایننتیظاریمدا ایدی.

قئین آلتینی یئدیکن سونرا، ائو بییسه نین همان بالاجا اوغلو، منی
حیه لرینده کی پیه یه آپاردی. پیه ده نچه دنه یال – قویروقلاری
کیلکه لی اولان آت باغلامیشدیلار. اوغلاندان قویون – قوزولارین
خبرینی آلدیم. دئدی: عم اوغلو، اونلاری، قارداشیم اوتلاماق اوچون
آپارییدیر. قارداشیم هر گون اونلاری داغا آپارار. سحر گنده ر،
آخشام گلر.

دئدیم: بو آتلارین بیرینه مینه بیله رم می؟ دئدی: ائله سنی، آت
سئچمک اوچون بورایا گتیرمیشم.

بیر کهر آت، قورمال گوزلری ایله منه باخیردی. اونون جیلووندان
توتوپ، آتلارین صفیندن ائشیگه چیخارتدیم. بالاجاقوناچیم، تنز
اونو یهرله دی. بیرآز سونرا، آت ایله کندین داشلی کوچه لرینده
چاپماغا باشلامیشدیم.

کندین کوچه باغلاری دا، اورادا قوناق اولدوغوم ائو کیمی گول –
چیچکله بزه نمیشدیر. کوچه – باجالاردان و باغلارین
دووارلاریندان ائشیگه توکولن غونچه لر، ائله بیل کی یئددی
رنگله بویا میشدیلار. اونلارین شن قوخوسو، باغلارداکی
آغاجلارین دیبینه وئرلیمیش پئینن اییی ایله بیرلشمیش و یاز رایحه
سینی کنده یایمیشدی. هاوانین خوش اولدوغو، او قدر منی شوقا
گتیر میشدی کی فیکرده سیغیشمایان بیر سر عتله، آتی چاپدیرماقد

ایدیم. کوچه لردن کئچن زمان، آت، قدرتلی آياقلاری ایله، کیچیک جولالارا بیغیلیمیش، دونن گنجه کی یاغیشین سویونو، هر بیر یانا سووورودو.

آتی، سرعتله چاپدیردیغیم اوچون، تئز نفسدن توشدو. او نفسدن دوشن زمان، منی کندین قیراغیندا اولان بولاغا یئتیرمیشدی. بولاغین سرین سویوندان ایچدیم. ب بیر آز اوره گیمین آوونو آلدی. آت، هله ده تویشومه ده ایدی. اوره گی، آز قالیردی یئریندن چیخسین. الیمی یاشالتدیم اونون بدنینه چکدیم. گوزلرینی قییاراق، سانکی دئییردی:

– “اوغول آت گورمه میسن، منی بئله چاپدییرسان؟! ” نه بیلیم بلکه ده اونو تومارلادیغیما گوره، مندن تشکر ائتمک ایسته ییردی. آتین احوالاتی منی انله اوزومه دالیرمیشدی کی، بولاغین هنده – ورینده اولان گویچک کند قیزلارینی گورمه میشدیم. اونلارین هامیسینین، اللرینده سو سهنگی وار ایدی. قیزلار دوزلو، ملاحظلی ایدیلر. قیافه لریندن، کنده ده اولان صفا – صمیمیت آیدینجا بللی ایدی.

اونلار بیر اللرینده سو سهنگینی ساخلایارق، اوبیری اللریله باشماقلارینی اوزلری نین قاباغینا چکمیشدیلر. باخیشلاری چوخ غریب ایدی. او باخیشلاردان، هئچ نه آنلاماق اولموردو. بیلیمیرم ندن هامیسی دینمز – سؤیله مز، سهنگلری الهه دورموشدولار. اوز اوزومه دندیم گورسن منیم بورادان گنتمگیمی ایسته بیرلر؟! اونا گوره، بیرداها دا اونلارین آی بنیزلرینه و معنالی باخیشلارینا نظر سالدیم، سونرا آتیمی مینیب، یاواش – یاواش یئریمگه باشلادیم. بولاق باشیندان آزا اوزاقلشمیشدیم کی، اونلارین گؤلوش سسینی، هم ده سویون شارپا شاپ سسلندیگینی انشیتدیم. سویون سسی سهنگلرین دولدورماسیندان یارانمیشدیر، آنجاق گؤلوش سسلری نین سببینی دویا بیلیمیردیم.

آتیم یورولموشدو. ائله اونا گوره، آتی یورغا یئریدیردیم. کندن
چوخ اوزاقلشمیشدیم. کندن انشیگینه اولان بیر زمی یه یئتیش
واخت، هله گون گویون اورتاسینا یئتیشمه میشدی. زمینی، قوجا بیر
کیشی، بالاجا بیر اوغلانلا بیرلیکده بئله بیردیلر. قوجا منی گوره
رکن، بئلی یئر قویدیو الینی بئلینه دایادی. قوجا کیشی گيله
یاخینلاشماق کیممی دئدیم: عمی قوت... یورولمیا سان! قوجا
جوابیمدا دئدی: ساغ اولاسان بالام... .

آتدان آشاغی یئندیم. بالاجا اوغلانین لینده کی بئلی آلدیم و زمینی،
بئش آلتی یئردن زده له دیم. دئییردیم بس من ده یئری
شوخوملا بیرام! قوجا کیشی، زمینی یاز فصلی نین ایلک
گونلریندن شوخوملاماغا باشلامیشدی. او دئییردی کی بورادا بو غدا
اکه رم. زمی نین آراسیندا، سو قویوسی وار ایدی. قویودان سو
چکدیم و ال-اوزومو یودوم. قوجا و اونین یانیندا اولان اوغلانلا بیر
داها آلاهی قوت وئرسین دئییه، آتین جیلووو الیمده، اورادان
اوزاقلشدیم و کنده ساری یولا دوشدوم.

کندن انشیگینه قومسال بیر یول وار ایدی. بو یولون واسطه سیله
کندن آیری یئرله گنتمک اولاردی. آتی یول قیراغیندا ایره لی
آپاریردیم. هارا گنتمگ معلوم دگیلدی. یولون دور- برینده ده یاز
فصلی نین بزه دیگی گوی چمنلری و خیردا-خیردا انسان روحونو
اوخشایان الوان گوللری گورمک اولوردو. اونلارا باخدیقجا
صفالانیردیم. آت، یولون قیراغیندا اولان اوت- علفلری یولوب،
یئیریدی. بیر آز یول گندیکدن سونرا، اوزاقدان کیچیک بیر بینا،
گوزومه دگدی. اورایا یاخینلاشدیقجا، بالاجا-بالاجا اوشاقلاری دا
سئچمک اولوردی. اونلار اویان-بویانا قاجیردیلار. بینانین قاباغینا
چاتان زمان، انون مدرسه اولدوغونو آنلادیم. اوشاقلارین معلمی،
تاختا بیر صندلین اوستونده اوتورموشدو و اولاردا، مدرسه نین
قاباغینداکی گوی گویرنتی لرین آراسیندا اویاییردیلار. بالاجا بیر
قیز اوشاغی چمن لرین آراسیندا چیخان تکجه - بیر ساری

گوللردن، گول دمتی دوزلتمکده ایدی. اونلاری کیمه وئره جگیندن خبریم یوخ ایدی. معلم، منی گوروب یئریندن دوردو. دورونه قومالاشان اوشاقلار اوندان فاصیله آچدیلار. معلم، اونلارا “اوشاقلار قاچین اویناییین، ناغیل قالسین سونرایا”، دئییه، منله گوروشدو. بیر مدت دانیشدیق. معلم دن چوبانلارین هانسی داغ اتگینه گئتمه لرینی خبر آلدیم. اودا الیله گؤستریدی. اونونلا وداعلاشدیم. آتی میندیم و سرعتله اورادان اوزاقلشدیم. بیرداها دؤنوب، بالاجا بینایا باخاندا، مدرسه نین قاباغیندا هنج کیم یوخ ایدی. معلم گؤستره ن داغین اتگینه یونلانمیشدیم و آت ایله بیرلیکده اورایاساری قدم گؤتوروردوم. اورایا چاتمامیشدان قاباق، گورولتولو سسله داغ-داشی سیئراندن و بوروق-بوروق یوللاردان گلن گلن چاپین قیراغیندا دایانیب، آتیما سو وئرمیشدیم. کندین گؤزه للیگی، مخمل چمنلری، گول-چیچکلری و آعاجلارلا بورونمه سی، چاپین برکتلی سویوندان ایدی.

دوز گونش گویون اورتاسیندا دایانمیشدی کی، داغین اتگینه یئئتیشدیم. آت ائوییه سینین اوغلونو گوردو کده، اوجا سسله کیشنه دی. آندان دوشدوم، آت اوزونو اوغلانا یئتیریدی و اونون اوز-گوزینی ایی له دی.

قوبونلار داغین دوشونده اوتلاییردیلار و دایانمادان اوت یئیردیلر: سود امر اوشاق، آناسینین دوشوندن سوت یئدیگی کیمی. سحر یئدیگیم چوره بین بایاتی، همان پنندیر؛ بیرده نچه فال گیرد کان ایچی وارایدی. اونونلا ناهار یئمگه یولداش اولدوم. ناهار یئییه-یئییه اوین-بویاندان دانیشیردیق. دانیشیقلا رین دیبی باشی یوخ ایدی. هر باجادان سوز آچیردیق. سوزلر چوخ قات-قاریشیق ایدی. اوغلان دئییردی کی بو داغین ایچی بوشدو، اینانمیرسان باخ، گور! سونرا بیر نچه دؤنه داغین اتگینده کی گوی-چمنلرین اوستونده آتیلیب، دوشدو و داغ بوش طبیل کیمی سس وئردی. من ده بیر، ایکی دفعه

داغا يوموروق ووردوم. داغ دا اوغلان دئيه ن كيمي سسلنمگه باشلادی.

سحر دن دولانماقدا ايديم. يور غون-آرغين اولموشدوم. يئر ييبب كنده گنتمگه، حتى چوبان اوغلانلا دانيشماغا قودر تيم يوخ ایدی. ائله اونا گوره، داغين اتگينده دوشوب ياتديم. نئچه ساعات ياتماغيمي بيلمه ديم. بدنيم اولو كيمي اولموشدو. آنجاق، چوبان اوغلان منی بوخودان اويادان زمان، گونش افقده گيزلنمگه حاضير لانيردی.

اوغلان، اويان-بويانا ياييلاق قويون-قوزولاری بير يئره بيغماغا باشلادی. بوزمان، چوبانين ايتی ده، محكم سسله، قيريق-قيريق هورمگه باشلادی. اونون قدرتلی سسينی انشیده ن حيوانلار، هئچ بيری، صفدن اوزاق دوشمگی روا بيلميرديلر.

چوبان اوغلان، قويون-قوزولاری قاباغينا قاتدی و اونلارا “هو-هو” دئيه، بيرليكه كنده ساری يوللانديق. قويون سوروسو داغدان آشاي يئنن واخت، اونلارين گؤتوردو يو قديملي سسيندن ريتملي بير نغمه و يئری بوروين توز-تورپاق گؤيلره قالخيميشدی. قويونلارين بعضی سی نين بويونا باغلانان زينقروو ايسه بو نغمه داها دا گؤزه للشميشدی. بيز كنده يئتيشن زمان، گونش ياتميشدی. كندين ميدانچاسيندا اولان قهوه خانادا، كنداليلر بير ايستيكان چای ايچمكله، گونده ليك يور غونلوقلاريني، جانلاريندان چيخارماق ايسته بيرديلر. منی ده اؤز يانلارينا چاغيرديلار. چوبان اوغلاندا، سوروسونو پيه ده يئرلشدير مگه گئتدی.

قهوه خانادا اوتوران كيشی لر، اذان دان سونرا کی توی دان دانیشيرديلار. منی ده تویا چاغيرديلار. ميدانچا دا اولان گؤلون سويوندا ال-اوزومو يودوم و يئنه ده قهوه خانانين قاباغينا دؤشه نیلن تخت لرين اوستونده اوتوردوم. اذان سسی كندين بالاچا مسجديندن گؤيه قوزانميشدی. ائله بيل نئچه نفر بيرليكه اذان دئيرديلر.

ایکینجی چاپیمی ایچمه میشدیم کی، گوردوم گلینی گتیریرلر. گلین گوللو-بزه نکلی آغ پالتارلارلا- گئییمیشدی. اونو، آغ بیر ات اوستونه میندیر میشدیلر. آتین بدنن ایسه، قئرمزی چیت پارچالارلا اورتوموشدولر. اونان بیاز داللیق، بی یی و ساغ-سولوندا اولان ایکی جوان اوغلانی دا گورمک اولوردو. بیگ، بدننه دار اولان قارا کوت شالوار، هم ده یاخاسیز آغ کؤینک، گئییمیشدی. گلینی بیر چوخ کند آرواد، اوشاگی، بیرده نئچه کیشی توی ائوینه آپاریردیلا. قهوه خانا قاباغیندان کنچن زمان، قهوه ده اولانلارین هامیسی تویا گندلرین صفینه قاریشدیلار. دسته نین قاباغیندا، بیر عاشیق، چالیب اوخوماقدا ایدی. او، موختلیف ماهنی لار اوخوردو و جور به جور هاوالار چالیردی.

توی ائوینه نئچه آددیم قالمیشدی. یاز دا اوز توی پایبسینی یوللادی. یاغیش بالا-بالا، دامالاری ایله کند ائو-ااشیکلرینی یاشالیدیردی. یاغیشین یاغماسی ایله، یئنه ده یاز فصلی نین طراوتی، اوره کلری اوخشاییر، شنلندیریردی.

توی ائوینده، یئکه-یئکه قازانلاری اوجاق اوستونه قویموشدولار. بی-گلین اوز یئرلرینده اوتورموشدولار و قوناقلار حیه طین، دام-دووارین دورد بیر یانینی دولدورموشدولار. آشیق یورولمادان چالیردی. هره بیر ماهننین اوخونماسینی طلب ائدیردی. اودا، هئج کسین سؤزونو جواب سیز قویموردو. آنجاق، آشیقین اوخودوقو ماهنی لاری هئج بیر زمان من، باشقا یئرلرده ائشیتمه میشدیم. او اوخودوغو نغمه لرین ان چوخونو بیرینجی دفعه اولاراق، ائشیدیردیم. عاشیق اوخیان ماهنی لارین، آنجاق بیر یادیما قالیبدیر. بیلیرم نییه اونلارین هامیسینی یادیمدا ساخلایا بیلمه دیم.

آشیقین اوخودوغو ماهنی لاردان یادیمدا قالانی، انله بیل یاز هاققیندا ایدی. او، اوخوردو:

اكينچى ايله، داغ اتگينده / پاييزدا اكيلن، جاوان گيلانار،
 يازدا بسله نر، آغ چيچكينده / يايذا ميوه وئرر، قيرمىزى گول نار
 چكيلن امكله آچيلار گوللر / دالغالانار چولده، سارى سونيوللر
 باغلاردا گويه ره ن عطيرلى گولپر
 آيدىنلادىب گوزو، كۈنولو اوخشار
 پالچىق داخمالاردا، بۈيۈين قىزلار
 يابانى چيچكلر، سارى اولدوزلار
 ياغيشلى پاييزلار، گونشلى يازلار
 بو قارا تورپاغي انده رلر گول زار...
 اونلار كى دونيادان چوخ تئز كۈچرلر
 خرمنلرى دۈيۈب، بوغدا بيجرلر
 قارا چۆره ك يئيب، شورسو ايجرلر
 بير گون كور يوخودان اولارلار اوياخ!
 سحر نسيمي ايله گوللنن اوتلاق،
 چمن ده آچيلان سوسنى زانباق
 دونياني بزه بين امكدير آنجاق

اولماز سا قارا قیشلار، گوللنمز یازلار!

توپدا اولان جوان اوغلانلار، به یه ده بیر نئچه دنه قیرمیزی آما
گنیر دیلر. آما آتما مراسیمی نین نئجه اولدوغون انشیتیمیشدیم، آنجاق
یاخیندان گورمه میشدیم. بی آلمانى الینه آلان زامان، یئنه ده عاشیق
اوخوماغا باشلادی:

آل آما، دژرد اولایدی

دوشمنه درد اولایدی

بو آلمانین صاحیبی

سئودیکیم مرد اولایدی

آما آتدیم نارلیغا

گوونمه بو وارلیغا

گؤزه للیک سندن کنده ر

الین دوشر دارلیغا...

بی آلمانى، الینده یوخلادی، سونرا اونو گلینه ساری آتدی. آما بی
ین الیندن قورتاردی و برک منیم آلیما دگدی... او، باشقا بیر آما
گؤتوردو و آتدی؛ آنجاق یئنه ده منه دگدی. مجلس ده اولانلارین
هامیسی گولدولر. اوچونجو آما اوزومه دگن زمان، آنامین سسی،
منی اوزومه گنیردی. گؤزلریمی آچدیم، گوردیم آنام الینی اوزومه
قویوب، دئییر: اوغول، دور! بئواخت دیر، ایشیندن قالارسان....

پنجره دن اوتاغیما دولان توستونو کوکسومه دولدور دوم و
ماشینلارین های-کویلو سسلرینی، اوره ک دردی ایله دینله یره ک،
یئریمدن آیاغا قالخدیم. دوواردکی تقویم اوزه ره، یاز فصلی ایدی.
آنجا، آغاجلارین یارپاقلارینا، کدر توزو قونموشدور. یازیچی

اوستاد سجاد سعید مهر شعر...

ای باکی

ای باکی سنین اوجادیر باشین
اسکی دیر تارخین اوزوندیر یاشین.

قالخیب سمایه شانین شوکتین
فخر ایلر سنه قوزی آدشین.

اینکشاف ایله گلجه جین وار
برکتلیدیر دیر تورپاقین داشین.

باغلارین گول چیچک اولکه آبادان
دادلیدیر یمک لر بیرده کی خاشین.

اوولکی اینسانا اولوبسان مسکن
شاهدیر سنه قوبستان داشین.

اسگی دیر شهرین کنجه جه ین وار
دنیز گوزندور ساحیلده فاشین.

حسرتین ایللردیر یاندرار منی
یوللارین دومانلی چنلی دیر باشین.

ایرلی گل سنی باغریما باسیم
گونشدن قوزویه گلیب سیرداشین.

تهران 95

گوزل آلاه گوزل یارادیب

سالیب درده اینسانلاری اویادیب

بیلن آلاه بیلیمک وئریب اینسانا

قارانلیقدان ایشقلیغا چیخاریب.

تهران 95

او گوزلدیر گوزللری سئویبدیر

خلق ائلیب اینسانلاری سئویبدیر

اوزو بیزه دئییدیر

بیز سئومیش آلاه بیزی سئویبدیر

باشلیرام او آلاهین آدینان

درده سالیب عاشیقلری سویبدیر.

تهران 96

گلمیشم

اوره یمدن اوره ینه یول آچمیشام گلمیشم
سحر آخشام عطرین ایزله میشم گلمیشم.

بیر عومور دیر آختارار کن سنین تک بیر گوزلی
ایتررکن جاوانلیغی قوجالمیشام گلمیشم.

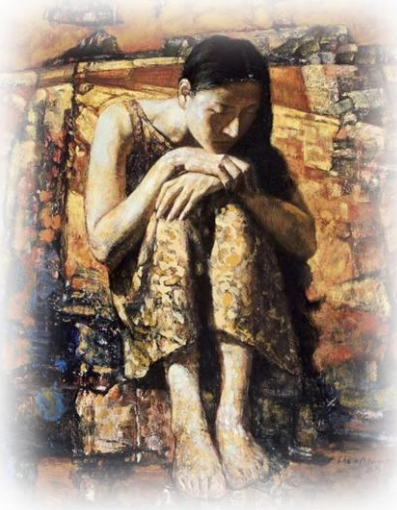
دورنالار تک قاناد آچیب اوجاغلار باشیندان
دره لردن قایالاردان یول آچمیشام گلمیشم.

دنیزلری سیر ادركن چوخ دیاران کئچمیشم
کسیب بیچیب اوزون یوللار قوش اولموشام گلمیشم.

کوسموشیدیم ایللر بویو اوزگه دن یوخ اوزومدن
ایندی آما پشمان اولوب باریشمیشام گلمیشم.

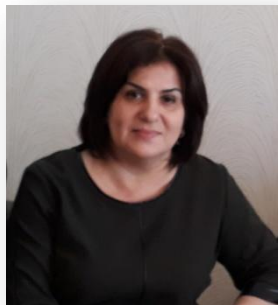
حسرتیندن ایچریمه یاندیریجی اود دوشوب
اود سوندورن عشقین ایله ساریشمیشام گلمیشم.

آج قوللارین سال بوینوما نیسگیلینم سئوگیلیم
طاقتیم یوخ آیریلیقدان یورولمیشام گلمیشم.

Tunzale Zeynalova**Göyüşov Ramiz Cahandar oğlu-**

Binəqədi Rayon İcra
Hakimiyyəti **Ərazi idarəetmə və
yerli özünüidarəetmə orqanları ilə
iş şöbəsinin müdiri, Yeni
Azərbaycan Partiyası Binəqədi
rayon təşkilatının sədri.**

Göyüşov Ramiz Cahandar oğlu 01 sentyabr 1954-cü ildə anadan olmuşdur. 1975-ci ildə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu (indiki Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti) bitirmişdir. Uzun illər icra strukturlarında məsul və rəhbər vəzifələrdə çalışmış, 1990-1991-ci illərdə Mingəçevir şəhər XDS İcraiyyə Komitəsinin sədr müavini, 1993-1996-cı illərdə Mingəçevir şəhər İcra Hakimiyyəti başçısının müavini, 1996-2005-ci illərdə icra başçısının birinci müavini vəzifələrində çalışmışdır. 2005-ci ildən Binəqədi rayon İcra Hakimiyyəti başçısı aparatında şöbə müdiri vəzifəsində işləyir.

Dövlət qulluğu müşaviridir. 2011-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə “Dövlət qulluğunda fərqlənməyə görə” medalı ilə təltif olunmuşdur.

2013-cü ilin iyul ayında Yeni Azərbaycan Partiyası Binəqədi rayon Təşkilatına sədr seçilmişdir.

Ramiz Göyüşov

Bu gün Böyük şairimiz Nəriman Həsənzadənin ad günüdür. Nəriman müəllimi ad günü münasibətilə səmimiyyətlə təbrik edir, ona möhkəm can sağlığı, yeni- yeni yaradıcılıq uğurları arzu edir və onun 85 illiyi ərəfəsində yaradıcılığı haqqında yazdığım bir yazını dostlarla bölüşürəm.

Milli şeir ənənələrinə söykənən təkrarsız poeziya Nəriman Həsənzadə təbiətən şairdir. Mənim qənaətimcə o anadangəlmə şairdir. Elə anadan şair doğulub. Onun səsinin ahəngində bir şeiriyət, danışığında, söz-söhbətində bir ahəng, duruşunda, oturuşunda, davranışında bir nəzm var. Mən bilmirəm onda bu qabiliyyət genetikdir, yoxsa

yox. Hər halda genetik də olsa Allah Təala Nəriman Həsənzadəyə bu qeyri-adi istedadı bəxş edib.

Dediklərimin təsdiqi olaraq görkəmli ədəbiyyatşünas- alim, ictimai-siyasi xadim akademik Nizami Cəfərovdan sitat gətirmək istərdim: “Nəriman Həsənzadə böyük Səməd Vurğundan sonrakı dövrün ən gözəl şairlərindəndir, şeirində də, nəsrində də, dramaturgiyasında da, hətta publisistikasında da o məhz şairdir... Şairlik N.Həsənzadənin stixiyasıdır – o təkcə şeirində, nəsrində, dramaturgiyasında, publisistikasında deyil, adi məişətdə də şairdir, yazanda da yazmayanda da şairdir...”

Nəriman Həsənzadə ədəbiyyata keçən əsrin 50-ci illərinin əvvəlində gəlib. O, 60 ildən çoxdur ki, Azərbaycanın poeziya meydanında cövlan etməkdədir.

60 ildən çoxdur ki, o, öz yaradıcılığı ilə neçə-neçə nəsillərin ədəbi zövqünün formalaşmasında, insanlara humanizm prinsiplərinin, xeyirxahlıq, halallıq, düzlük, səmimilik, vətənsəvrlik, cəsərət, qeyrət və məhəbbət hisslərinin aşılmasında mühüm rol oynayır.

Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığı Qazax mahalının poeziya ənənələrinə söykənən, lakin təkrarsız və özünəməxsus bir məktəbdir və uzun

illərdir ki, bu məktəb ədəbi mühitin formalaşmasına xidmət edir.

Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığı o qədər zəngin və o qədər çoxşaxəlidir ki, əslində onun yaradıcılığından söhbət açmaq elə bütöv bir dövr Azərbaycan ədəbiyyatından söhbət açmaq deməkdir. Ötən bu illər ərzində Azərbaycan xalqının yaşamış olduğu elə bir problem yoxdur ki, Nəriman Həsənzadə yaradıcılığında öz əksini tapmamış olsun. Və təsadüfi deyil ki, elə dünən də, bu gün də Nəriman Həsənzadə ən çox sevilən, ən çox oxunan şairlərdəndir və bir oxucu kimi əminəm ki, sabah da belə olacaq.

Əl-əl gəzir,
El-el gəzir şeirlərim
bu kəm-kəsir şeirlərim,
pul-parasız şeirlərim,
Bu anasız,
Bu Sarasız şeirlərim.

Nərimansevərlərin heç birinə sirr deyil ki, onun atası Allməmməd kişi Nərimanın 1 yaşı olanda o bu dünyadan köçmüşdü.
Ata qayğısının nə olduğunu bilməyən Nəriman

anasının himayəsində böyümüşdür. Uşaqlıq dövrünün çətinlikləri onun xatirində dərin izlər salmış, sonradan bu acı xatirələr onun bütün yaradıcılığına hopmuş, onun şeirlərində, poemalarında, dram əsərlərində öz əksini tapmışdır. Həmin günləri xatırlayaraq, Nəriman Həsənzadə “Kimin sualı var?” poemasında yazırdı:

Mənim fəhlə atam yox idi, bəli,
Məni atalılar yetim sayırdı,
Dünyada qabarlı bir qadın əli,
Mənim saçlarımı sığallayırdı.
Bəzən qəlb ağrımı duymadı heç kim,
Sandım taleyimdi hər parlaq ulduz.
Uşaqlıq qazancım, siz, heç bilmədim,
Hansı köynəyimə yamaq oldunuz?

Yetimlik Nəriman Həsənzadənin tale yazısı idi. Bir yaşında atasını itirən Nəriman 23 yaşında anasını, 55 yaşında isə ömür-gün yoldaşını itirdi. Bütün bu itkilər, iztirablar, bu yaşananlar onun yaradıcılığında öz əksini tapdı, Nəriman Həsənzadəni yandırdı, yaxdı, həm də yandıqca bərkitdi, mətinləşdirdi:

Mən öz taleyimlə döyüşməliyəm,
Taleyim namərddi vurur arxadan,

Məni bərk izləyir hər addımbaşı
Sızlayıb, inləsəm qəfildən vurur.

Adətən biz məhəbbət dastanlarını, məhəbbətə,
sevgiyə həsr olunan əsərləri sevilənlər erkən
yaşlarında bir-birini dəlicəsinə sevib, lakin bir-birinə
qovuşmayan mövzulara həsr olunan əsərlərdə rast
gəlməyə adət etmişik.

Nəriman Həsənzadənin şeirləri isə sevgililər bir-
birinə qovuşduqdan sonra ortaya düşən ölümdən
sonrakı yaşantılarına həsr olunub.

Əslində bu mövzunu ədəbiyyatımıza gətirən ən
böyük şair elə Nəriman Həsənzadədir.

Hətta bir zamanlar buna görə onu kəskin tənqid də
ediblər.

Lakin Nəriman Həsənzadə öz sevgisindən,
sədaqətindən, ilqarından dönmədi və indi Sara
xanımın yoxluğundan 30 ilə yaxın bir müddət
keçməsinə baxmayaraq, N.Həsənzadə onu əvvəlki
hiss və həyəcanla qəlbində yaşadır, ona qəlbində
məktublar yazır, şeirlər həsr edir.

Tabutunu qucaqlayıb,
Ağlayırdıq gecədən,
Sən doğmalar içindəydin,
Mən yad səslər içində,

Sən bilirdin mən çıxmışdım,

Kimsəsizlər içindən.

Qoyub getdin qaldım yenə,

Kimsəsizlər içində.

Və ya

Kimsə deyirdi ki, kişi ağlamaz,

Hanı gülə-gülə ölən kişilər?

Arvadı itirən kişini duymaz,

Arvadı yanında olan kişilər.

Nəriman Həsənzadə bir yaradıcı şəxsiyyət kimi, geniş diapozona malik nadir sənətkarlarımızdandır.

O ədəbi janrların müxtəlif formalarında qüdrətli əsərlər yaradıb. Əslində bu janrların hər biri sənətkardan böyük istedad tələb edir.

Nəriman Həsənzadənin poeziyası da, nəsrı də, dramaturgiyası da, publisistikası da çox maraqlıdır və bu janrların hər biri ayrıca tədqiqatın mövzusudur.

Bununla yanaşı, N.Həsənzadənin yaradıcılığında, xüsusilə dramaturgiyasında mühüm cəhət onun tarixə müraciət etməsidir. Sözsüz ki, tarixi əsər yaratmaq,özü də nəzmlə yaratmaq sənətkardan cəsarət və istedadla yanaşı dərin təhlil, tarixi-coğrafi bilgi, həmin dövrün ictimai-siyasi problemlərinin

mahiyyəti barədə, habelə həmin dövrün şəxsiyyətlərinin ruhu və mövqeyi barədə aydın təsəvvür tələb edir.

Lakin bunların hamısının fəvqündə vətəndaşlıq, vətənpərvərlik, vətənə məhəbbət və kökə bağlılıq durur. Təbii ki, yaranan tarixi əsərin ən mühüm məqsədi həm də tərbiyəvi mahiyyət kəsb etməyi, həmin dövrün hadisələrinə indiki bucaqdan baxmaq tələb edir. Yəni tarixi əsərlər həm də müasir olmalıdır. Bu baxımdan Nəriman Həsənzadənin dramaturgiyasının elə ən mühüm cəhəti onun müasirliyindədir. N.Həsənzadənin yaradıcılığında tarixilik və müasirlik vəhdət təşkil edir.

“Atabəylər”də, “Pompeyin yürüşü”ndə, “Zümrüd quşu”nda neçə-neçə şeir və poemalarında olduğu kimi... Şair bu tarixi əsərlərə bədiilik verir və həm də bu bədiilik içərisində müəllifin özünün yaradıcılıq təxəyyülü var və bu yaradıcılığı sayəsində müəllif oxucuya – bu günün vətəndaşına sirayət edə bilir, ona təsir göstərir, onun milli-mənəvi tərbiyələnməsinə təsir göstərir.

Nəriman Həsənzadəni səciyyələndirən xarakterik xüsusiyyətlərindən biri onun mənsub olduğu xalqın dünənki tarixini, başına gətirilən bəlaları qələmə almaqla və onu öz süzgəcindən keçirərək, əsl mahiyyətini bu günkü nəslə çatdırmaqla həm də

xalqın ictimai şüuruna təsir göstərir.
Oğlanlar, qızlara hörmət eyləyin,
Ya sevin qızları, ya da rədd edin.
Aldadıb atmayın, günahdı qızlar,
Sabahkı ən əziz anadı qızlar.
deyərək, oğlanlara müraciət edəndə də,
Qulaq as sözümə, əhlikef oğlan,
Anan o günləri görməyib heç vaxt.
Ərsəyə çatsan da ayılmamısan,
Gözlərin süzülür xumarlanaraq.
Mən böyük olmuşam, sən daim uşaq,
Tərən oylağında mən sar görmüşəm.
Sən qadın əlini zərif, yumuşaq,
Mən qadın əlini qabar görmüşəm.
deyəndə də bugünkü nəslin taleyindən narahatlığını
bildirir.

N.Həsənzadə böyük şairdir və o böyük şair
olduğunu yaxşı bilir. O, müstəqil bir dövlətin şairi
olduğunu və onun məsuliyyətini və yükünü dərk
edərək millətin, dövlətin taleyindən narahatlığını
bildirir və bunu tələb edir. Bu baxımdan onun
“Səfirə məktub” poeması çox maraqlıdır.

Poemadan bir neçə misranı oxucunun diqqətinə
çatdırmaq istəyirəm:

Mən qədim bir məmləkətin şairiyəm,
Kirpiylə od götürən bir millətin şairiyəm.

Təbriz orda, Şuşa burda,
“Döz, bağı daş olan könlüm” – yaşa burda?!
Mən bir vətən, iki torpaq şairiyəm.
Xalq adından danışiram, mən axı xalq şairiyəm.
Bir də millət vəkiliyəm, mən bir millət şairiyəm,
Bir də bir el ağsaqqalı, bir də bu dərd şairiyəm.
Ümumiyyətlə, Nəriman Həsənzadənin istər “Səfirə məktub”u olsun, istərsə “Xarı bülbül”ü, “Rəsul Həmzətova məktub”u, “Qafqaz”ı, “Cavid”i, “Qaçaq Kərəm”i, “Nuru paşa”sı, “Nizami”si, istərsə də dram əsərləri, şeirləri vətəndaşlıq mövqeyindən yazılmış əsərlərdir və hər biri ən yüksək sənətkarlıq nümunəsidir.

Bütün zamanlarda müdrik kəlamlar, müdrik şəxsiyyətlərə mənsub olmuşdur. Bir sıra hallarda həmin kəlamların müəllifləri unudulsa da onların kəlamları əsrlər boyu yaşamış, sonradan atalar sözlərinə çevrilmişdir.

Nəriman Həsənzadə böyük şair olmaqla bərabər, həm də müdrik şairdir. Onun əsərlərindən müdrik kəlamları saymaqla qurtarmır. Həmin kəlamlar istər onun şeirlərində, istər poemalarında, istərsə də dram əsərlərində o qədər yerli yerində işlənir ki, həmin kəlamlar dilimizin gözəlliklərini və imkanlarını nümayiş etdirməklə əsərə dərin fəlsəfi məna verir. Çox təəssüf ki, bu vaxta qədər Nəriman

Həsənzadənin müdrik kəlamları araşdırılıb ayrıca kitabça şəklində çap olunmayıb və fikrimcə buna xalqın ehtiyacı vardır.

Fürsətdən istifadə edib həmin kəlamların bir neçəsini təqdim edirəm.

- Hər torpaq dünyada məmləkət olmur,
Parça var - yaşayır bayraq olanda.

- İnsan dahi olar insan yanında,
Dahi adiləşər nadan yanında.

- Dərinə bənzəyir bulanlıq sular,
Duru su dərindi, dayaz görünür.

- Mən sənsiz ölərəm demişdim sənə,
Hamısı yalanmış, yaşadım sənsiz.

- Səngər nəyə gərək döyüş olmasa.

- Həyatda imtahan götürənlərin,
Vaxt gəlir özü də imtahan verir.

- Dünya elədir ki, biri tapırsa,
O biri təbii itirməlidir.

- Çöllərdə qanqal da yazda gül açır
Amma nə ruh verir, nə könül açır.

- Göz nəyi görürsə onu da deyir,
Qulağa inanma eşitdiyidir.

- Şöhrətin sevinci, yaşın kədəri,
Tərs kimi ikisi bir vaxta düşür.

Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında baş qəhrəmanlardan biri şairlərdir. Sözsüz ki, Şeirdən ucalıq umma, dünyada, Bil ki, Nizamiylə qurtardı o da. deyən Şeyx Nizami qədər şairlərə hörmət, nüfuz gətirən poeziya nəhəngi yoxdur. Əgər belə olmasaydı, onda Şeyx Nizami “Peyğəmbərlərdən sonra şairlər gəlir” beytini min il bundan əvvəl qələmə almazdı və həmin ifadə və həm də həmin ifadənin mənası da bugününüzə qədər gəlib çıxmazdı. Bununla belə, Nizamidən sonra da sözün qüdrətini göylərə qaldıran poeziya nəhəngləri olmuşdur və onlar zaman-zaman şair adlandırılan, uca Tanrının verdiyi istedad sahiblərinə istənilən ictimai quruluşda hörmət və nüfuz sahibi kimi qəbul olunmasına xidmət etmişlər.

Bu bir həqiqətdir ki, bütün zamanlarda şairlər yaşadıkları cəmiyyətdə həmişə haqq-ədalət axtarışında olmuş, əksər hallarda zamanın, dövrün haqsızlıqlarını qəbul etməmiş, bu ədalətsizliklərə qarşı sözü, şeiri ilə mübarizə aparmış və elə buna görə də çox hallarda ən ağır cəzalara məruz qalmışlar. Tarixin müxtəlif dövrlərində şairlər zindanlara atılmış, sürgün edilmiş, tonqallarda yandırılmış, çarmıxa çəkilmiş, dar ağacından asılmış, dəriləri soyulmuş, qol-bud edilmişlər. Lakin

bütün bunlara baxmayaraq, bütün dövrlərdə və bütün dünyada şairlərə qarşı bu zülmələr təkrar olunmuşdur.

Cəmiyyətdə üşüyüb şairlər,
Həyatda yox.
Sürgün siyahısında,
Başqa siyahıda yox.
Ariflər duya bilər,
Şairləri, gəda yox.
Millətin döyüş günü,
Öndədir, arxada yox.

“Sirlər Xəzinəsi”ni yaradan Nizami Gəncəvi də,
“Salam verdim rüşvət deyildir deyə almadılar”
deyən Fizuli də, “Mən cahan mülkündə mütləq
doğru halət görmədim” deyən Vaqif də, “Nemətsə
də gözəl şeir, şair olan qəm də yeyir” deyən Səməd
Vurğun da, “Min hiylə quran tülki siyasilər” deyən
Cavid əfəndi də elə bugünümüzdə “Şair dağ çaydı,
başı bəlalı” deyən Zəlimxan Yaqub da, “Araz
qırağında, Kür sahilində yetmiş il danışdıq Ezop
dilində, Sətiraltı yazdıq düz sözümüzü özgəyə
dedirdik öz sözümüzü” deyən onlarca şairlərimiz

zaman-zaman sözlərinin, fikirlərinin, şeirlərinin qurbanına çevrildilər.

Nəriman Həsənzadənin qəhrəmanlarına diqqət yetirin: Nizami Gəncəvi, Fizuli, Aşıq Ələsgər, Sabir, Hüseyn Cavid, Səməd Vurğun, Məhəmməd Hadi, Mikayıl Müşfiq, Almas İldırım, Osman Sarıvəlli, İsmayıl Şıxlı, Hüseyn Arif, Mir Cəlal, Xəlil Rza, Məmməd Araz, Əli Tudə, Şahmar Əkbərzadə, Zəlimxan Yaqub və s. saymaqla qurtarmır.

Nəriman Həsənzadə həm də şairlərə əsərlər həsr etməklə, onların düşüncələrini, həyat və yaradıcılıqlarını bugünkü nəslə çatdırmaqda mühüm rol oynayır. S.Vurğun Vaqifi bugünümüzdə gətirdisə, Qabil Nəsimini müasir Azərbaycan oxucusuna tanıtdısa, Hüseyn Arif Səməd Vurğunun ömür yoluna işıq saldısa, Nəriman Həsənzadə də bu ənənəni davam etdirərək Nizamini, Fizulini, Xəqanini, Cavidini, Müşfiqi bir daha müasir

Azərbaycan vətəndaşına tanıtdırdı. O, özü də bilir ki, məhz bu addımı o atmalı, bu şairlərin tarixinə məşəli o tutmalı idi.

Xəqani, Nizami, Fizuli babam!
Siz tutun əlimdən haraylayıram.
İndi... Sizdən sonra qələm götürmək,
Şairlik sözünü dilə gətirmək,
Bilirəm çətindir, əsil hünərdir,
Çətindir sənətin şöhrəti, şərti,
Lakin dilə gəlib əlimdə qələm
Mən Sizi sonsuz da qoya bilmərəm.

Nəriman Həsənzadə bu yazıda adlarını çəkdiyim və çəkmədiyim şairlərə şeirlər və poemalar həsr edib. Şair yaradıcılığında, müxtəlif şeirlərində Cavid-Müşfiq ifadəsini bəlkə yüz dəfə şeirə gətirir və bununla bütün cəmiyyətin diqqətini Cavidin, Müşfiqin faciəsinə yönəltməklə, şairlərin belə talelərinin bir daha təkrar olunmaması üçün çağırış edir. Bu şeirlər sənətkarlıq baxımından yüksək poeziya nümunələri olmaqla yanaşı həmin şairlərin yaradıcılıq və şəxsiyyətlərinin bugünkü və gələcək nəsillərə çatdırılmasında mühüm rol oynayır. Nəriman Həsənzadə yaradıcı şəxsiyyətləri

əfsanələşdirməklə, elə özü də əfsanələşir.
Çox təəssüf ki, kiçik bir yazıda Nəriman
Həsənzadənin şairlərə həsr etdiyi əsərlərdən
nümunələr gətirmək mümkün deyildir. Bununla belə
onun xalq şairi Məmməd Araza xitabən yazdığı
şeyrin bir bəndini nümunə gətirsəm dediklərimin
təsdiqi olardı:

Mənim dualarım şeirlərimdi,
Sənə həsr edirəm behişt duamı.
Yerdə yerim yoxdur, göylər yerimdi,
Tanrının yanında eşit duamı.

Nəriman Həsənzadənin sələfləri kimi özü də zaman-
zaman yaradıcılığı boyu saysız-hesabsız tənqidlərə
məruz qalmış və bu onun yaradıcılığına təsirsiz
ötüşməmişdir. Lakin o, bu ədalətsiz tənqidlərdən
sarsılmamış, mübarizələrlə dolu bir yaradıcılıq ömrü
yaşamışdır. Şair özünə həsr etdiyi “Tərcümeyi-hal”
şeyrində bu keşməkeşli ömrünü qısa, lakin çox
lakonik formada aşağıdakı misralarla qələmə
almışdır:

Döyüldüm dəmir kimi,
Döyüşdə gərək oldum.
Yoğruldu xəmir kimi,

Gördülər çörək oldum.
Əkildim torpaq kimi,
Göyərdim çiçək oldum.
O qədər dandılar ki,
Axırda gerçək oldum.

Nəriman Həsənzadə yaradıcılığının mühüm məqamlarından biri bədii təsvirlədən məharətlə istifadə etməsidir. Onun qeyri-adi istedadı, peşəkarlığı, duyum qabiliyyəti, azərbaycan dilinin gözəlliklərini dərinlən bilməsi buna imkan verir və nəticədə şeir daha oxunaqlı, daha mənalı və düşündürən olur.
Bir neçə misal:

Axır Gəncə çayı... orda elə bil,
Xəmsədən bir misra çöllərə düşüb.
yaxud
Göy-göl güzdü tutub göyün üzünə,
Elə bil o boyda göl yerə düşüb.
yaxud
Qurşayın Araz mənim belimə
Tomrisin açılmış kəməridir o.

Tanrı Nəriman Həsənzadəyə böyük şair olmaqla bərabər, həm də qeyri-adi yaddaş bəxş edib. O, az-az şairlərimizdəndir ki, öz şeirlərini hətta bəzi poemalarını yadında saxlaya bilib. Yəqin ki, Nərimansevərlər yaxşı bilir ki, bugün oxucular arasında populyar olan şeirlərin hamısını Nəriman Həsənzadə əzbərdən deyə bilər. Onun öz dilindən “Nuru paşa”, “Qaçaq Kərəm” və digər poemalarını dinləməkdən doymaq olmur.

Ümumiyyətlə Nəriman Həsənzadənin öz səsində, öz ifasında şeir çox gözəl səslənir, onun səsində bir həlimlik, bir həzinlik, bir sığal var. Şeir onun ifasında daha canlı, daha təsirli, daha anlaşılandır və oxucuya dərhal sirayət edə bilər.

Nəriman Həsənzadənin şeirləri ilə onun səsində bir vəhdət var. Onun səsinin tembri, ahəngi şeiri daha mənalı edir, dinləyicini ovsunlayır, onu özünə cəzb edir.

Çox təəssüf ki, yazı ilə səsi nümunə gətirmək mümkün deyil. Yoxsa mən yazının bu yerində Nəriman Həsənzadənin şeirini nümunə gətirərdim. Mənə elə gəlir ki, nə qədər ki, ömür vəfa edir onun öz səsində daha çox lent yazıları yazdırmaq lazımdır. İndiki texniki vasitələr də buna imkan verir. İnanın, Nəriman Həsənzadənin öz ifasında səsi

təkrarsızdır, qeyri-adidir.

Nəriman Həsənzadə bütün xüsusiyyətləri ilə yanaşı, həm də tər-təmiz, büllur kimi son dərəcə səmimi, xeyirxah, sadə, incə qəlbli, kövrək, hətta bir az da sadələvh bir insandır.

Bilmirəm, bəlkə də bu saflıq onun təbiətindən irəli gəlir. Ancaq mənim fikrimcə bu saflıq bir də onun şairliyindən irəli gəlir. Özünün dediyi kimi:

Şeir yazdığım gün məğrur oluram,
İlham ki, xəfifcə sinəmə dolur,
Bir şəh damlası tək büllur oluram,
Dünya dünyada yox, məndə əks olur.

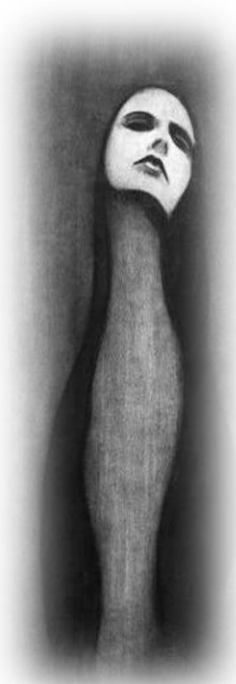

Aqşın Baba

Xəbərım olmur

Kədəri ürəyində,
Sevinci gözlərində
Yaşadan qızım.
Uzaq İsveçrədə,
Yad küçələrdə
Gözlərin dolanda
Xəbərım olmur...
Deyirlər, cənnətdir
İsveçrə...
Cənnət də olsa,
Qürbətdir
İsveçrə !
Oranın dağlarına çən düşəndə
Xəbərım olmur.
Sənin saçlarına dən düşəndə
Xəbərım olmur...

1997

Aqşın Baba

Ömür dostuma

Unutqanlıq qocalıgın qardaşı imiş,
Səhər səni gözləmədim, getdim, ağladın...
Göz yaşları boğdu səni, titrətdi səni,
Qəzəbini ürəyində boğub saxladın.

Gəl incimə, bircə dənəm, olan işdi bu,
Küsməyimiz yaz yağışı, ötəri bir səs.
Bir-birinə cani-dildən bağlananları
Bir inciklik bir-birindən ayıra bilməz.

Ağlama gəl, saxla görək göz yaşlarını,
Hələ mənə çox nəğmələr söyləyəcəksən.
Bircə şeyi düşünürəm xəyal içində,
Bu dünyadan mən köçəndə neyləyəcəksən ?

ادبیات کهن و حماسی ترکان دنیا

در دنیا حدود 40 ملت دارای ادبیات حماسی هستند که تورکان سرآمد تمام این ملل می باشند، بطوریکه تورکان حماسه هایی از قبیل ماناس متعلق به تورکان قرقیز، آلیامیش متعلق به تورکان قزاقی، اوغوزنامه و دده قورقود و کور اوغلی متعلق به تورکان اوغوز و اویغور را خلق کرده اند که سرآمد دیگر ملل حماسه ساز جهان هستند

برای روشن تر شدن موضوع حماسه های ماناس ترکان، مهابهاراتای هندی ها و شاهنامه فارسیان را باهم مقایسه می کنیم

منظومه ی ماناس مبارزه ی ماناس قهرمان تورکان را با چینی ها و مغولان را در بر می گیرد که حداقل دارای 1000.000 بیت می باشد، درحالی که مهابهاراتا که به سانسکریت هندی نوشته شده حداکثر دارای 440.000 بیت است و شاهنامه ی فردوسی فقط حداکثر 60.000 بیت را در بر می گیرد

حال اگر یک مقایسه ی دو دو تا چهارتا داشته باشیم خواهیم دید که منظومه ی ماناس که حداقل ابیات آن در نظر گرفته شده است 2/5 برابر منظومه ی مهابهاراتا و 17 برابر شاهنامه است، لازم به ذکر

است که ماناس فقط یکی از حماسه های تورکان می باشد.
 کتاب ایرک (ایرق) بیتیک یعنی کتاب فال با الفبای اورخون بر روی
 کاغذ و کتاب نوشته شده است دیگر شما در نظر بگیرید اگر کتاب
 فال با این الفبا نوشته میشود مطمئناً در مورد موضوعات دیگر هم
 مینوشتند که به دست ما نرسیده اند و مفقود هستند
 قوتادغو بیللیک (دانش سعادت بخش) هم یکی از کتابهای علمی هست
 که شاهکار دنیا محسوب میشود

Cabir Agaoglu

Azərbaycan Milli Mətbuatının, jurnalistikasının
 tərkib hissəsi olaraq, Qubadan çıxmış mətbuat
 xadimləri, qəzet-jurnal əməkdaşları və müstəqillik
 dövründə müxtəlif vaxtlarda rayonumuzda nəşr
 olunan fərqli yönümlü qəzetlərdən bəhs edəcəyik.
 Öncə mərhum Tofiq Rüstəmov, Ramiz Əhmədov,
 Əhməd Xaspoladov, Ələkbər Salahzadə, Rahim
 Dünyamalı, Murad Qudyalçaylı, Mövlud Qonaq,
 Nadir Xəlilov, Şalbus Qurbanov, Zakir Eloğlu və
 başqalarını xatırlayaraq Allahdan rəhmət diləməklə

yanaşı, qocaman və peşəkar jurnalistlər olan Nazim Əhmədzadə, Naməddin Mirzəxanlı, Rahim Hüseynov, Kərim Dünyamalı, Yaşar Rüstəmov və digərlərinə can sağlığı arzulayaq. Hal-hazırda mətbuat orqanlarında çalışan Vaqif Əlixanlı (Qobustan), Südabə Ağabalayeva (Azərbaycan), Qəzənfər Bayramov (Ekspress), Ziyafəddin Bayramov (Respublika), Qvami Məhəbbətoğlu (İki Sahil), Tahir Saleh (Dərbənd), Qəhrəman Qasimov (Şəfəq), Nəcəfqulu Nəcəfov (Birlik-Edinstvo), Müzəffər Məlikməmmədov (Samur), Məzahir Məmmədov (Şəfəq) və s. işlərində uğurlar diləyərək bayramlarını da təbrik edirik. Ölkədə dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra, rayonumuzda 1921-ci ildən nəşr olunan Şəfəq (Əxbar) qəzetilə yanaşı, Nur (1993/99-red. N.Mirzəxanlı), Mərifət (2001-təs.Elnur Əfəndiyev, red.K.Dünyamalı), Birlik-Yedinstvo (2002-red. N.Nəcəfov), Tərəqqi (2003/16-red. Şixəmməd Seyidməmmədov), Quba gəncliyi (2005/7-red. Ramin Mahmudov), Şimal-Press (2006/9-red. Zaur Quliyev, Namiq Qırıqlarov) və b. qəzetlər də çap olunmuşdur. Mətbuatımızın həqiqətən milli olmasını arzulayaraq bütün vicdanlı və istedadlı yazarları təbrik edirik.

İtgilərimiz

***“AZƏRBAYCAN SƏNİN BAŞIN SAĞ OLSUN!
BÖYÜK USTAD, SƏNİN ÜZÜN AĞ OLSUN!”
ŞÜARLARI İLƏ DƏFN EDİLƏN HƏSƏN
AZƏRBAYCAN.***

Əli Şamil

Həsən Azərbaycanın ölüm xəbərini elə həmin gün aldım. Rəsmi sənədlərdə soyadı Hərgəli yazılsa da dost-tanış onu Həsən Azərbaycan kimi tanıyırdı. Şeirlərində, konsert afişalarında Həsən Dəmirçi yazırdı. Görüşəndə özünü Həsən Dəmirçi kimi təqdim edirdi. Ailəsinin dolanışığını dəmir işindən çıxardığından Dəmirçi ləqəbini götürmüşdü.

Peşəsini çox sevirdi. Yeniyetməliyində atası onu zərgərə şagird verir. Ustasının düzəltdiyi zinyət əşyalarının qızılına mis vurduğunu gördükdə “mən haram tikə yeyə bilmərəm” deyərək oradan uzaqlaşır. “Dəmir elə şeydir ki, heç kim ona uçuz metal qatıb baha satmır”-- deyirdi.

Dünyada ədalətli cəmiyyət quracaqlarını vəd edən kommunistlərin yaratdığı ilk dövlətdə nə sosial ədalət oldu, nə insanların hüquqları qorundu, nə də xalqlara azadlıq bəxş edildi. Əksinə, Sovetlər Birliyi sərhədlərini “dəmir pərdə” ilə qapatmağa çalışdı. Sovet imperiyası yaşasaydı nə Həsən Dəmirçi kimi bir vətənpərvəri tanıyacaqdıq, nə də illər keçəndən sonra onun dünyasını dəyişdiyindən xəbərimiz olacaqdı. Sərhədlər açılmamışdan Quzey Azərbaycanda yaşayanlar Güney Azərbaycanda və İranın digər yerlərindəki ata-anasının, bacı-qardaşlarının, doğma-tanışlarının ölümündən illərlə xəbərsiz qalır, ya da aylar, illər sonra xəbər tuturdu. İndi texniki imkanlar da hər hansı bir xəbərin sürətlə yayılmasına kömək edir.

Həsən Dəmirçinin huşsuz vəziyyətdə xəstəxanaya aparılması xəbərini Seyid Məhəmməd Təbrizidən eşitdim. Yaşının çoxluğu və xəstəliyi onun vəziyyətinin ağır olduğundan xəbər verirdi. Buna baxmayaraq Seyid Məhəmməd Təbrizi mənə təskinlik verərək bildirdi ki, məşhur həkim Cəlil Şərəbyan xəstəni müayinə edib. Təbriz şəhər bələdiyyəsi sədirnin müavini Purmehdi də xəstəyə baş çəkib. Yəni Həsən Azərbaycanın müaliçəsi diqqət mərkəzindədir.

İçimdə onun sağalacağına, yenidən görüşəcəyimizə bir ümid yaranmışdı. Həmişə onu şən və nikbin görmüşdüm. Başına açılan oyunları gülə-gülə yola vermişdi. Heç zaman zəmanədən, sıxıntıdan, basqıdan, xəstəlikdən söz açmazdı. Düşünürdüm ki, dəmir iradəli Həsən xəstəliyi dədəf edəcək. O çox çətinlikləri, istintaqları, təqibləri, təzyiqləri, həbsləri arxada qoymuşdu.

Həbs edilənlər, istintaqa çağrılanlar, adətən, oradakı zorakılıqdan, insanların alçaldılmasından şikayətlənərlər. Həsən Azərbaycandan isə bir dəfə də olsun, giley-güzar eşitməmişdim. Həbsindən, istintaqından söz salanda incə bir yumorla mövzudan uzaqlaşardı. Bir dəfə ondan istintaqa çağrıldığı və həbs edildiyi haqqında dəqiq bilgi almağa çalışdım. Mənim inadımı görüb xatrlamağa başladı. Yaddaşı, sanki, bilgisayar idi. O dedikcə mən dəftərcəmə qeyd edirdim. Baxıb-gördüm ki, mühakimə olunub zindana göndərilməsi və istintaq

edilib üç-beş gün saxlandıqdan sonra buraxılması hallarının sayı 20-yə yaxındır.

Təbrizin küçələrinə ana dili ilə bağlı şüarlar yazdığına görə 1360-cı (miladi 1981) ildə həbs etmişdilər. Onu həbs edəni də, istintaqını aparanı da, istintaqın gedişini də təfəsilatı ilə xatırlayırdı. İncidilməsini, təqib edilməsini faciəyə çevirmir, özünü qəhrəman kimi tanıتماğa da çalışmırdı. Gündəlik məişət söhbəti edirmiş kimi danışdı.

Təxminən, 20 il əvvə Təbrizdə Həsən Dəmirçi ilə görüşəndə o gülə-gülə demişdi:

--Məni istintaq edən, vətənə xəyandə suçlayan xaricə qaçıb. Ora gedən kimi də millətçi, insan hüquqlarının müdafiəçisi olduğunu deyib, İran İslam rejiminin düşməni kimi xaricə qaçanlardan bir qisminin ETTELAAT-la (İran İslam Respublikasının Kəşfiyyat İşləri üzrə Nazirliyi) əməkdaşlıq etdiyini bildirib. Bunu getdiyi ölkənin xüsusi xidmət orqanlarına bildirməklə kifayətlənməyib, şərlədiyi adamların siyahılarını da mətbuatda dərc etdirib. Özü xəyanətkar olması azmış kimi, başını götürüb xaricə qaçanların bəzilərini də güdaza verib.

Hər dəfə Təbrizə gedəndə, Həsənlə söhbət edəndə onu incidən, istintaq edən xüsusi xidmət orqanı işçilərinin birinin və ya bir neçəsinin bəd əməllərinə görə cəzalandırıldıklarını eşidirdim.

Həsən Dəmirçi qorxu hissini çoxdan özündən uzaqlaşdırmışdı. Avropaya da, Azərbaycana da dəvət edilən kimi musiqiçi dostları ilə birlikdə gedirdi.

2014-cü il aprelin 27-də həbsdən çıxandan bir az sonra görüşünə getdim. Tanışlar məni qorumaq üçün zəng vurmamağı, evinə getməməyi məsləhət görsələr də, ürəyim dözmədi. Zəng vurdum, görüşdük. Bilirdim ki, həbsxanada keçirdiyi günlərin ağırlığından danışmayacaq, haqsız tutduqlarından şikayətlənməyəcək. Fikirləşdiyim kimi də oldu. O gülə-gülə zindanda adamları başına toplayayıb onlara musiqi alətlərində çalmağı, ana dilində yazıboxumğı öyrətməsindən, şeir əzbərlətməsindən, ədəbiyyatımızdan, tariximizdən mühazirələr təşkil etməsindən söz açdı. Sonda da “zindan hamamın suyu çox gur gəlirdi, ləzzətlə duş qəbul edirdim” -- dedi.

Bir dəfə Təbrizdə söhbət edə-edə gedirdik. Orta boylu bir nəfər bizə yaxınlaşıb Nəsənlə görüşdü. Mənə də gözücu nəzər salıb, ağızucu salam verdi. Deyəsən, Azərbaycan Respublikasından olduğumu hiss etmişdi. Həsən Azərbaycanla çox mehriban danışdı. Onun üçün darıxdığını, işlərinin yaxış getmədiyini söylədi. Xahiş etdi ki, bir şey eləsin yenə gəlsin. O, olanda işləri yaxşı gedir, gedəndən

sonra ara qarışır, iş çoxalır. Anlaya bilmədim ki, bu adam Həsən Azərbaycanı haraya çağırır. Ayrılandan sonra Həsən Azərbaycan gülümsəyərək, “zindanbanlardandır” --dedi. Mən zindanda olanda oradakılar başıma yığılırlar. Kiminə ana dilində yazıb-oxumağı, kiminə çalıb-oxumağı öyrədirəm. Baş qarışır, dava-dalaş salan, pis işlərlə məşğul olan, zindanbanları rahatsız edən olmur. Bunların da qulağı dinc olur. Ona görə mənim zindanda olmağımı istəyir.

Yadıma 1950-ci illərdə Təbrizdə yaşamış Hacızadə soyadlı bir komik artist haqqında eşitdiklərim düşdü. Haqsız yerə tez-tez həbs edirlərmiş. Həbs müddəti bitdikdə zindandakılar müxtəlif bəhanələrlə onun həbs müddətini yenidən uzadılmasına çalışırlarmış. “Sən getsən biz burada darıxacağıq” deyirlərmiş. Həsən Azərbaycan da belələrindən idi. Onun üçün təkcə vətənsevrilər deyil, həbsdə yatan cinayətkarlar da, zindanın işçiləri də darıxırdılar.

Həsən Azərbaycanla yaddaqalan və tarixi tanışlığımız var.

...İlk dəfə onu 1990-cı il yanvarın 25-də Təbrizdə görmüşdük. O tək deyildi. Rəhmətlik şair Yəhya Şeyda, şair-memar Yaqub Təqəvi, radioda işləyən Behruz Sultanpur, Səhər ləqəbilə şeirlər

yazan Əhməd Heydəroğlu və Hüseyn Vüsiqi ilə birlikdə qaldığımız “Təbriz İnterneyşn” otelinə gəlmişdilər. Biz də səkkiz nəfər-- Naxçıvan Nazirlər Soveti yanındakı Beynəlxalq İqtisadi Əlaqələr təşkilatının rəhbəri Yadiğar Babayev, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Naxçıvan Şəhər Təşkilatı idarə heyətinin üzvləri Sülhəddin Əkbər, Sərdar Cəlaloğlu, Fəxrəddin Şeyxələsgərsəy, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi fəalı Abbasqulu Əmiraslanov, Naxçıvandakı dini məzmunlu xeyriyyə təşkilatının sədri Sahib Axundov, Naxçıvan Cümə Məscidinin axundu Məhəmməd və Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Naxçıvan Vilayət Təşkilatı idarə heyətinin üzvü kimi mənəm də daxil olduğum bir qrup Naxçıvanın SSRİ-dən ayrılması haqqında qərarı dünya içtimaiyyətinə çatdırmaq üçün İrana getmişdik.

ETTELAAT-ın əməkdaşları gəlişimizdən xəbər tutmuş Təbriz ziyalılarının içəri keşməsinə əngəlləməyə çalışırdılar. Bizim hay-küylü etirazımız və onların təkidindən sonra otelin foyesinə keçə bildik. Lakin söhbət etməyimizə icazə vermədilər. Onları yarı zor, yarı xoş otelin ikinci mərtəbəsindəki bir otağa apardılar. Bizi də sakitləşdirməyə çalışdılar. Lakin bu mümkün deyildi. Bizim əksəriyyətimiz rəsmi dövlət idarələrində işləmədiyimizdən diplomatik qaydalara əməl

etmirdi. Mitin əhval-ruhiyyəsi özünü göstərirdi. Az qalırdı hotelin qarşısına enib orada mitinq təşkil edək. ETTELAAT-ın əməkdaşları da bizim davranışımıza təəccüblə baxırdılar. Tez-tez qonşu otaqdakı telefonla müxtəlif yerlərə zəng vururdular. Onların kimlərlə danışdıqlarını, nələri müzakirə etdiklərini bilməsək də səslərindən çox əsəbi və həyacanlı olduqlarını hiss edirdik. Bir saata yaxın höcətləşdikdən sonra görüşə icazə ala bildik.

Foyədə ETTELAAT-ın əməkdaşları nəzarəti altında söhbətə başladığ. Onlar bizim görüşümüzü kamera ilə çəkirdilər. Biz nə üçün çəkdiklərini xəbər aldıqda “Biz cəkmirik, televizya işçiləri çəkir. Sizinlə Təbriz ziyalılarının görüşünü televizyada verəcəklər” deyirdilər. Uşaq başı aldan bu fikirlərə gülürdük. Açıq şəkildə də yalan dediklərini üzlərinə vururduq. Onlar dediklərimizi eşitmir kimi öz işlərini görürdülər.

Nəzarət altında olmağımıza baxmayaraq Həsən Dəmirçigillə çox səmimi və qızğın söhbət etdik. Öyrəndik ki, Quzey Azərbaycanda baş verənləri diqqətlə izləyirlər. Son günlər Bakıda radio-televizya işləmədiyindən xəbərləri Naxçıvan və Şuşadan yayınlanan verilişlərdən öyrənirlər. Bizdən Azərbaycanda baş verən hadisələrin təfəsilatını öyrənməyə çalışırdılar. Söhbətlərindən anladığ ki,

doğru-düzgün bilgləri olmasa da baş verənlərdən bərk narahatdırlar.

...1990-cı il yanvarın 17-dən Sədərək yaxınlığında atışmalar gedirdi. Orada olan SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin xüsusi dəstələri nizam-intizam yaratmaq əvəzinə, erməni silahlı birləşmələrinə kömək edirdilər ki, Kərki kəndini tutsunlar. Kərki kəndinin işğalı Yeravan--Görus yolunun təhlükəsizliyini təmin etməklə yanaşı, Sədərək kəndinə bir neçə yerdən hücumu da imkan yaradırdı. Naxçıvanın rəhbər partiya-sovet işçiləri Bakıya, Moskvaya zəng vuraraq vəziyyətin ağır olduğunu bildirirdilər. Oradan çox sərt və təhqiramiz cavablar alırdılar. Vəziyyətin çıxılmaz olduğunu görən muxtar respublikanın rəhbər işçiləri yerli xalq cəbhəsinin başında dayananlara “Gedin xalqı necə bacarırsınız, eləcə də qoruyun. Bizlik daha bir iş qalmayıb” -- deyirdilər.

Hökumət orqanlarına kömək ümidilə gedənlərin hamısını Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Naxçıvan Vilayət Təşkilatına yönəldirdilər. Xalq Cəbhəsinin kiçik qərərgahı arı yuvasını xatırladırdı.

İki il əvvəl SSRİ Daxili İşlər Nazirliyindən Naxçıvana göstəriş gəlmişdi ki, ov tufəngləri əhalidən zor-xoş alınsın. Milis işçiləri də vəzifə borçlarını “şərəflə” yerinə yetirmişdilər. Əhalinin

erməni quldurları qarşısında əliyalın qaldığını görəndə isə peşmançılıq keçirirdilər.

Dar gündə nəinki, ov tufəngləri, 19-cu yüzildən qalmış köhnə beşatılanlar, hətta qılinc və xəncərlər də üzə çıxdı. Beş-on Kalaşnikov avtomatı ilə silahlanmış milis işçiləri ilə yanaşı, balta-dəhrə ilə silahlanmış dinc əhali də Sədərək kəndinə, elməni quldurlarının qarşısını kəsməyə getmişdi. Hər yerdə, idarə və təşkilatlarda vəziyyətdən çıxış yolları müzakirə edilirdi. Yanvarın 19-da Sədərək yaxınlığında döyüşlər şiddətləndi. Bu tərəfdən də xəbər gəldi ki, Sovet Qoşunları Bakıya hücum edib.

Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Naxçıvan Vilayət Təşkilatı Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası Ali Sovetinin növbədənənar fəvqəladə sessiyasının keçirilməsi üçün fəaliyyətə keçdi. Belə bir sessiyanın keçirilməsi üçün Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin göstərişi lazım idi. Oradan da belə bir göstəriş almaq mümkünsüz idi. Ona görə Xalq Cəbhəsi Ali Sovetə təziq vasitəsi kimi fəhlə-kəndli deputatlardan istifadə etməyi qərara aldı. Yaxşı bilirdik ki, rəhbər vəzifədə işləyənləri belə bir sessiyanın keçirilməsinə razı salmaq mümkün olmayacaq.

Minlərlə insan Ali Sovetinin binası ilə Vilayət Partiya Komitəsinin binası arasındakı meydana

toplanmışdı. Miting gedirdi. Həmişə mitinqləri xalq cəbhəsinin fəalları idarə edirdilər. Bu gün isə vəziyyətə tamən qarışmışdı. Xalq Cəbhəsinin fəallarının əksəriyyəti Sədərəkdə idi. Bəziləri də Xalq Cəbhəsinin qərərgahında telefonla Bakıdakı hadisələrdən xəbər tutur, meydana gəlib çıxış edirdilər. Miting Naxçıvanda əsas informasiya mənbəyinə çevrilmişdi. Sədərəyə döyüşə getmək istəyənlərin qruplaşdırılması, dəstələrə bölünməsi, yaralıların və dinc sakinlərin köçürülməsi, mitinqin idarə edilməsi də Xalq Cəbhəsinin üzərinə düşmüşdü.

Bununla yanaşı, cəbhəçilər kəndlərdəki deputatları Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin növbədənənar fəvqəladə sessiyasına gətirdilər. Sessiya başladı. Rəhbər vəzifədə olanların əksəriyyəti qaçıb gizlənməmişdi. Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri Səkinə Əliyeva, necə deyərlər, meydana tək qalmışdı. Onun ətrafındakılar isə yalnız Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin aparatında çalışan bir neçə vətənsəvər gənc idi. Növbədənənar fəvqəladə sessiyada ediləcək məruzə və çıxışlar əvvəlcədən yazılıb, vilayət partiya komitəsində oxunmamışdı. Qəbul ediləcək qərarların layihələri də yazılmamışdı.

Sessiyada Naxçıvanın içtimai-siyasi vəziyyəti müzakirə edildi. Əvvəllər sessiyanın toplantılarına buraxılmayan ziyalılar, xalq cəbhəsi fəalları indi aparıcı natiqlərə çevrilmişdi. Toplantıda iştirak edən Naxçıvan MSSR-in, Azərbaycan SSR-in, SSRİ Ali Sovetinin fəhlə-kəndli deputatları təsəvvürolunmaz dərəcədə dəyişmişdilər. Onlar indi yuxarılardan əmr və göstəriş gözləmədilər. Xalq Cəbhəsi fəallarına bir xilaskar kimi baxırdılar. “Siz nə məsləhət görsəniz, hansı qərarı desəniz, onun qəbuluna səs verəcəyik”-- deyirdilər.

Biz də yaranmış imkandan istifadə edərək istəklərimizi reallaşdırmağa çalışdıq. Naxçıvan MSSR-ə və Bakıya silahlı dəstələrin yeridilməsinə təsir göstərmək məqsədilə 1921-ci ildə beş ölkənin Moskvada və Qarsda bağladıkları müqavilələrə əsaslanaraq, Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının ləğv edilməsi, Naxçıvan Respublikası yaradılması və yeni respublikanın SSRİ-nin tərkibindən çıxması haqqında qərar qəbul etdik.

Naxçıvan Ermənistanın əhatəsində mühasirə vəziyyətində idi. Azərbaycanla yeganə əlaqə təyyarə vasitəsi ilə idi. Həmin gecə tərslikdən hava sıx dumanlı olduğundan təyyarə də işləmirdi. Uçuşlar olsa da onun bir əhəmiyyəti yox idi. Bakı hava

limanını sovet hərbiçiləri tutmuşdular. Bakıda xarici ölkələrin diplomatik nümayəndəlikləri də çox deyildi ki, qəbul edilmiş qərarı onlar vasitəsilə yayaq.

Qəbul edilmiş qərarı dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün hər biri beş nəfərdən ibarət iki nümayəndə heyəti yaradıldı. Bu heyətin birinin İran İslam Respublikasına, o birisinin də Türkiyə Cümhuriyyətinə getməsi planlaşdırıldı. Sərhədləri sovet əsgərləri qoruyurdular. Onlar da belə bir qərarı aparan nümayəndə heyətinin xarici ölkələrə çıxmasına yol verməzdilər.

Arazda buz salları axan bir dövrdə nümayəndə heyətinin üzvlərinin bir qrupu səhərə yaxın Yayıcı kəndi yaxınlığında çayı gizli keçərək İran Cülfasına gedə bildi. Nümayəndə heyətinin tərkibinə salınmış dörd nəfər rəhbər vəzifəli isə bizi qoyub qaçdılar. Açıq şəkildə dedilər ki, sərhədçilər icazə verməsə biz Arazı o taya keçməyəcəyik.

İran İslam Respublikasının xüsusi xidmət orqanları baş verənləri anlaya bilmir, tez-tez Tehranla danışdılar. İran İslam Respublikasının rəhbərliyi çaşqınlıq içərisində idi. Nümayəndə heyətinin təkidi və yerli hakimiyyət orqanlarının cəsarəti sayəsində Təbrzə getməyimizə icazə verildi.

Lakin Təbrizdə bizi çox soyuq qarşıladılar. Hətta nümayəndə heyətinin gəlişini mətbuat işçilərindən, xarici ölkələrin diplomatik nümayəndələrindən gizlətməyə çalışdılar. Təbrizli vətənpərvərlərlə görüşdə öyrəndik ki, Tehran qəzetləri Bakıda Sovet qoşunlarının törətdiyi qırğınla bağlı prezident Rəfsancani və xarici işlər naziri Vilayətinin bəyanatlarını veriblər. Bəyanatda deyilirdi ki, İran İslam Respublikası Rusiyanın (həmin vaxt Sovetlər Birliyi hələ ləğv edilməmiş, Rusiya Federasiyası da yaradılmamışdı) dostudur, Rusiyaya qarşı çıxanlara düşmən kimi baxır.

Onda anladıq ki, nəhəng Sovet imperiyasının qorxusundan İran rəhbərləri bizim gətirdiyimiz rəsmi sənədə belə laqeyd yanaşıblar. Buna baxmayaraq, Güney Azərbaycanda xalq həyacanla Quzey Azərbaycandan gələn xəbərləri dinləyirdi. Təbrizdəki bir qrup millətsevər gənc isə mərkəzi hökumətin mövqeyindən xəbərdar olsalar da risk edərək imamcümə Müslüm Məlakütünün qəbuluna gedib Bakıda yanvarın 19--20-də şəhid olmuş insanlara yas tutmağa icazə istəyib. Mərkəzi hökumətin müsəlmanları deyil, onları haqsız yerə öldürənləri müdafiə etməsi Müslüm Məlakütünü də əsəbləşdirib. Təbriz şəhirlərindəki Cümə məscidində Bakı şəhidlərinə yas tutulmasına icazə verib.

Millətsevərlər də tez pul toplayaraq vərəqələr çap edərək xalqı Cümə məscidində keçiriləcək yas mərasiminə dəvət edirər.

Belə bir yas mərasimi keçiriləcəyindən xəbər tutub təkid etdik ki, bizi də oraya aparsınlar. İranın xüsusi xidmət orqanlarının əməkdaşları məcbur qalıb bizi məscidə apardılar. Cümə məscidində, həyətinə və ətrafında insan əlindən hərəkət etmək çox çətin idi. Məscidin ətrafındakı dirəklərin başına səsucaldanlar qoyulmuşdu. İçəridə deyilən hər bir söz, ağlaşma səsi ətrafa yayılırdı. Orada olanların dediyinə görə, Cümə məscidində və ətrafında 30 mindən çox adam vardı.

Tükürpədicilər ağlaşma səsinə qulaq tutulur, bəzən danışanların sözünü eşidilməz edirdi. Toplantı zamanı məsciddəki insanlar bizə yaxınlaşmağa, görüşüb söhbət etməyə can atırdılar. Çevrəmizdə bir sıxlıq yaranmışdı. Hərəkət edə bilmirdik. Adamlarsa bizə yaxınlaşıb nəşə vermək, nəşə demək istəyirdilər. Biz “Təbriz İnterneyşn” otelində qaldığımızı söyləyə bildik.

Çətinliklə bizi toplumun arasından çıxarıb avtobusa mindirdilər. Adamlar otelə gəlməsin deyərək bizi Cümə məscidindən birbaşa qaldığımız yerə gətirmədilər. Bu əngəllərə baxmayaraq Həsən

Dəmirçi və onun məsləkdaşları bizimlə görüşüb geniş söhbət etdilər. Bir-birimizə ünvan verdik.

1990-cı il noyabrın 19-da Təbrizə gedəndə Həsən Dəmirçi ilə yenidən görüşdük. Şair Rza Əfşarpurun təşəbbüsü ilə bizim gəlişimiz şərəfinə 60--70 nəfərlik bir yığıncaq təşkil etmişdilər. Toplantıya şairlər, rəssamlar, musiqiçilər və milli ruhlu insanlar qatılmışdılar. Ölkədə musiqi ifası yasaq olsa da Həsən Dəmirçi də musiqiçi dostları və tələbələri ilə gəlmişdi. Diqqətdən yayınmaq üçün məclisi Təbriz ETTELAAT-ının binasının qarşısındakı bir evin zirzəmisində təşkil etmişdilər. Axşamdan başlayan toplantı səhrədək davam etdi. Orada onlarla yeni milli ruhlu insanla görüşüb tanış olduq.

Sonralar nə vaxt Təbrizə gedirdimsə çalışırdım ki, Həsən Dəmirçi ilə görüşüm. O da Bakıya gələndə zəng vurub gəlişini xəbər verirdi. Söhbətlərimizdən bildirdim ki, Həsən 1320-ci(miladi 1941-ci) ilin şəhrivərin ayında anadan olub. Atası Həbib, anası Kübra Təbriz yaxınlığındakı Hərgilan kəndindəndir. Təbrizdə beşsinifli məktəbi bitirib.16 yaşında güləş dərəcəsinə yazılıb. 18 yaşında bir neçə dəfə mükafata layiq yer tutdub. Lakin burada da özümü tapa bilməyib. Sərəblı ustad İsa Balanın yanına gedib ondan tar çalmağı öyrənib. Sonra bölgənin məşhur

musiqiçisi və bəstəkarı Mahmud Şatirianla birlikdə müsiqi kursları açaraq gəncləri milli ruhda tərbiyələndirmək üçün Azərbaycan musiqi alətlərində çalmağı öyrədib.

İran İslam İnqilabı zamanı Həsən Dəmirçi heç bir siyasi cəriyana qoşulmayıb. İnqilabı da dəstəkləməyib. Fəaliyyətsiz də qalmayıb. Ana dilində şeirlər yazıb, milli ruhlu şeirlərə musiqi bəstələyərək onları məclislərdə oxuyub.

Həsən Dəmirçi milli ruhlu bir insan idi. Musiqi qadağan olunmuş bir ölkədə qeyri rəsmi kurslar açıb uşaqlara musiqi alətlərində çalmağı öyrətməsi də, şeir yazması da, bəstəçiliyi də milli ruhun oyadılmasına yönəldilmişdi. “Səhəndiyyə” adlı opera da yazmış və onun tamaşaya qoyulmasına nail olmuşdu.

Ana dilinin və milli dəyərlərin qorunmasında bəzən fanatıqlıq edirdi. Buna görə haqqında lətifələr də qoşurdular. Bu lətifələrin birində deyilir:

Yaraşıqlı bir qıza gözü düşən oğlan ona yaxınlaşıaraq soruşur:

--Adınız nədir?

--Pərvanə!

Həsən Azərbaycanın yaxınlaşdığını görən qız tez sözünü dəyişərək deyir:

--Farslar mənə Pərvanə deyirlər, mənim adım Kəpənəkdir!

Həsən Dəmirçinin Azərbaycan sevgisi böyük idi. Təbrizin mühafizəkar mollaları onun musiqi kurslarını bağlatdıqdan sonra ruhdan düşməyib. “Azərbaycan” adında bir musiqi kursu açıb. Burada yeniyetmə və gənclərə tarda, garmonda, kəmançada, nağarada çalmağı öyrədib. Yaratdığı orkestrlə 1991-ci ildə “Baba Bağ”nda cüzamlı xəstələrin nəfinə konsert verib.

Özü dərin musiqi təhsili ala bilmədiyinə görə oğlu Mazyarı Bakı Konservatoriyasında oxutdu, bu tay Azərbaycandan da bir qız aldı ki, əlaqələr möhkəmlənsin.

2006-cı ildə Tehranda çap olunmuş bir karikaturada türk dili təhqir edilmişdi. Təbriz ayağa qalxmışdı. Küçə və meydanlar insan axını ilə dolmuşdu. Etiraz hərəkatı ətraf şəhərlərə də yayılmışdı. Dil məsələsi Həsən Azərbaycanın ən həssas yeri olduğundan o, 30 nəfərlik orkestri ilə mitinq iştirakçılarına konsert vermişdi. Buna görə onun musiqi kursları və orkestri dağıdılmışdı. Özünə də 6 ay həbs cəzası vermişdilər. Həbsdən çıxandan

sonra oğlu Mazyarın adına bir orkestr qurmuşdu. Bu orkestrlə Almaniyada, İsveçdə, Türkiyədə, Azərbaycanda konsert vermişdi.

Lakin hər qastroldan qayıdandan sonra onu istintaqa çəkir, xarici pasportunu əlindən alır, hədələyirdilər. Borçalı Cəmiyyətinin, Bütöv Azərbaycan Ocaqlarının üzvləri qarşısında konsert verib Təbrizə qayıdanda onu yenə istintaq etmişdilər. Həsən Azərbaycan isə istintaqı aparanların məntiqsiz davranışını lağa qoyub gülürdü. Deyirdi: “Bu ağılsızlar konsertdə nə oxuduğum, nəyi təbliğ etdiyimlə maraqlanmırlar. Mənə irad tuturlar ki, niyə Bütöv Azərbaycan Ocaqlarının embleminin qarşısında şəkil çəkdiribsiniz”. Şəkil çəkdirəndə heç əhəmiyyət vermirəm ki, arxa fonda nə var.

Həsən Azərbaycan Təbrizdəki Əli Nəsəb xəstəxanasında 2018-ci il iyunun 24-də gözlərini əbədi yumdu. Bir gün sonra minlərlə insan onu "Azərbaycan sənsən mənim ülvyyətim, şan

şöhrətim" musiqisinin sədaları altında və
“Azərbaycan sənin başın sağ olsun! Böyük ustad,
sənin üzün ağ olsun!” şüarları ilə Təbrizdəki
sənətkarlar qəbristanlığında dəfn etdilər.

Bütün həyatını Azərbaycanın mədəniyyəti və
milli varlığımızın yaşamasına sərf etmiş Həsən
özünü Dəmirçi ləqəbilə təqdim etsə də çoxluq onu
Həsən Azərbaycan kimi tanıdı və sevdi.

26.06. 2018

تاکی، ملت مجمعیں تهراند ویران انتدیلر،
تورک لر ستارخان ایله عهد و پیمان انتدیلر،
ظلم استبداده قارشی نفرت اعلان انتدیلر،
ملته، میلیته جان نقدی قوریان انتدیلر ...

ستارخان یاشار
یازان: سامی سردار ملی (ستارخانین نتیجه سی)
تورکجه یه چئویرن: افسون سلطانی کلهر

ایچیمده غریبه بیر حس واریدی، اورک سیختیسی و نیگار انچیلیق کیمی بیر شئی، بورا گلدیگیم زاماندان بری او تایدان هئچ خبریم اولمامیشدی.

البته کی مندن سونرا بیر چوخلاری دا اوردان بورا گلمیشدیلر، آنجاق اونلارین دا یا دئمیه سؤزلری یوخ ایدی، یا دا سؤزلرینه گوونمک اولموردو. بو مدتده بیر چوخ تانیشلارین بو تایا کؤچمهلری نین خبرینی آلمیشدیم، آما اونلاری دا تایا بیلیمیشدیم کی، دوزگون خبرلری اونلاردان آلام.

باشیمی قاتماق اوچون اوچ عالیم یعنی آخوند خراسانی، شیخ مازندرانی و میرزا حسین تهرانی نین مینبرلری نین باشیندا اوتوروب قولاق آساردیم. اونلار اوچو ده مندن اؤنجه بورا گلمیشدیلر و چوخلو کرامت صاحبی ایدیلر. آخوند خراسانی دوغرودان دا آیدین دوشونجهلی و بیلگیلی بیر عالیم ایدی. او زامان کی، شیخ فضل الله نوری مملکتین اداره انتمهسی اوچون، قوملرین اوچ پیره یعنی قانون وئریجیلیک، اجرا و محکمهیه بؤلونمسهینی، یئنیچیلیک و دوز یولدان جایماق ساییب، قیزلار اوچون مکتب آچیلماسینا قارشی گلیردی، آخوند خراسانی بو دوشونجهده ایدی کی، اسلامی مملکتلرین گئری قالمیشلیغینی آرادان قالدیرماق اوچون، یئنی علملردن فایدالانیب، انییتیم و اؤرگه دیم متودلاری دهیشیلمهلی و مکتبلرده یابانجی دیللر اؤرگه دیلمهلی دیر.

گاهدان دا معنوی آتام ثقه الاسلام ایله صحبت اندی، دردلشیردیم. آما بونلاردان باشقا بیر دلخوشلوغوم یوخ ایدی. زامان- زامان دا برزخین گؤره ولی لری، دوسیپام قیامت گونو اوچون حاضیرلانسین دییه، منی سورغو- سوالا چکیردیلر.

بو دونیا، مادی دونیادان چوخ فرقلی دیر. بوردا جسمین سو، یئمک و گنییمه احتیاجی اولمادیغینا گؤره اونلاری قازانماق اوچون چالیشماق گرکیمیر. آما بوندان باشقا، بو دونیا حاقدان بیلگی وئرمهیم یاساقلانمیشدیر.

* * *

زمان بئلهجه كنجيب گنديردى. هامى باشقا بير عالمه گنتمك اوچون گونلرى سايبيردىلار. امما من بو فيكرده ايديم كى، بو يوز ايل بوردا اولدوغوم سورعهده اوتاي دا نهلر اولوب و اينسانلار و تولپوم نه دورومدادير. گونلرى بو شكلده كنجيريرديم كى، بير گون ايگيد بير جوانلا قارشيلاشديم. بو گنج آدام نندسه منه چوخ تانيش گليردى. بيراز دانيشديقدان سونرا من اونو تانيمايديغىمى آنلاديم امما اونون منيم حاقيمدا چوخ بيلگىسى واريدي. بير- بيريميزله تانيشديق، او آذربايجان كندلرىنين بيرينده تاريخ معلمى ايدي. اتوموبيل چارپيشماسى سونوجوندا بورا گلמיشىدى. آدى عزيز و چوخ معرفتلى و عقیده صاحیبی بير انسان ايدي. بو شخص چوخ قونولاردا بيلگىلى ايدي و اونولا دانيشماق باشىمى قاتيب حالىمى ياخشىلاشديردى. عزيز تورك، فارس و اينگليس ديللرينى چوخ گوزل بيليردى و منيم ايلگيلنديگىمى گوردوگونه يواش- يواش منه ده يازيب اوخوماغى اورگتدى. بير زاماندا سونرا هر بير يازىنى اوخويا بيليرديم. حاليم چوخ ياخشىلاشميشدى و اورك سيخينتىمى دوزلهتمه يى باشارميشديم. بونو دوشونوردوم كى، مادی دۇنيادا اولان عدالت سيزليك منى و منه تاي بير چوخ انسانى بيلگى و ساواد نعمتندن محروم انديب، بو دا بيزلرين، تولپومداكى ايكي اوزلو و شيطان صفت اينسانلارى تانييب، اونلارين چيركين آماج لاريندان خبردار اولماميزدان مانع اولموشدور.

حاليم چوخ ياخشىلاشدى. عزيز بيلگىلى و چاليشقان بير انسان اولدوغونا گوره بوردا دا چوخ بيلگىلر توپلاميشدى. اونولا بير چوخ قونودا دانيشيرديق. بيرگون منه بير سوز سويلهدى و او گوندن برى فيكرىم تاما "مشغول اولدو. او دندى كى، بورداكى اينسانلارا بعضى شرطلر آلتيندا مادی دۇنيايا قايتماق ايندى وئريلير امما شرطلرين چوخ آغير اولدوغوندان بو سفر هر كسه نصيب اولمور. دوغروسو من بو سفره گنتمهيه چوخ هوسلى ايديم و نه انده بيلهجه ييمه فيكىرلشيرديم. نهايتده ثقه الاسلام- ين ياتينا گنديب، بو قونودا اونا سوز آچديم. او دا خبرى دوغرولادى امما مندن اونو اونوتماي ايستهدى. اونون دنديگينه گوره گورمولر هر كسه

گنتمک ایذنی وئرمیردیلر. شرطلر چوخ آغیر ایدی و بو سفره گنتمک ایستهین بو قوشوللاردان چیخماق اوچون سوز وئرمهلی ایدی. اونا گۆره بیر چوخلاری شرطلره اويعون اولدوقلارینا رغمن زحمتینه دهیمه‌دیگینی سؤیله‌ییب گنتمکدن واز کئچمیشدیلر. آیریجا منه بو سفرین باشقا سفرلره تاي اولمادیغینی وورغولاییب، اوردان قاییداندان سونرا حالیمین پیسلشمه‌سینین و سیخینتیمین چوخالماسینین احتمالینی وئریب، منی اویاردی.

اونون اؤیود- نصیحت‌لرینه رغمن منیم گنتدیگجه هوسیم آرتیردی. اوندان منه یاردیم ائتمه‌سینی ایسته‌دیم. نهایت‌ده آقا سوز وئردی، گۆره‌ولی‌لری تانیان عالیملرله دانیشسین. بیر نئچه گون کئچدیکدن سونرا گنته‌ییمه راضیلیق وئردیلر. ایشلر تمامیه دوزهلیردی و من چوخ سئوینجلی ایدیم. کریستال پاسپورت آلمایم بیر آز زامان آپاردی. اونون قوللانماسی بیر آز چتین اولسا دا، نهایت‌ده اؤرگشدیم. بو مدت‌ده عزیز مدام یانیمدا ایدی و منه یاردیم ائدیردی. او تاییین اوضاع- احوالاتیندان منه بیلگی‌لر وئریب، گونندگی دوست‌لارینین بیرینین آدرسینی منه تعریف ائتدی. یول- یوندمی منه اؤرگتمیشدیلر، قرار بونا ایدی کی، جیسمیمین تورپاغا تاپشیریلدیغی یئردن مادی دونیا قدم قویام و یئددی گون سونرا همان مکاندان قاییدام. شرطلر و قوشوللار تماما منه بیلدیریلیمیشدی.

گندیش گونو گلیب چاتدی، سونونجو ایش کریستال پاسپورتو ایشه سالماق ایدی کی، باش گۆره‌ولی واسیطه‌سیله گرچک‌لشدی. اونونلا برابر منیم باشیم گجه‌لیب، گۆزلریم قارالدی و یئره دوشدوم. گۆزومو آچدیغیمدا اوزومو بؤیوک بیر حیطده گۆردوم. قارانیق ایدی و تکجه آی اطرافا ایشیق ساچیردی. اوردا هیچ کیمسه یوخ ایدی. باشیم هله ده گجه‌لیردی، بیر نئچه دقیقه سونرا اوزومو تاپدیمف اطرافا باخدیم؛ کناریمدا بیر نئچه قبیر داشی گۆرونوردو. یاخینیمداکی قبیرین باش یازبسی قارانیق‌دان دییل، توز تورپاقدان و زامان سورمچینده‌کی بییرانمادان دولایی چوخ چتین اوخونوردو:

"بو عاصی بنده ستار، اسلام عالیم لرینین وئردیکلری حؤکم لره گؤره، احمدی شریعتین احکامی نین اجراسی اوچون، جان، مال و ائولادلاریمدان کئچدیم کی، ظالم دولت عادل دؤلته چئوریلسین و حضرت سیدالمرسلین قانونلاری اسلام اهلینین مسلکی و یول یوندمی اولسون." «ستار»

"مجاهید مسلمان، حاج حسن قاراجا داغی نین اوغلو ستار-ین مقبره سی کی، آذربایجان ملتین اشغالچیلار و مشروطه دوشمن لرینین قارشیسینداکی دایانیش و دیرهنیش لرینه رهبرلیک ائدیپ، سردار ملی آدینا لاییق گؤرولموشدور و نهایت بیر عؤمور مبارزه و چالشماقدان سونرا ۲۵ آبان ۱۲۹۳ گونش ایلینده فانی دونیا یا وداع ائتمیشدیر"...

تازا- تازا هاردا اولدوغومو آنلا بیردیم. ایلک ایشیم بیر سو قابی تاپیب، قبیرداشین یوماق اولدو. بو ایش منی ساکین لشدیریب، باش گیجه لمه می تمامیه قورتاردی. عزیزین وئردیگی ایضاح لار اساسیندا ری شهرینده شاه عبدالعظیمین حیطینده اولدوغومو آنلادیم. بیر طرفده اینسان لارین حرمة گل- گئت ائتمه لری گورونوردو. من ده دستاماز* آلیب، زیارت اوچون ایچری گیردیم، ایکی رکعت نماز قیلیب فیکره دالدم. او گونلره فیکیرلشیردیم کی، اورمی کدرلی- آخساق آباق لا بیرآز ساکینلشیم دییه بورا گلیردیم. بو حالدا دیدیم کی، بیردن اینسان لارین منه

باشقا جور باخماق لارینی گوردوم. اونلار منی بیر- بیرلرینه گؤرسه دیپ، یاواش- یاواش پیچیلدا شیردیلار. نهایتده بیر ایرملی گلیب منه "نئجه سن مشدی؟" دییه، خطاب ائتدی. جواب

وئردیم "آلاها شوکور پیس دئیلم". او بو دفعه مسخره حالدا گولوب سوروشدو: "ایندی سن بو بیغلارین و بو گۆرونوشونله ایستیرسن دییهسن ستارخان سان؟! " یولداشلاری گولدولر. من عزیزین تاپشیردیغی اساسدا جواب وئردیم "مگر نه ضرری وار؟ چوخلو زامان قویوب، چوخ دا پول خرج لمیشم کی، اوزومو ستارخانا اوخشادام. آخی منه سۆز وئریلر بیر تئاتردا ستارخانین رولونو وئرسینلر".

او جواب وئردی "بیجا یئره پول لاریوی هدر ائدیپ، اوزووی خوش ائلمیسن اولاً" هئچ کیسه ستارخان کیمی اولای بیلمز، او باشقا بیرر ایدی، ثانیاً بو زمانده بئله سۆزلره چوخ دا بئل باغلاما"... دئدیم "اوزاق یولدان گلیمش، ستارخانین مزاری اوسته گئتمک ایستیرم، سیز بیلیرسیز هاردادی؟" اولار بیر- بیرلرینین اوزونه باخیپ، بیلمه دیکلرینی سؤیله دیلر.

شیخ محمد خیابانینین مزاری اوسته گئتمک قصدی ایله حرم دن ائشیگه چیخدیم. اونو چوخ سئوردیم آخی او دا منیم کیمی روزگاردان و آلتی پادشاه زامانیندا ایش باشیندا اولان مخبر السلطنه کیمی نامردلردن، چوخ یارالار آلمیشدی.

عزیزین گۆرستدیگی یۇندن گئتدیم آما نه قدر آختارسام دا بینالارین تیکیشینده ایشلنن داش و کریجیندن باشقا بیر شئی گۆره بیلمه دیم، بیر ایکی نفر دن ده سوروشدوم آما اولار دا بیر شئی بیلیردیلر، امیدسیزلیقلا دور دوغوم یئردن بیر فاتحه گۆنדרمه یه قناعت ائتدیم.

* * *

سحر آچیلیمیشدی، عزیزین دوستو یاشارین یانینا گئتمه لی ایدیم. یاشارین آتاسینین حرمین اطرافیندا توکانی واریدی. اونون واسطه سی ایله یاشاری تاپمالی ایدیم. یاشارین آتاسی حاج حسن، او چئوره ده آلدیم و تانیتمیش بیر انسان ایدی، او اوزدن ساده جه بیر نئچه نفر دن سوروشماقلا توکانی تاپدیم. ایچری گیریپ نه ایسته دیگیمی اونا بیلدیردیم او دا یاشارلا تلفن باغلانتی سی قوروب، یاریم ساعاتا دک اورا گلجه یینی سؤیله دی. بیر آز دانیشدیقدان سونرا حاج حسن کی، حرمه نه لر اولدوغونو بیلیردی، منه دئدی کی،

"من و اوغولوم دا تاریخی چوخ سئویریک و ستارخانین مریدلریندن ساییلیریق. اونلار اصلینده تیریزلی دیرلر و سونرالار ری شهرینه کؤچموشدولر. او دئدی کی ایندیهدک ستارخان حاقدا یازیلان اییرمی دن آرتیق کتاب اوخویوب. اونون باخیش آچیسیندان ستارخان حاقدا چوخلو کتابلارین یازیلما سینا و چوخلو شعرلرین سؤیلمه سینه باخمایاراق اونون مزاری ری شهرینده چوخ غریب و مظلوم قالمیش و سادهجه بعضی مریدلری اونون مزارینی زیارته گلیرلر. حاج حسن منیم او گورونوشله شهرده دولانمامی مصلحت گورمه دی، سورمه رنگلی بیر گونش بؤرکو وئریب، اونو باشیما قویماغیمی اؤنردی. او دئدی کی "ساچلارین چوخ پیرتداشیق و قاریشیق دی، بو بؤرک سنی هم گونشدن هم ده اینسانلارین سؤز- صحبتلریندن قورو یار.

سونوندا یاشار گلیب چاتدی. من اونا آدمی و عزیزین دوستو اولدوغومو سؤیله دیم. اونا دئدیم کی، من ستارخانین حاقیندا بیلگی توپلاماق ایسته ییرم و بو اماجلا بیرنچه گون اونونلا برابر اولمالی یام. او منیم ستارخانلا آداس اولماغیمدان چوخ ذوقا گلدی و منه یاردیم انتمه یی قبول انتدی. عزیزین اونون ان یاخشی دوستو اولدوغونو سؤیله دی. آتاسیندان منیمله گنتمک اوچون ایذین آلیب و داعلاشدیق.

یاشار اوتوز یاشیندا سوبای بیر جوان ایدی. منه اونون او یاشدا سوبای اولماسی چوخ ایلگینج گلدی و ندنینی سوروشدوم. او سورومون جوابیندا او قدر چوخ ندن سؤیله دی کی، بوردا یازماغا گلمز. نهایتده قانع اولدوم. یاشاردان منی شیخ عبدالحسن مسجدینه آپارماسینی ایسته دیم. او مسجدده ایکی گون بویونجا منیم عزا مراسیم کئچیریلیمیشدی. یول بویونجا یاشار منه او مسجدین حاقیندا بیلگی لر وئردی. اونون دئدیگینه گؤره شیخ عبدالحسن مسجدی گؤزل بیر بینادیر و ناصرالدین شاه دؤورونه عایید کاشی ایشلمه لری وار. بینانین یاشی 120 ایلدن آرتیق دیر و شیخ عبدالحسن آدلی بیر مجتهدین واسطه سی ایله امیر کبیرین مال وارلیغی نین اوچده بیرینی قوللاناراق تهرانین پاچنار بازاریندا بینا

اولموشدور. او مسجدین آدی امیرکبیر اولمالی ایدی اما اونون بیتمهسی میرزا آقاخان نوری نین صدراعظم اولدوغو زمانلا برابر اولور. بو شخص امیرکبیرله دوشمانلیغی اولدوغوندان دولایی مسجدین آدی نین امیرکبیر قویولماسینا مانع اولور. یاشار دندی تهرانداکی آذربایجانلی لار هر ایل عاشورا گونلرینده بو مسجده بیغیشیب زنجیر ویریب عزادارلیق ائیلرلر و بیر باخیمایا مسجده تورکلرین امان یئرینه چئوریلیدیر.

البتہ کی یاشار منیم بوندان اؤنجه او مسجده اولدوغومدان خبرسیز ایدی. یاخشی یادیمادیر کی دیزیمین یارالانماسیندان سونرا بیرگون الیمده چلیک، آخساق ایاقلا اورا گئتدیم. آذربایجانلی لار اوردا سینهلرینه دؤیوب زنجیر ویریردیلا. اؤزومو بیلیمه مزلیگه ویریب بیریندن نهلر اولدوغونو سوروشدوم. او دا "مگر بو گونلرده بیر مظلومون شهید اولماسینی بیلیمیرسن؟" دییه منه جواب وئردی. دندیم ایندی ایسه باشقا بیر مظلوم سینیق ایاغی ایله بوردادیر بیرآز دا اونا عزادارلیق ائدین...

یاشارا دؤنوب دندیم، امیرکبیرین روحو شاد اولسون، بؤیوک انسان ایدی یوردوموزا چوخلو خدمت لر ائدیپ دیر، هر بیریمیزه لازیم دیر بو بؤیوک ملی قهرمانیمیزی تانییب اونون یاشاییشیندان درس آلاق. یاشار منیم دندیکلریمی تمامیه اونایلادی و دندی دوزدور اما تاسفله زمانه دییشیب و باشقا دهیرلر اورتایا گلپب مثلاً "گوگلده امیر کلمه سینی آختاردیغیندا "امیرکبیر" دن اؤنجه "امیر تتلو"، بایاغی بیر موغنی نین آدی گؤرسه دیلیر، نیه کی بو کلمه "امیر کبیر" کلمه سیندن داها چوخ آختاریلیب. من اونون سؤزلرینی باشا دوشمهدیم اما ادبسیزلیق اولماسین دییه، جواب وئردیم "بله، تاسفلر اولسون!".

سونرا یاشار آرتیردی کی، نچه وقت بوندان اؤنجه حاج حسن مسجدی بیپرانیب آرادان گئتمکده ایدی کی تهراندا یاشایان تبریزی لر نجفین عالیم لریندن ایذن آلیب اورانی اوناریب تعمیر ائتدیلر. یاشاردان ایسته دیم منی یوز ایل قاباغین آزادلیق سؤنلری نین کعبه سی یعنی شورا مجلسینه آپارسین. او دندی بو مجلس

قورولاندان بری 24 دوره انقلابدان قاباق و 10 دوره انقلابدان سونرا سنجیملر اولوبدور. اورا گنتمه‌نین بیر سیرا امنیتی مسئله‌لری اولدوغونا گۆره و 15 -نجی اصل کیمی بیرسیرا قانون‌لارین اونایلانماسینا رغمن یئرینه یئتیریلمه‌مه‌سیندن دولایی اورا گنتمکدن واز کئچدیم.

ایکینجی گون ایشیمیز قم شهرینه گنتمک ایدی، یول بویونجا آرامیزدا چوخلو سۆز- صحبت‌لر اولدو. من ستارخانین مزاری‌نین دورومون اورتایا چکیب یاشارین بو قونودا نهلر دوشوندویونو سوروشدوم. او دا منله هم فیکیر اولدوغونو بیلدیریب، دئدی: "ستارخانین تکجه مزاری دئییل اوزو ده یارالی اولان زمان تهراندا غریب و مظلوم قالمیش ایدی. اونون چیرکه دولموش یاراسی و آغیر تبی ایله نه آناسی تبریز یانیندا ایدی کی، باشینی دیزینه آلیب و محبتله ایسلانمیش پارچانی آلتینا دوشیبیب تبینی آلسین، نه ده آتاسی (تبریز اهلی) یانیندا ایدی کی، باشی اوسته حکیم گتیریب آغری‌لارینی ساکیلشدیرمه‌یه چالیشسین، اونا گۆره ده او رحمتلیک چوخ چتین‌لیکلر چکدی.

قم‌دا حضرت معصومه‌نین حرمینی زیارت ائتدیکدن سونرا، قیزیم سلطان‌ین قبری اوسته فاتحه اوخوماق اوچون دارالسلام مزارلیغینا گئتدیک. آخی او اوشاق‌لیغیندا آتا محبتینی چوخ آز گۆرموشدو. دؤرد یاشیندا ایستکلی بالاجا بیر قیز ایدی کی، روزگارین نامرد اینسان‌لاری منی زورلا تهرانا گؤندردیلر و او زماندان بری بیر- بیریمیزی گۆره بیلمه‌دیک. فیکیرلشیردیم کئشکی او زمان تهران یولوندا قزوین شهرینه چاتدیغیمیزدا شیخ محمد خیابانی و میرزا اسماعیل نوبری‌نین نصیحت‌لرینه قولاق آسایدیم. اونلار ایکینجی مجلس‌ده آذربایجانین میللت وکیل‌لری ایدیلر و قزوینه گلمیشدیلر کی، بیزی تهرانین قاریشیق وضعیتیندن خبردار ائتسینلر. اونلار بیزدن قاییدیب نجفه گنتمه‌میزی ایسته‌دیلر، آما نئیله‌یم کی، میللتین او قدر شوقی و محبتی و یول بویونجا اونلارلا مجاهدین بیزه قوشولماقلاری منیم بو قراری وئرمه‌دن مانع اولدو. دوشوندوم کی، بیر بئله محبتین قارشیسیندا قاییتماق بو اینسان‌لارین بؤیوک

محبت لارینی هئچه ساییب، اونلاری اینجیتمک دیر. آخی من سادهجه
الله رضاسی و بو اینسانلار اوچون بو یولا قدم قویموشدوم و بو
میللتین یاردیمی ایله سردارلیغا یئتیشمیشدیم. قاییتسایدیم، بلکه ده
سلطان قیزیم و ایکی باشقا ائولادیم آتا محبتینی چوخ گورمکدیلر
أما او حالدا مینلرله ظلم گورموش اینسانین اورمی مندن اینجیک
قالاجاقدی .

نه یاخشى کی قاییتما دیم!

بو فیکیرده ایدیم کی، گوردوم یاشار مزارلیغین گوزتچی سینین
اوتاغیندان چیخیب منه دوغرو گلیر، او دئدی: "بورانین
گوزتچی سیندن ستارخانین قیزی نین مزارینی سوردم، او دا دقترینه
باخراق دئدی "دوزدو سلطان ستاری 1365 ده دونیاسینی دهیییشیب
و بوردا توپراغا تاپیشیریلیب. اما ایندی 4-5 ایل اولار اونون
قبرنین و اطرافینداکی بیر نئچه باشقا قبیرلرین داشلارینی
گوتوروبلر کی، شهید آیت الله غفاری اوچون یادلاما بیناسی
تیکسینلر، أما او بینا دا یاریمچیلیق قالیب. داشلاری دا یئرلرینه
قایتارمییبلر و هامیسی بیر آنباردا ساخلانیلیر ، اونا گوره ده او
رحمت لیگین قبری نین یئری بللی دئییل. "

چاره سیز انلهجه دوردو غوموز یئردن بیر فاتحه وئریب قاییتدیق.
قاییت باشدا بهشت زهرا دا ان کیچیک ائولادیم معصومه نین مزاری
اوستونه گنتمک قرارینا گلدیک. روزگارین دؤنوشو منی بو
ائولادیمی گورمک و اونو قوجاغیما آماقدان محروم ائتمیشدی. او
هله آناسی نین قاریندا ایدی کی من تهرا نا ساری یولا دوشدوم و بیر
داها دا قاییتما دیم.

یاشار الدهکی تلفنی ایله اینترننته باغلانیب 1379 دا دونیاسینی
دهییش معصومه ستاری نین مزاری نین آدرسینی تاپماغا چالشیردی.
آدرس بئله یازیلیمیشدی:

قطعه 49 ردیف 58 نمره 39

اورا گئنتدیک، خوشباختلیقدان مزار هله یئرینده ایدی! مزارلیغی ترک ائدیپ، تهرانا ساری یولا دوشدوک. او شهرده باشقا ایشیم یوخ ایدی و دوغروسو اوردا قالماقدان دا هنج خوشوم گلمیردی. یاشاردان تبریزه گئتمک اوچون حاضیرلانماسینی ایستهدیم. او اوچاق بلیطی آلاق اوچون مندن کیملیک کارتی ایستهدی. بیر بهانه گتیریب کارتین یانیمدا اولمادیغینی سؤیلهدم. او دا تلفونلا او گنجه اوچون ایکی اوتوبوس بلیطی آلدی. دوغروسو اوچاغا مینمهی چوخ ایستیردیم، عؤمرومون سون چاغلاریندا سادهجه بیر دفعه اوچاغین سسینی ائشیتمیشدیم، اما او یارالی دیزیمله قالخیب حیطه ساری گئدینجه اوچاق گوزدن ایتیمشیدی. سونرالار او حاقدا چوخلو سؤز- صحبتلر ائشیتدیم. دندیکلره گؤره من او سسی ائشیدن زمان، "کوزیمینسکی" آدیندا بیر روس پیلوتو بیلریو 11 طیارهسی ایله تهراندا نمایشی حالدا اوچوب مشق میدانیندا طیارهسینی یئره اوتورتموش و احمدشاه دا اورا گئدیپ اوچاقلا یادگاری شکیل چکدیرمیشدی. اوتوبوسدا گنجهنی سحره دک یاتا بیلمه‌دیم، تبریزه فیکیرلشیردیم. من تبریزی هر زمان انام کیمی سئویپ، اونا فخر ائتمیشم. سحر تنزدن تئرمینالا چاتدیق. یاشاردان منی تکجه اوغلو، یداللهین مزاری اوسته آپارماسینی ایستهدیم. یاشار اونون قبری نین امامیه مزارلیغیندا اولدوغونو سؤیله‌دی. اورا تئرمینالا چوخ یاخین ایدی. پیدایولا دوشدوک. یول بویونجا یاشار امامیه مزارلیغی حاقدا منه بیلگیلر وئیردی. اونون دندیکینه گؤره بو قبرستان میرکاظیم امامی نین وقف اولونموش اراضی سینده دیر. او، یانیق داغینین اتک لرینده اولان توپراق لارینین بیر بؤلومونو میللت اوچون وقف ائتمیشدیر. چوخ اوزاق کنچمیشلرده یعنی 600 ایل بوندان اؤنجهیه کیمی تبریزین گونئیینده اولان یانیق داغی آغاجلارلا دولو ایمیش اما آذربایجانین بؤیوک شاعری عمادالدین نسیمی نین او منشه‌لیکده پناه آلدیغینا گؤره، دؤولت آداملاری اورانی اودلایب، آغاجلاری یاندیریرلار، او زماندان بری او داغ یانیق داغ آدی ایله

تانیئر. یاشارین صحبتلری سونا چاتمیش، امامیه مزارلیغینا چاتدیق. گیریش یولو باغلی ایدی، دؤدوک، آما کیمسه قاپینی آچمادی. دیوارا بیر یازی ویرمیشدیلار، اوردا مزارلیغین یالیز جمعه آخشاملاری و جمعهلرده آچییق اولدوغو یازیلردی. او گون چهارشنبه ایدی و بیز اورا گنده بیلمزدیک. حالیم چوخ توتولدی. یاشار منیم ناراحتلیغیمی گؤروب، "بو مزارلیغین تام قارشیسیندا مشروطه آدلی بیر پارک وار، اوردا ستارخانین آت اوستونده بؤیوک بیر هئیکلینی قویموشلار، گندیب اونا باخاق" دندی.

او هیکلی گؤرمک اورهیمده ناکام قالدیغیمیز موباریزه گونلرینین خاطیرملرینی جانلاندیردی. بیر صندل اوسته اوتوروب فیکره دالیم. امیره قیز محلهسینه گنتمک قرارینا گلدیک. اوردا کئچمیش گونلرین خاطیرملرینی اورهیمده جانلاندیرماق ایستهییردیم. یاشار دندی او محلهنین آدی دا بیر چوخ تورکی آدلار کیمی پهلوی دؤورونده فارسلاشدیریلیب، امیرخیزه چئوریلیدیر. آما محله اهلی و تبریزلیلر هله ده اورا امیرهقیز دییرلر و یئنی آد سادهجه پست آدرس لرینده قوللانیلیر.

امیرهقیز محلهسینین کوچهلرینی دولاندیق، کئچمیشدن هئچ بیر نیشان قالمامیشدی، هر شئی دهیشیلیب، بینالار یئنی دن تیکدیریلیمیشدی. یاشار دندی "مشروطه دؤورونده تبریزین 12 محلهسیندن اون بیرى تسلیم اولور، سادهجه امیره قیز محلهسی، ستارخان و ستارخانین یولداشلاری قالیرلار. یاشاردان ستارخانین ائوینه گنتمه میزی ایسته دیم.

یاشار او ائوین ستارخان آدلی بیر کوچه ده اولدوغونو سؤیله دی. اونون دندیگینه ائوین بؤیوک بیر بؤلومونده عادى اینسانلار اوچون باشقا ائولر تیکیلیمیش و تکجه کیچیک بیر بؤلومو قورونوب، ستارخانین ائوی عنوانیندا تانییردی. کوچهیه گیردیگیمیزده نچه نفری بیر یئرده توپلانمیش گوردوک. یاشار ستارخانین ائوین اوردا اولدوغونو سؤیله دی. ایستیردیم تئز یئتیشیب، ائوین ایندیکی احوالاتینی گؤرم. یئریشیمی سرعتلندیردیم. جوان یاشار منه یئتیشین دئی، نفس نفس

دوشموشدو آما بیر سۆز دئمیردی. سونوندا ائوه چاتدیق، ائوین قاپیسی باشقا ائولرین قاپی لاریندان فرقلی اولاراق تختهدن دوزهلمیشدی و کئچمیش زامانلار عایید ایدی. قاپی نین باشیندا بیر تابلودا "ستارخانین ائوی" یازیلیمیشدی.

تاسفلر اولسون کی، اورانین قاپیسی باغلی اولدوغونا گۆره کیمسه ایچرییه گنده بیلیمیردی. اوردا توپلانان اینسانلار تازا یولدان یئتیشمیش مسافیرلر ایدیلر کی، چوخلو وقت و پول خرج اندیب ملی قهرمانلاری نین ائوینی گۆرمک اوچون اورا گلیمیشدیلر و قاپی نین باغلی اولماسی اعتراض لارینا سبب اولموشدو. یاشار دا اونلار قاتیلپ دئدی بیز ده تهراندان گلیمیشیک، بیر ساعاتدان آرتیق دیر بورالاردا گزیریپک آما بو محلهدن هئچ بیر حس آلا بیلیمیشیک. سانکی بورا او محله دئیل کی، بیر زامان ظالیم شاهین ظلملرینه تسلیم اولماییب ستارخانین و اونون مجاهدلرینین یاردیملاری ایله ظالیملرین بونون آیب، قانونو بو مملکته گتیرمیشدیر. یاشار سۆزلرینه بو شعر ایله سون وئردی:

"آتلی لار آتا میندی

آتالندی آتا میندی

کاش اولا اؤن سیرادا

ستارخان آتام ایندی"

ورداکلار هامیسی یاشاری آلقیشلادیلار، آما من اؤزومو ساخلایب هئچ بیر سۆز دئمهدیم. بیلیردیم بوندان آرتیق ناراحات اولسام دیله گلیب چوخ سۆزلر سؤیلیه جاغام و بو ایش نه اؤزومه نه ده یاشارا یاخشی سونوج وئرمزدی. بۆرکومو قاشلاریم قدر اشاغی چکدیم، اودقونوب یاشاردان گئنتمه میزی ایسته دیم.

* * *

چوخ ایستیردیم قوم تپه مزارلیغین گۆرم. چوخلو قوهوم و دوست لاریمدان اوردا یاتمیشدیلار، آما خبر آلدیم کی، اوردان هئچ بیر اثر قالمیر. معنوی آتام ثقه الاسلامین مزارینا گئنتمک قرارینا گلدیک. مقصده چاتانادک یاشار ثقه الاسلام حاقدا صحبت به باشلادی.

اونون بۇيوكلوك و تدبير قوهسيندن دئدى، اونو وطن سئورليك و يالان سؤيلههمك جرمى ايله دارا چكن زامان اينسانلارين وفاسيزليقلاريندان صحبت آچدى، اونون دئديگينه گۆره 1330 - نجو قمرى ايلينين عاشورا گونونده بير عاشورا داها ياشاندى، اونا گۆره ده او گونو ايکينجى عاشورا آدلانديرديلار. او گونون ساباحى 1912 -نجى ميلادى ايلين باشلانيشى ايدى كى، روسلار اوچون بايرام و شادليق زامانى، تبريزين ظلم گورموش ميللتينه قارا ژانويه اولدو. بو قضيه دن 3-4 گون سونرا، مجاهدلرين اعداملارى و اونلارين ائولرى نين غارتى نين دواميندا، ستارخانين ايکى قارداش اوغلو سو محمدخان و كريمخانى دارا چكديلر. ايکى هفته سونرا دا ستارخانين قارداشى مشهدى غفار كى مومن و آزارسيز بير اينسان ايدى اولدورولدو. او رحمتليق باشماقچى ايدى و مبارزهلرله هئچ ايلگىسى اولماميشدى، او سادهجه ستارخانين قارداشى اولدوغو اوچون اولدورولدو. مبارزهنين باشچىلارينين ائولرىنى غارت ائديب، ويران قويدولار... ياشار بولارى دبيردى و منيم بوغازىمى قهر باسمىشدى. گاهدان "بلى، بلى" ديه جواب وئيريرديم، نهايت ده سيرخاب مزارليغى اولان يئره چاتديق، اما مزارليقدان اثر- علامت يوخىدى.

گۆز ايشلهديکجه تيجارى ايش يئرلرى گورونوردو اما اونلارين اورتاسيندا بير پارکين ايچينده بۇيوك بير بينا واريدى كى، ياشار اونون آدى نين مقبره الشعرا اولدوغونو سؤيلهدى. اونون دئديگينه گۆره او مكاندا چوخلو شاعير و آدليم اينسانلار توپراغا تاپشيريلىميشدى. اطرافدا نئچه نفر دن سورغو- سوال ائتديکدن سونرا مشروطه نين بويوك روحانىسى نين كيچيک و گۆزه گلهمين مزارىنى تاپا بيلديک. ياشارين سؤيلهديگينه گۆره نئچه ايل بوندان اؤنجه ثقه الاسلامين اولومونون يوز اينجى ايل دؤنومو ايميش و بير چوخ قلم صاحبلىرى و يازيچىلارين چاليشمالارينا رغبتم هئچ بير آغيرلاما مراسى باش توتماميش، بو او حالدا ايدى كى، بير اينگيليس ژورناليست ثقه الاسلامين دارا چکيلمه سىنى كانتربرى نين بۇيوك اوسقفونون صليبه چکيلمه سى ايله قارشىلاشديرميشدى.

چوخ یورولموشدوق، تبریزده یاشارین عمیسی نین ائوینده قالیردیق،
 ائوه قاییدیپ بیر آز دینجلمک قرارینا گلدیک... صاباحین برنامەسی
 ورجی محلله سینە گندیپ، آلاهیاریخان مسجدیندن گوروش ائتمک
 ایدی. حاج آلاهیاریخان و حلاج اوغلو، کنچمیشده تبریزین ایگی
 لوطولاریندان ایدیلر کی، اوشاقلیق چاغیمدان بری حاقلاریندا
 چوخلو سوز- صحبت لر ائشیتیمیشدیم و مریدلری ساییلیردیم. حاج
 آلاهیاریخان تبریزین آدلیم پهلوان لاریندان ایدی، انسانلار آراسیندا
 سوزونون گنجری واریدی و هر قونودا تانیق لیق ائتمەسی هرکس
 طرفیندن قبول اولوناردی. تاریخ بویو اونون آدی و یادی نسیلدن
 نسیله کئچیب، هر زمان اوندان ان بویوک و شجاعتی پهلوان کیمی
 آد آپارییلار. بو شخص محمدشاه و ناصرالدین شاه دؤورلرینده
 یاشاییب حضرت علی مکتبینه رشد ائتمیشدی. او چوخ جسارتلی
 پهلوان اولدوغو حالدا مظلوم و پناهسیر اینسانلارا قارشی چوخ
 آزارسیر و مهربان ایدی. بیرگون اونا خبر آپاریلدی کی، شهرین
 (حاج رجبعلی خان) آدلی داروغەسی بیر قوناقلیقدا تبریز اهلینه بی
 غیرت دییب. حاج آلاهیاریخان بو سوزو ائشیتدیگینه ایغا قالخیر و
 72 نفرله برابر تبریز بازارینا گندیپ، داروغه رجبعلی نی،
 نیل ساتان کریمین حوجره سینده اؤلدورور. او زماندان بری حاج سید
 حسین دالانی قانلی دالان آدلانیر... حلاج اوغلو دا قاجار دؤورونون
 باشقا بیر ایگیدی ایدی کی، آدی و خاطره سی ایلر بویو کوچه و
 بازار اینسانلارینین آغیزلاریندا دولاناردی... ورجی محلله سیندن
 چیخیپ بویوک بیر خیابانا گیردیک. ماشیندا گنديرديک کی، یاشار
 او خیابانین آدینین آذربایجان اولدوغونو سؤیلەدی. چوخ ایلگینج
 ایدی کی، بو خیابان ستارخان آدلی بیر کۆرپو واسیطه سی ایله
 آزادلیق خیابانینا یاییشیردی و کۆرپونون آلتینداکی دوردیولا دا
 "نصف راه"، یانی یول یاریسی دییردیلر. یانی بیر باخیم
 آذربایجان، یولون یاریسیندا ستارخان کۆرپوسی ایله آزادلیغا
 یئتیشیردی! چوخ ایستیردیم کی، تبریزین قدیم محلله لرینی و او
 یئرلری کی، مجاهدلر اورالاردا آزادلیق اوغروندا مبارزه
 ائتمیشدیلر گۆرم. چوخ زامان صرف اندیپ خطیب، شام غازان و

بیر نچه باشقا محلله‌لره گئندیک اما کئچمیشه عایید هیچ بیر حیس آلا بیلیمدیک. یاخین کئچمیشدن سورغو- سوال ائندیکیمیز هرکس ده بیلیمیرم دییه، جواب وئریردی. یاشار دئدی دوغرودان بوتون بونلار کیمین گوناھی دیر؟ او یتگیلی‌لرین کی، بورالاردا بیر یادلاما بیناسی و یا حتی تاریخی ایضاح ائدن کچیک بیر تابلو بیله قویماییلار، یا کولتور و انییتیم- اورگه‌تیم سوروملولاری کی، مکتبلرده بو قونولاردان بیر سؤز بیله آچماییب، اوشاقلاردا بیر ایشلرگوروب گله‌جکده افتخار یاراتماق حیسیسی‌نی اوپاندیرماییلار. او دییردی "ایندی دیجیتال دؤورو اولدوغو اوچون، اوشاقلارین چوخو تلفون‌لاردا و کامپیوترلرده دیجیتال اوپون‌لارلا مشغول اولورلار. کولتور سوروملولاری بو ایلگی‌دن استفاده ائدیب کئچمیش تاریخمیزی چوخ راحتلیقلا یئنن نسله چاتدیرا بیلرلر، مثلا آز میقدار مالی یاتیریم‌لا شیرکت‌لره تبریزین ستارخان قیامینی آندیران بیر اوپون حاضرلامالارینی سفاریش ائده بیلرلر، و بئله‌لیکله بیر اوخلا ایکی نیشان ویرمیش اولارلار، یعنی اوشاق اوپناییب باشی قاریشارکن اؤز کولتور و تاریخی ایله ده تانیس اولا بیلر." یاشارین سؤزلرینین دوغرو اولدوغونو اونایلادیم. او گون پنجشنبه گونو اولدوغو اوچون امامیه مزارلیغینا گنده بیلردیک. اورا دوغرو یولا دوشدوک. مزارلیغین تام اورتاسیندا بیر آغ مرمر مزارداشی گورونوردی بو داشین اوستونده بئله یازیلمیشدی:

"یدالله سردارملی مشروطه قهرمانی ستارخانین اوغلو کی 1357 - نجی گونش ایلینین بیرنجی آیینین ابیرمبیسینده آلاهیین رحمتینه قوشوب".

یاشار دئدی: "ستارخانین تکجه اوغلو اولان یدالله 4 یاشیندا ایدی کی دولت باشچیلارینین توپ و تفنگ ایله تبریزه حمله ائدیب، بورانی ویران قویماقلارینا تانیق اولور. سونرالار ستارخانلا بیرلیکده تهرانا گئدیر و اتابک پارکینین اولایلارینی و آتاسینین یارالانماسینی گورور، سونرا تبریزه گؤندریلیر و بیر ایل سونرا یئنیند روس و صمدخان قوشون‌لارینین وحشیلیقلاری و قان تۆکمهلرینه شاهید اولوب، امما معجزه‌وی بیر شکلیده عمیسی

عظیم خان اونو قاچیریر و بیرلیکده تهرانا گئدیرلر. تهراندایکی ایل آتاسینین روحی و جسمی ناراحتلیقلارینا شاهد اولور. ستارخانین وفاتیندان سونرا تبریزه قاییدیب ایکی باجیسی ایله برابر عمیسی عظیم خانین حمایهسی آلتیندا یاشامینا دوام ائدیر. سونرالار تحصیلینه دوام ائتدیرمک اوچون فرانسهیه گئدیر. افسرلیک فاکولتهسیندن ماذون اولدوقدان سونرا ایرانا قاییدیب ایران قوشونونون محکمه بؤلومونده چالیشماغا باشلاییر، آما او مردلیک روحون آتاسیندان ارث آپارمیشدی، بئله کی عدالتسیرلیگه دایاناب بیلمهیب، پیشهوری نین آداملارینین بیرینین اعدام حؤکمون حبس ابدہ چؤیریر، و بو اطاعتسیرلیک نتیجه سینده اونا غضب ائدیرلر، حبسه گؤندریلیر و حتی اولوم فرمانی بئله چیخیر. اما محمود جم له قوهوم اولماسیندان دولایی و تیمسار هاشمی و ثقه الاسلامین اوغلونون آراجیلیگی ایله نظامی درجهسی ائندیریلیب باغیشلانیر. او رحمتلیغین حیاتی ائنیش یوخوشلارلا دولو ایدی..."

یاشار سول طرفدهکی مزاری گؤستریب اونون یدش خانین حیات یولداسی اشرف السادات جمه عایید اولدوغونو سؤیلهدی بو محترم خانیم جوان یاشلاریندا خسته لنیب حیاتین ایتیرمیشدیر. ساغداکی مزاردا ایسه یدش خانین کیچیک نوهسی بابک سردارملی یاتیردی کی اوشاقلیق چاغیندا رامسر شهرینده ماشین چارپیشماسی سونوجوندا اولموشدو. بو ماشین چارپیشما اولایی ایراندا اولان دئوریم ایله چاغداش ایدی، او زمانلار چوخ تحصیلی انسانلار بو اولکه دن کؤچوردولر بو 4 یاشلی اوشاق دا رامسر خسته خاناسیندا اوزمان دکتورلارین اولماسیندان حیاتی نی ایتیرمیشدی.

سونرا باشقا بیر مزاری زیارت ائتدیک یاشار منه اوردا یاتان انسانین آدینین "صمد بهرنگی" اولدوغو سؤیلدی. صمد بهرنگی آیدین دوشونجه لی بیر معلم ایدی و قیسا حیاتی بویونجا اوشاقلار اوچون بیر چوخ قالارغی ناغیللار یاراتمیشدیر کی ایندی ده دک چوخ اینسانلاری حیاتلاریندا یؤنلدیریب، دوشونجه لرینین آیدینلانماسینا سبب اولموشدور. اونون ان آدیلیم ناغیللاریندان بیر

"بالاجا قارا بالیق" دی کی، ایراندان باشقا بیر چوخ اولکلرده ده تانیمیش و چوخلو ادبی اؤدول قازانمیشدیر. یاشارین دندیگینه گۆره او مزارلیقدا باشقا مجاهید و ادلیم اینسانلار یاتمیشدیلار کی، بلدچی اولمادیغیندان و قبری داشلارینین یازیلارینین پوزولماسیندان دولای هنج بیرینی تاپا بیلمدیک. جمعه گونو ایدی، یاشار مشروطه موزهسینه گنتمه میزی ایستهدی. بو موزه تبریزین راستا کوچه بازاریندا ایدی. یاشارین ایضاحلاریندان بیلدیم کی مشروطه موزهسی همان حاج مهدی کوزه کنانی نین ائوی دیر. حاج مهدی اورهی بؤیوک بیر تاجیر ایدی کی مشروطیت دؤورونده مبارزلره چوخ مالی و فیکری یاردملاری توخونموشدی. موزهده ساخلانیلان اشیا و سندلر منه چوخ ایلگینج ایدی. اونلاری گۆرنده اؤزومو چوخ یاخشی حس اندیردیم. اؤزل لیکله توپانچامی گۆردوگومده باشقا بیر حیسه دالیم. بیر صفحه ملانصرالدین قزئتیندن دیوارا آسيلمیشدی، اونو اوخوماقدا دیدیم کی یاشار دندی "ستارخان دبیردی بو قزئت اینسانلاری آیلیدیر و اونلاری مبارزه حاضیرلاییر، طنز و هجو بیر سیلاح دیر کی دوشمانلاریمزا چوخلو ضرر وئریب، اونلاری افشا اندر." یاشار آذربایجان قزئتی حاقد کی ملانصرالدین قزئتی ایله برابر تبریزده صفر اوف واسطهسی ایله چیخیردی بئله دندی "ستارخان بو قزئتین ایلک نمرهسی چاپ اولان گونو بایرام اعلان ائتمیشدی. او، توپلوم ایچینده کولتورون گلشیمهسینه چوخ اؤنم وئریردی، بئله کی مادی یاردملاری توپالیب تبریز ده یئنی اوسلوبدا مدرسلر آچیلماسینا اختصاص وئرمیشدیر. موزه گۆروشوموز سونا چاتدی. یاشار دندی کی حاج مهدی کوزه کنانی گجیل قبریستانیندا باسدیریلیب دیر، آما سونرالار پهلوی دؤورونده اونون مزاری دا، آذربایجان و تبریز بلواسی کتابینی یازان حاج محمد باقر و بجویه ای و اونلارجا باشقا مجاهیدین مزارلاری کیمی آرادان آپاریلیب و گجیل مزارلیغی، گلستان باغی ادلی بیر پارکا چئوریلیر و بو بؤیوک اینسانلاردان هنج بیر اثر اوردا قالمیر. البته کی بو شهرده پارک دوزلتمک اوچون یئر آز

دئیلدى، آنجاق بو ایشی موبارزمنین بؤیوکلرینین یاد و خاطره لرینی آرادان آپارماق اوچون ائتمیشدیلر، آما بونو بيلمه میشدیلر کی آذربایجان خالقى عمرو بویونجا اونلاری و اونلارین آماجلارینی و مراملارینی اونوتماياجادیر.

یاشار دئدی فرقه دؤورونده پیشه‌وری‌نین امری ایله و بؤیوک هنرمند رسام عربزاده‌نین چالیشمالاری اساسیندا ستارخانین هیکلی یونولوب گلستان باغیندا برپا اولونور، شهرین اصلی خیابانی دا کی، او باغین یانیندا ایدی ستارخان آدلاندیریلیر. آما بیر ایل سونرا، پهلوی ارتشی تبریز و آذربایجانین باشقا شهرلرین ویران ائندده او هیکل ده اوردان گؤتورولور و رسام عربزاده‌یه ده شاهین هیکلینی یونماق سفارشی وئریلیر، خیابانین آدی دا پهلوی‌یه چؤریلیر. ایندی ایسه او خیابانین آدی امام خمینی دیر.

* * *

بو صحبتلردن سونرا تبریزین دایانما سیمگه‌سی و ایللر بویو ظالم‌لرین ظلم‌لرینه و قهرمان خالقین موبارزملرینه تانیق اولان ارک قالاسینا دوغرو یولا دوشدوک. آما یانینداکی بؤیوک مسجدده جمعه نامازنین اولدوغونا گؤره ارکی گؤره بیلمدیک، آنجاق دیوار دالپسیندان باخیب یولوموزا دوام ائتدیردیک. ارکین اطراف کوچه‌لرینده گزیردیک کی حس ائتدیم یاشار بورالاری انله دوزگون تانیمیر. سورغو سوالدان سونرا بیلدیک کی باغ‌شمالا چاتمیشیق، اورانین دورومو منه چوخ ایلگینج گلدی نیه کی کنچمیشین صفاسیندان اوردا هئچ بیر اثر قالمامیشدی. او زمانلار باغ‌شمال آغاجلی و یاشیل بیر باغ ایدی، اورانین اوجا آغاج‌لارینین باشینی گؤرمک اوچون او قدر بویونوی دالی آپارمالی اولاردین کی بؤرکون باشیندان دوشردی.

اوردا بؤیوک بیر عمارتله گؤزل بیر حوض دا واریدی، آما تاسفلر اولسون کی اونلارین هئچ بیریندن بیر ایز بلله قالمامیشدی و هامیسی آچاق اینسان‌لارین پاخیللیق‌لارینا قوربان گئتمیشدی. بونلاری دوشونوردوم کی فرعی کوچه لرین بیرینین تابلوسو ایلگیمی چکدی. تابلونون اوستونده یازیلیمیشدی: (تقی زاده کوچه‌سی)

ياشار اونا گورمكله تقى زاده حاقد اياضاحلار وئرمگه باشلادی كى "او مشروطه و پهلوی دؤورلرينين سياستچىلريندن ایدی و..." او دبيردی آما من انشیتميرديم. اوزومده ايديم و كئچن گونلرده سئير انديرديم. تقى زادهنين منه يازدیغی مکتوبو حاقد ا فیکرلشیردیم. مشروطه مبارزملرينين تام اورتاسیندا 1287 -نجی گونش ایلینده او زمان کی تقى زاده تبریزین بیرینجی مجلسده اولان باشقا میللت وکیللری ایله برابر، قفقاز یولو ایله تبریزه گلیمکه ایدیلر، تیفلیسدن منه بیر مکتوب گؤندرمیشدی. او مکتوبدا یازیلیمیشدی: "...سیر تنزلیکله آذربایجانین حکومتین اله آلمالیمسینیز..." فیکرلشیردیم کی اگر بو ایشی گؤرسهیدیم، ایندی آذربایجان ایرانین ایالتلریندن بیرى ایدی یا ایران خریطهسى دهیشیلیمیشدی؟! دوغروسو بو سؤزون جوابین بیلیمیردیم. بو دوشونجهده ایدیم کی یاشار اوجا سسله دئدی "نهایت اصلی خیابانا چاتدیق" و فیکریمی داغیتدی.

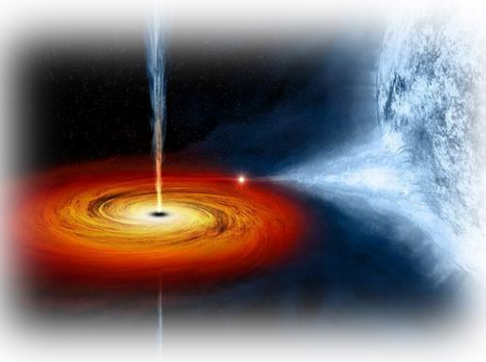
ياشارين اؤنریسی ایله ساعات میدانینا ساری یولا دوشدوک. ایللر اونجه اورا نوبار قبرستانلیغی ایدی. ایندی ایسه بلدییه سارایی، باشیندا لندنین بیگن ساعتینا تای بیر ساعاتلا اوردا تیکیلیمیشدی. یاشار دئدی بیر چوخ انسانلار بو مزارلیغدا یاتمیشلار، حتی مرحوم علی موسیو کی مشروطه حرکاتینین فیکری رهبری ساییلیردی و روسلار طرفیندن زهرلنیب اولدورولموشدو، او مزارلیغدا باسدیریلیمیشدی. سونرالار عایله عضولری اونون مزارینی قم شهرینه نقل اندیرلر. یاشار دئدی ایندی بلدییه سارایینین بیر بؤلومو موزه عنوانیندا قوللانیلیر و اوردان گؤروش انده بیلیریک. ساراییین موزه بؤلوموندن گؤروش آنتدیک، اورداکى اشیالار و سندلر، منه چوخ تانیش و ایلگینج گلیردی آما نه قدر بینانین ایچینده و چئوره سینده گزدیک علی موسیونو آندیران هئچ بیر اثر، نشان هئیکل و یا یازی گؤره بیلمدیک کی مشروطه حرکاتینین دوشونن بیئنینی گلهجک نسیللره تانیتدیرسین. اورهیم توتولدو، باشقا گونلر کیمی روحی و جسمی یورقونلوقلا ائوه ساری یولا دوشدوک.

ئىرتەسى گون سحر باقرخانين مزارينى زيارت ائتمك اوچون مشاهير پارکينا گنتمک قرارينا گلدیک. اورا بوندان اونجه طوباييه قبريستانليغي ايدى. ياشار اورانين حاقيندا بئله دئدى "بورا ايلر اونجه تبريزين حاج رضا آدلى بويوک و آدليم تاجيرلريندن بيرينين باغى ايميش. عايله آراسيندا يارانان بير تارتيشمانين آرديندان، بو شخص، اولادلارين ميراث قالماسين ديه، او باغى بير مزارلىق کيمي قوللانماق اوچون وقف ائدير. سونرالار او قبريستاندا بويوک و آدليم اينسانلار توپراغا تاپشيريلير. اونلاردان بويوکلوک و عزت نفس سيمگهسى اولان آيت الله شهيدى، شيخ محمد خيابانى نين دوستو و تبريزين مېللت وکيلي و سوسيال دموکرات عضوو اولان على اصغر سرتيپ زاده، ژورناليست، شاعير و ستارخانين اوزل يارديمچيسى اولان محمود غنى زاده سلماسى و تبريزين آدليم تئاتر آکتورو حاجى زاده و اونلارلا باشقا آدليم اينسانلاردان دا آد آپارماق اولار، آنچاق بو مزارلىق پارکا چئوريلندن سونرا، باقرخانين مزاريندان باشقا بير مزار اوردا قالماميشدير. مزار اوسته ياشار، باقرخانين اولومونو بئله آنلاندى "ستارخانين وفاتيندان سونرا، باقرخان کربلايه عزيمت ائدير، عراق توپراغينا گيريب، کرکوک شهرينده کيچیک بير اوتاقدا ياشاير، سونرا استانبول سارى يولا دوشور و يول اورتاسيندا آلمانين منطقهده اودوزماسيندان و آزادلىق سئورلرين چئوردهده داغيلماق لاريندان خبردار اولدوقدان سونرا، باقرخان دا دوستلارى ايله بيرليکده ايرانا قايديب قصر شيرين سرحدينده کوردلرين باشچيسى اولان محمد امين طالبانى نين قوناغى اولورلار. آما اونلار گنجه نين قوناق پرورليگيندن سونرا قوناقلارين مال وارلىقلارين طمع ائديب هاميسى نين باشلاريني بدنلريندن آييريرلار. نهايت ده اونلارين اوتانچ وئريجي عمللرى افشاء اولور و مجازات اولورلار و او زماندان برى اوکند (مهمان گش) يانى قوناق اولدورن آديله مشهور اولور.

60 ایلدن سونرا، 1354 -نجو گونش ایلینده باقرخانین دامادی تیمسار هاشمی، باقرخانین قبرینی تبریز شهرینه انتقال وئریر و اونو طوباییه مزارلیغیندا توپراغا تاپیشیریر.

* * *

سونکی مقصدیمیز عینالی داغی ایدی، همیشه ایاقدا قالان صلابتلی بیر داغ کی، ایللر بویو ائولادی تبریزین آجیلاری و سئوینج لرینه تانیق اولموشدور و بلکه ده تبریز آدینی او داغدان آلمیشدیر. داغین ذیروه سیندن شهرین نه قدر بؤیویوب، گلشمه سینی گوردوم و اورکدن او گونو آرزیلادیم کی، بو شهرین اینسان لارینین اورکلرینین گئنیش و بؤیوک اولماسینا شاهد اولام. نئجه کی پلان لامیشدیق، یاشار تهرانا قاییتماق بلیطلرینی او گنجه اوچون آلمیشدی، عمیسی نین عایله سی ایله و داعلا شیب ترمینالا ساری یولا دوشدوک. بیردفعه داها گنجه نی سحرمدک یاتا بیلیمه دیم، تبریزه گئندنه سئوینجدن یاتا بیلیمردیم و قاییدان باش کدردن. یاواش-یاواش جیبیمده کی کریستال پاسپورتون قیزیشماسینی حس ائدیردیم. نهایتده شاه عبدالعظیم حرمنه چاتدیق، یاشار دوستلاری ایله صحبت اوچون آتاسی نین توکانیندا قرارلاشدیقلارینی سؤیله دی. اوندان گنتمه سینی ایسته دیم و دئدیم کی حرمه باش ویریب، قاییداجا غام. حرمده ستارخانین مزارینا یاخینلا شیردیم کی، باشیم شدتله گیجه لدی، یئره دوشدوم. گوزومو آچدیغیمدا عزیزلی باشیم اوسته گوردوم. او، الینده بیر دستمال لا آلمین ترینی سیلیردی. بنله اولدو کی، یاشاردان چکدیگی زحمتلر اوچون تشککور ائتمگه زمان تاپا بیلیمه دیم و اورگیمده دئدیم "یاشار انسانلیق یاشار"

Bu sayımızda

بو ساییمیزدا

Söz / <i>Aqşın Ağkəmərli</i>	5
Nəbati	8
<i>M. Arz</i>	31
31 Mart 1918	36
Solaxaylar / <i>Mişov Araş</i>	54
Azdanişmağın ... / <i>Nizami Gəncəvi</i>	56
Uzun Ayaqlı / <i>Mişov Araş</i>	57
Xərçəng ... / <i>Mişov Araş</i>	66
Şer ... / <i>Ramiz</i>	69
Atam Oləndə / <i>Mubariz Cəfərli</i>	72
Balaca ... / <i>Məzahir Süleymanzadə</i>	82
Kürşad / <i>Elçin</i>	86
Marağa ... / <i>Mişov Araş</i>	88
Xiyabanı ... / <i>Tohid Mələkzadə</i>	90

Əbureyhan biruni / <i>Mişov Araş</i>	94
Şeyx Heydərin/ <i>Mişov Araş</i>	95
Astara / <i>Ərkin</i>	102
Bitgi Adları .../ <i>Mişov Araş</i>	105
Aşıq sənətinin . . . / <i>Nizami Cəfərov</i>	112
Heydər Əmoğlu/ <i>Mişov Araş</i>	120
Zərnişan Xanıma Təqdim. . . / <i>Mişov Araş</i>	123
Qala Simirom / <i>Mişov Araş</i>	125
Tarum / <i>Mişov Araş</i>	138
Qurd əli / <i>Mişov Araş</i>	145
Zərb məsəllər . . . / <i>Mişov Araş</i>	146
Sumerlər... / <i>Əli Şamil</i>	163
Bəyin Alma Atması / <i>Dr. M. Məcdfər</i>	177
Bakı...şer/ <i>Səccad Səid mehr</i>	187
Göyüşov Ramiz / <i>Tunzale Zeynalova</i>	190
Nəriman Həsənzadənin / <i>Ramiz Göyüşov</i>	191
Xəbərim olmur/ <i>Aqşin Baba</i>	209
Türk dünya ədəbiyatı/ <i>Cabir Agaoglu</i>	212
Həsən Azərbaycanın / <i>Əli Şamil</i>	214
Səttar Xan / <i>Sami Sərdarmlli</i>	234

Akademik. Nəriman Həsənzadə
Ramiz Göyüşov
Tünzalə Zeynalova

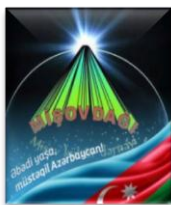
R A M İ Z
G
Ö
Y
Ü
Ş
O
V

X
A
L
Q
Ş
A
İ
R

İ Akademik NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

Əbülqasim

Nəbati
MİŞOV DAĞI
24

ƏBÜLQASIM NƏBATİ

MİŞOVDAĞI

24

ƏBÜLQASIM NƏBATİ

Əbülqasim Nəbatı

Əbülqasim Nəbatı